

VECÎHÎ BEY`İN

HİKÂYESLERİNDEKİ

FİKTİF YAPI

316

J ü r i Ü y e l e r i

.....
.....
.....

.....
.....

Kabûl edilmiştir.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

VECÎHÎ BEY`İN

HİKÂYELERİNDEKİ

FİKTİF YAPI

Hazırlayan : Mehmet ÖNAL

Yöneten : Doç.Dr.Sadık TURAL

Ankara, 1985

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

Sözbaşı VI

BİRİNCİ BÖLÜM

VECÎHÎ BEY'İN HAYÂTI, EDEBÎ ŞAHİİYETİ, ESERLERİ.....1

Hayâtı ve Edebî Şahsiyeti. 2

Eserleri. 7

POPÜLER EDEBİYAT. 11

OKUYUCU GRUPLARI 14

NOTLAR 16

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYE-İ MÜNTEHABE MECMÛASI. 21

Hakîkât. 22

Hakîkât Hikâyesinin Tahlîli. 30

Teessür. 38

Teessür Hikâyesinin Tahlîli. 44

Heyhât. 49

Heyhât Hikâyesinin Tahlîli. 56

Tekâbül. 62

Tekâbül Hikâyesinin Tahlîli. 68

Pervîz. 74

Pervîz Hikâyesinin Tahlîli. 82

HASBİHÂL. 89

Hasbihâl Hikâyesinin Tahlîli. 108

VUSLAT. 114

Vuslat Hikâyesinin Tahlîli. 127

NETİCE. 132

Netice Hikâyesinin Tahlîli. 155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKAYELERDEKİ FİKTİF YAPIYI OLUŞTURAN

UNSURLAR.....	160
Figüratif Yapı.....	161
Zaman.....	176
Mekân.....	183
Tezler.....	183
SONUÇ.....	187
KAYNAKLAR.....	188

S Ö Z B A Ş I

Popüler edebiyâtın tahkiye türü, geniş halk kitleleri için yazılan, önceleri romantik -sonra realist- yönü ağır basan, kısmen eğitici ama daha çok eğlendirici, tahkiyenin teknik ölçüleri genellikle ihmâle uğramış, sanatkârın ve sanatın titizliğinden çok, okuyucunun ilgisi göz önünde bulundurulmuş roman ve hikâyelerden meydana gelir.

Bu tür tahkiyenin Türk Edebiyâtı'ndaki ilk önemli temsilcisi Ahmed Midhat Efendi'dir. Ahmed Midhat'ın yanıbaşında, Tercümân-ı Hakîkât'in aynı sütunlarını paylaşan Hüseyin Rahmi ve Ahmed Râsim, popüler edebiyâtı realist tablolarla yönlendirmeyi başarmışlardır. Servet-i Fünûn döneminde yaşayan diğer yazarlardan Saffet Nezîhî ve Mehmet Vecîhî ise, bu edebiyâtın içinde düşünülmesi gereken -felâket ve beşerî aşk ile süslü- eserler vermişlerdir.

Mehmet Vecîhî Bey, popüler edebiyâtın en fazla göz yaşı döktüren yazarıdır. Vecîhî Bey (1869-1904) kısacık ömrü içinde yirmiden fazla romana, birçok müstakil hikâye ve tefrika yazılara, iki târih kitabına ve basılmamış 55 sayfalık Endülüs isimli bir manzûm tiyatroya imzâsını atmıştır(1).

Vecîhî Bey hakkında, dergi, gazete ve kitapların bir kısım sayfalarında kalmış küçük yazılar bir kenara bırakılacak olursa, bu zamâna kadar derli toplu hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmada Vecîhî'nin, Hikâye-i Müntehabe Mecmûası (1314)'ndaki beş hikâyesi -olan Hakîkât, Teessür, Tekâbül, Pervîz, Heyhât ile Vuslat, Hasbihâl ve Netîce Yâhûd Bir Yetîmin Sergüzeşti isimli 1315 târihinde yayınlanan üç müstakil hikâyesindeki fiktif yapı incelenmiştir.

(1) İnal, İbnü'l-Emin M.K., Son Asır Türk Şâirleri, f.11, Maârif Matb., İst., 1941, s.1964.

Birinci bölümde, Vecîhî'nin hayâtı, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Vecîhî'nin popüler Türk romanının bir temsilcisi olması hasebiyle, bu bölümde, popüler edebiyat kavramı üzerinde durulmuş, bu edebiyâtın içinde mütâlaa edilen yazarlardan da kısaca bahsedilmiştir.

İkinci ve üçüncü bölümler, tahlîllere ayrılmıştır. Tezimizin hareket noktasını, bu bölümlerde yapılan incelemeler teşkil eder.

İkinci bölümde , hikâyeler dış yapı ve iç yapıya bağlı fiktif yapıyı hazırlayan unsurlar açılarından değerlendirilmiştir; fiktif yapıyı oluşturan unsurlar ise, tekrara düşmemek için, topluca ayrı bir bölümde incelenmiştir.

Hikâyeleri tahlîl ederken bağlı kaldığımız plân ve kullandığımız kavramlar, Doç.Dr.Sadık Kemâl Tural'ın 1983-84, 1984-85 öğretim yıllarında, Gâzi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde verdiği lisans üstü "Tahkiyeli İfâdelerde Metodoloji" derslerinde tutulan notlardan, telif ve tercüme eserleri ile basılmamış doçentlik tezinden (2) yararlanılarak tesbit edilmiştir.

Hikâyeler tahlîl edilirken Prof.Dr.Mehmet Kaplan'ın Hikâye Tahlilleri adlı eserinde uyguladığı gibi, öncelikle metinden hareket edilmiş; yeri geldikçe, yazar, sosyal çevre, edebiyat târihi ve edebî araştırmalar gibi birikim ve malzemeler, atıflar yapılarak metin içinde veya dipnot hâlinde belirtilmiştir.

Yıllardır, ilgi ve teşviklerini bizlerden esirgemeyen kıymetli hocam Doç.Dr.Sadık Kemâl Tural'a, bu tezin hazırlanmasında da ettiği yardımları için teşekkürlerimi sunmayı bir vazife addederim.

Ankara, 26.Aralık.1985

Mehmet Önal

(2) Tural, Doç.Dr.Sadık Kemâl, Ömer Seyfeddin'in Hikâye Dünyası, -Doçentlik Tezi- , Ank.,1982.

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	Adı geçen eser
Ank.	Ankara
b.	baskı
Bak.	Bakanlığı
öknz.	bakınız
bsmv.	basımevi
c.	cilt
DTCF	Dil ve Târih-Coğrafiya Fakültesi
Eğt.	Eğitim
f.	fasikül
Fak.	Fakülte, Fakültesi
İst.	İstanbul
Matb.	Matbaa, Matbaası
nu.	numara (sayı)
s.	sayfa
Ünv.	Üniversitesi
v.d.	ve devamı
yay.	yayınları
y.t.y.	yayın târihi yok
y.y.y.	yayın yeri yok

BİRİNCİ BÖLÜM

MEHMET VECÎHÎ BEY'İN - HAYÂTI,
EDEBÎ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

H a y â t ı v e E d e b î Ş a h s i y e t i :

Mehmet Vecîhî Bey, hicrî 1286, milâdî 1869 târihinde İstanbul'da doğdu. Vecîhî'nin dedesi, vâililiklerde bulunmuş vezir Vecîhî Paşa (1), babası, Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Aziz Bey'dir. Aziz Bey, Vecîhî doğduğu zaman şu beyti kaleme almıştır :

" Oğlumun târihini yazdım Aziz

Meh gibi doğdu Vecîhî âleme."

Bu beytin ikinci mısraı olan

(مہ کی مولدی وجہی عالمہ)

cümlesi ebced ile hesap edildiği zamân Vecîhî'nin doğum târihi -hicrî 1286 rakamı-bulunmaktadır (2) .

Vecîhî Bey, 1891 yılında Mühendishâne-i Berrî-yi Hümâyûn'dan mezun olarak istihkam subayı rütbesiyle orduya katıldı. Kolağası rütbesi ile Serasker Dâiresi'nde ve Nâfia Heyet-i Fenniyesi'nde çalıştı. Mabeyn şifre kâtibi Asım Bey'e damat oldu.

İçkiye aşırı düşkünlüğü yüzünden genç yaşta kalp sektesinden 27.Şevval. 1321 / 1904 târihinde İstanbul'da öldü. Rumelihisarı Kabristanı'na defnolundu (3).

"Vecîhî Bey, ilk eseri Mühr-i Dil'i hareminin tebyîz ve ısrarıyla negrederek matbûat hayâtına muhteriz ve mahcûb girdiği zaman kendisine Raûf Efendi isminde bir kitapçı altıyüz kuruş hakk-ı telif vermişti. Netice bitabi' pek seri' oldu: Muharrir derhal meşhûr oldu. Boğaziçi'nin aristokrat âlemlerinden, İstanbul'un Şehr-emîni, Fâtih semtlerine, Anadolu'nun en uzak merkezlerine kadar yayılan şöhreti, kendisine bütün gazetelerin sütunlarını, edebî mahfillerin en mu'tena yerlerini açtırdı" (4).

İlk eseri dolayısıyla, Vecîhî'nin rûhî portresine âit küçük bilgiler veren bu iktibas aynı zamanda Vecîhî'nin hassâsiyetine -özellikle- mahcûbiyetine âit ipuçlarına işâret eder :

Edebiyatımızdaki fart-ı hassâsiyete sâhip yazarların içinde, acıklı romanlar yazmakla tanınan Vecîhî Bey'in, romantik akımdan etkilenmiş bir popüler romancı olarak rûhî ve fizikî portresini çizmeğe çalışmak, sanatı üzerinde yaptığımız tesbitleri vuzûha kavuşturacaktır :

"Boyu kısaya mâil ve gâyet esmer, kana bıyıklı ve zaîf" (5) olan yazar, devamlı sıkıntılı ruh halleri yaşamaktadır. "Halûk, nâzik, mültefit bir zat" tır; "hiç kimseyi incitmek, şânından değil" dir."Hazîn bir tarz-ı beyânı vardır.Samîmi, iyi kalpli ve hissiyatlıdır" (6) .

Vecîhî Bey, "fenne mensûb idi.İlimden haberdâr bulunuyordu.Sanâyi-i nefîseye pek ziyâde meclûbiyet-i kalbiyyesi vardı.Resim ile heman hiç iş-tigâli yoktu.Fakat istediği zaman aslına tamâmen mutâbık bir kroki çizi - yordu.Bedâyi-i tabiat perestîşkârı idi" (7) .

"Sanâyi-i nefîsenin yazı, şiir, mûsikî kısımlarına müntesib idi.Güzel rık'a yazardı.Ud ve keman, bilhassa güzel tanbur çalardı.Nesri zarîf idi" (8) .

Bir sanatkârda aranacak hâlet-i rûhiyenin hepsini yaşayan Vecîhî, bu hassâsiyeti sebebiyle kendini kontrol edememiş, kendini içkiye vererek, ha-yâtın gerçeklerini bu hassasiyet ile değerlendirmişti; nitekim, telif ücreti yerine bazen bir şişe içki kabul etmesi, bu gerçeğin bir örneğini teşkîl eder (9) .

Servet-i Fünûn dönemindeki müstakil şahsiyetlerin bu hassas üyesi, popüler Türk Edebiyatı'nın Ahmed Midhat Efendi'den sonraki temsilcilerinden biridir.İlk eserlerini İkdam Gazetesi'nde tefrika ettikten sonra, çok kısa bir süre içinde arka arkaya yayınladığı romanları ile şöhrete ulaşmıştır.

Vecîhî, realizm akımının yerleşmeğe başladığı ondokuzuncu asrın son geyreğinde eser verdiği halde, romantik akımın tesirinden kurtulamamış; bu akımı, popüler eserler ile Servet-i Fünûn döneminde devam ettirmiştir.

Vecîhî'nin seçtiği konular içerisinde, insanların başlarına gelen felâketler ile beşerî aşk ilk sıraları işgâl eder; diğer konuları şöyle ifâ-

delendirebiliriz: Evlilik, fakirlik-zenginlik, üvey ana, evlatlık, kimsesiz çocuklar, terbiye-i tıfl, dostluk, arkadaşlık, fedâkârlık, ihânet, hastalık -bilhassa verem-, câriyelik-hizmetçilik, konak hayâtı, gayr-i meşrû kadın-erkek ilişkileri

Bu konuların etrâfında gelişen olaylar içerisindeki şahıslar, felâkete uğrayan, göz yaşı dökken, hayâtın türlü zorlukları karşısında perişân olan iyilerle, zulmeden kötülerden ibârettir; kadın kahramanlar, içli (hassas), erkeğin hedefleri için mecbûriyetlere mahkûm edilmiş tipler olarak gizilir. Sevgili, nikâhlı, anne, halayık, küçük çocuk tipleri Tanzimat Edebiyâtı'nın tiplerini andırır. Erkek kahramanlar içinde, Servet-i Fünûn romanındaki hassas tiplerle, Tanzimat romanında işlenen şımarık züppe tipleri ayrı bir önem kazanır. Bütün bu husûsiyetler bir kenara, Vecîhî'nin tahkiyelerindeki bedbaht kadın tipleri, figüratif yapının en fazla işlenen unsurlarıdır.

Vecîhî'nin tahkiyelerindeki figüratif yapıyı insan oluşturur; eşyaya ve hayvana -bir iki tasvir örneği dışında- şahsiyet verilmez.

Vecîhî'nin seçtiği şahısların hepsi, sosyal hayat içindeki birim, dilim veya grupların bir kısmını, bir veya daha çok sathî özellikleri ile temsil eden tiplerdir.

Vecîhî'nin eserlerindeki çocuk kahramanlar, zaman zaman, olaylar örgüsünün merkezi olacak şekilde işlenir. Böylece Tanzimat yıllarında Ahmed Midhat Efendi'de hissedilen ve Servet-i Fünûn döneminde de "terbiye-i tıfl" ifâdesi ile benimsenen bu tür bir faaliyete Vecîhî'nin de katıldığı iddia edilebilir. Vecîhî'nin çocuk kahramanları genellikle sefâletin içinde terbiye edilmeğe çalışılmıştır. Roman ve hikâyelerde seçilen konulara dikkat edildiği zaman, çocuk kahramanların -tezatlar dışında- mazlûm âilelerce ihmâl edildiği; bu terbiye ortamında pek az başarılı sonuçlar alındığı görülür.

Vecîhî'nin eserlerinde vuk'û bulan olayların zamanı, genellikle on-dokuzuncu asra dâhildir. Daha çok kronolojik zaman çizgisini takip eden bu eserler, arasıra geriye dönüşlerle renklendirilir.

Yazar, bî-kes, bî-vâye, bî-vâ, kimsesiz, öksüz, yetim, felek-zede,

aşk, vâlîde, peder, evlad, evladlık, ölüm, vefat, irtihâl, mezarlık, makber, makbere, çocuk, sâbi, tıfl, hastalık, verem, nüzûl, felâket, perî - şanlık, fakr ü fâka, fukara, zengin, konak, kulûbe, servet ü yesâr, câriye, evlilik, vs. den oluşan anahtar tâbirleri kullanarak, kabullerini, tez ve yorumlarını, bu ifâdeler ile sunmaya çalışır.

Vecîhî'nin eserlerinde tasvir çok özel bir yer tutar. Nâmık Kemâl'in İntibah'ta her bölümü beyitlerle ayırma metodunu, Vecîhî, nesre dayalı tasvirler ile gerçekleştirmiştir. Nesrin, mısra, beyit, vezin gibi ölçülerin dışında nasıl bir ritmik şiir diliyle ifâde edileceğini çok iyi bilen yazar, eserlerini, genellikle, tasvire dayalı bir girişten sonra meydana getirmiştir. Olayların çoğunlukla İstanbul'da geçmesi, bilhassa şâirâne tabiat tasvirlerinin İstanbul'dan seçilmesine imkân hazırlamaktadır. Vecîhî'nin halk için yazmasına ve popüler maksatların hemen hensini yerine getirmeğe çalışmasına rağmen dilinin -diyaloglar dışında- ağır ve tuntu- raklı oluşu, tasvirlerde daha bâriz bir şekilde ortaya çıkar.

Vecîhî, sosyal hayattaki tesâdüflerin, hayatımıza yön verdiği ve istikbâle giden yolda çok önemli bir yeri olduğunu iddia eder. Sâil isimli romanın önsözünde (Vecîhî, Sâil I,II,III,IV, Mahmudbey Matb., İst., 1314, s.3) tesâdüfler hakkında şunları söyler : "...dünyâya geldiği günden ve- fâtına kadar geçirdiği eyyâm içinde -filvâkî hiç kimseyi büsbütün âzâde- ser yaşatmak mu'tâdı olmayan zamânın infiâlâtından kâmilan nasûn olmak mümkün değilse de- uğradığı tâdiyât bil-nisbe akl ü ehven olanlar görül- düğü gibi yine o kadar bir zamân zarfında tesâdüf ettiği ahvâlden mûcib-i ibret ü intibah, kitaplar teşkîl olunacak felek-zedelerde bulunuyor. (..) Zamânın müsâadesinden mesrûr veyâhûd mahrûm olmak ahvâl-i beşeriye muk- tezayâtındandır. Lâkin hayr ü şer, bil-cümle umûru tesâdüften beklemek â- tîfet-i cihân-ârâ-yı ulûhiyyet olan cevher-i aklın tenezzül-i kadr-i ce- lîli demek değil midir ? " Tesâdüfle felâket ve mutluluk arasında bir ilişki kuran Vecîhî, insanın perîşanlığa dâvâ olduğu zamanlarda veya mut- luluğun eşliğindeki demlerde başına gelen tesâdüflerin sebebiyle iyiye ve- ya kötüye eş olacağını belirtir. Böylece yazar, romanlarında çok yer ver- diği tesâdüflerin sebebini açıklamaya çalışır.

Vecîhî'nin popöler özellikleriyle Ahmed Midhat Efendi'den pek fazla etkilendiğini söyleyebiliriz; iddiaya göre, çağdaşı olan popöler romancı Hüseyin Rahmi'yi de etkilemiştir :

Hüseyin Rahmi'nin yeni yazmağa başladığı sıralarda "Vecîhî adında sulu romantik denilebilecek, okuyanları hüngür hüngür ağlatan romanlar yazan bir muharrir çok modaydı.İddia üzerine tıpkı Vecîhî gibi yazdı: Ortaya İffet isimli romanı çıktı (1897)" (10).

Vecîhî, geniş halk kitlelerine hitap etmesine rağmen, Servet-i Fünûn Edebiyatı'nın ağır, tımturaklı, yabancı unsurlarla karışık, mübalagalı, süslü dilinden kurtulamamıştır.Hedef aldığı okuyucu kitlesi bakımından Ahmed Midhat Efendi'ye yaklaşan Vecîhî, dil ve üslup -bilhassa müzeyyen şa'ş'a'alı tasvirler- bakımından Namık Kemâl'e benzer.Servet-i Fünûn'un bir alışkanlığı olan yeni kelime ve deyimler kullanma modasına Vecîhî de katılmıştır.Bu sebeplerden ötürü hem yaşadığı zamanda ve hem de günümüzde zor okunan bir yazar olma özelliğini korumuştur.

E s e r l e r i :

Yirmiden fazla roman ve hikâye kitabı ile iki târîh kitabı yazan Vecîhî'nin ilk eseri Mîhr-i Dil'dir. Bu ilk roman 1310 / 1894 târîhinde yayınlanmış, büyük yankılar uyandırarak yazarını bir anda şöhrete kavuşturmuştur. Namık Kemâl'in İntibah'ı ile Sezâî'nin Sergüzeşt'i arasındaki konu benzerliği ile ifâdenin ağıdalı, süslü oluşu, eserin ilk akla gelen özellikleri olarak hatırlanabilir.

Mîhr-i Dil'in vak'ası şöyle gelişir: Fakir bir âilenin genç ve güzel kızı olan Mîhr-i Dil, zengin ve kibar bir beyin dikkatini çekerek, onunla türlü olaylardan sonra evlenir. Damâdın annesi, oğluna zengin bir kız almak istemekte; oğlunun hevesi geçene kadar Mîhr-i Dil ile evlenmesine razı olmuş görünmektedir. Mîhr-i Dil, samimi bir aşkla kocasına bağlanır; fakat şımarık damat bu sevgiyi anlayamaz. Kaynananın türlü hileleri ile eve yeni bir gelin daha getirilir. Mîhr-i Dil, kucaklarında çocuğu olduğu halde, halayıkların, hizmetçilerin elinde perişan olur. Daha sonra, Mîhr-i Dil'in çocuğu elinden alınır ve genç kadın emektar bir hizmetçinin evine gönderilir. Mîhr-i Dil, konaktaki bir halayığın yardımı ile çocuğunu ancak görebilmektedir. Bu arada şımarık kibar bey ölür. Türlü entrikalar yüzünden acılar içinde kıvranan Mîhr-i Dil, sonunda çocuğuna kavuşur; iyiler mutlu olur, kötüler cezâsını bulur.

Yazarın bu ilk eseri, 1310 yılında neşredildiği zaman (İkdam, tefrika) büyük yankılar uyandırmış ve bir anda Vecîhî'yi şöhrete kavuşturmuştur. "Vecîhî Bey, İlk eseri Mîhr-i Dil'i hareminin tebyîz ve isrârıyla neşredererek matbûât hayâtına muhteriz ve mahcûb girdiği zaman kendisine Raûf Efendi isimli bir kitabcı altıyüz gurus hakk-ı telif vermişti. Netîce bit-tabî' pek seri' oldu: Muharrir derhal meşhûr oldu. Boğaziçi'nin aristokrat âlemlerinden İstanbul'un Şehr-Emîni, Fâtih semtlerine, Anadolu'nun en uzak merkezlerine kadar yayılan şöhreti, kendisine bütün gazetelerin sütunlarını, edebî mahfillerin en mu'tena yerlerini açtırdı" (11).

Mehcûre, yazarın en tanınmış eseridir (1311 / 1895) ; Vecîhî'yi "Mehcûre Müellifi" diye adlandırılmasına sebep olan eserin ana hatları ile olaylar örgüsü şöyledir :

Sahhaf Âkîf Efendi'nin kızı olan Mehçûre, Türk kültürünü yaşama tarzı kabul etmiş bir babanın elinde çok iyi yetişmiştir. Ahlâkî değerlerin önem-

li olduğu ataerkil bir âile içerisinde iyi terbiye almış bu güzel kızla pek çok kimse evlenmek istemektedir. Âkif Efendi, damat adaylarının hiç birini beğenmediği için kızını evlendirmek arzusunda değildir. Mehcûre bir gün komşusu ile bir mesîre yerine gider; orada komşunun yeğeni Mûkerrem, Mehcûre'yi görür, onunla evlenmek ister. Mehcûre'ye dünür gidilir, Âkif Efendi, dünürçüleri geri çevirir. Mûkerrem bir hastalık hilesi ile Âkif Efendi'yi kandırır ve Mehcûre ile evlenir. Mehcûre'nin Enise ve Hikmet isimlerinde iki çocuğu olur. Mûkerrem, altı yıllık evlilikten sonra Kâğıt-hâne civârındaki bir mesîre sırasında Rânâ isimli ahlâken düşük bir kadınla ilişki kurar, evine bakmaz olur. Annesi ve babasının ölümü ile büyük bir üzüntü içerisinde düşen Mehcûre, bu sefer de, kocasının ihmâli yüzünden iki çocuğu ile ortada kalır, hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Mûkerrem, Rânâ ile evlenir, düğün gecesini Mehcûre ölür. Rânâ ise, bir müddet sonra Mûkerrem'den bıkmış, Rıfki adlı bir delikanlı ile birlikte olmaya başlamıştır. Enise ve Hikmet, üvey anne Rânâ'nın elinde türlü eziyetler çekerler. Bu eziyete dayanamayan Hikmet evden kaçar. Rânâ, türlü hileler ile Mûkerrem'den boşanır, Mûkerrem ise intihar eder.

Mihr-i Dil'den sonra Mehcûre'yi yazan Vecîhî, bu ikinci eserinde, konunun geçtiği mekân, mesîre yerlerindeki olayların düğümlenip çözülmele-ri bakımlarından Namık Kemâl'in etkisini taşır. Tasvirler genellikle şâirâne olmakla birlikte, eğlence yerlerinin tasvîri, Vecîhî'yi biraz, reel gözlem yapan yazarlara yaklaştırır. Mehcûre'de -diğer eserlerinde olduğu gibi- kişiler iyi veya kötü tipleri canlandırırlar; kötüler, vak'anın sonunda cezâlandırılırlar. Mehcûre'de cezâlanmayan kötü tipler Rânâ ve Rıfki'dir ki, onlar da, Mehcûre'nin devamı olan Hikmet adlı romanda cezâlarını bulurlar.

Göban Kızı, dağların, ormanların içinde kaval sedâları, kuzu nağmeleri ile söyleşen bir genç kızın çektiği acıları terennüm eder. Müjgân yetmişdört yıllık ömründe çekmediği mihnet kalmayan bir "zülmet-zede" -nin sergüzeştidir. Mes'ûde, Müjgân'ın devamı mâhiyetini taşır. Sâil, aslında bütün mutluluklara lâyık, "müsâade-i zamânın" olumsuz şartları ile bedbaht olmuş bir gencin serüvenini hikâyeleştirir. Sâil, Vecîhî'nin ifâdesine göre "millî bir hikâyedir" (12). Burada, yazarın "mahallî" ifâdesi yerine "millî" ifâdesini kullandığını belirtelim.

Hikâye-i Müntehabe Mecmûası beş hikâyeden meydana gelir. Bu hikâyelerden Hakikat'te, hikâye kitapları ve dergiler satarak hayâtını kaza-

nan sekiz yaşındaki bir kimsesiz çocuğun, hayırsever bir adamın yardımıyla yüksek mevkilere çıkması anlatılmaktadır.Teessür, bir vapur yolculuğu sırasında, hava değişimi Beyrut'a gönderilen veremli bir babanın ölümü üzerine kahramanın ve küçük bir çocuğun gözlemlerini konu almaktadır.Heyhât'ta seçilen konu, uzun zamandır birbirlerini seven iki gencin, evlendikleri gecenin sabâhında, damadın ölmesi ve dört ay sonra gelinin felç sebebi ile ölmesidir.Tekâbül, çalışmak için gurbete gidip orada kader arkadaşlığı yapan iki insanın, aralarında çıkan muhalefet sebebi ile meydana gelen mücâdele ve bu mücâdelenin çocuklara geçerek devam etmesi konu olarak alınmıştır.Pervîz, Hikâye-i Münteheba Mecmûası'nın son hikâyesidir; bu hikâyede konu şudur: Küçük yaşta anne ve babasını kaybeden Pervîz'in zengin bir konağa gelin gitmesi, orada, emrindekilere, hele Nebahat isimli bir câriyeye yaptığı eziyetleri ve sonunda Nebahat'in bakımına muhtaç kalması.

Vecîhî'nin 1315 târihini taşıyan üç hikâye kitabından Hasbihâl'de kimsesizlik, hastalık, sefâlet gibi sebepler yüzünden dokuz-on yaşlarındaki bir çocuğun ölümü; Vuslat'ta, zengin bir beyin, güzel fakat kötü huylu bir câriye ile evlenmesi; Netice Yâhûd Bir Yetimin Sergüzeşti'nde, sefil bir hayattan, evlatlık olarak girdiği evin kızıyla evlenerek kurtulan bir adamın, zevk ve eğlence yüzünden karısının ölümüne sebep olması, âilenin bütün servetini yok ettikten sonra perişanlık içinde ölümü konu olarak işlenmiştir.

Hasta'da, yaşlı bir zâtın himâyesine girerek doktor olan bir gencin başından geçen serüvenler anlatılmaktadır.Yine karakteristik bir popüler roman olan Hasta'yı F.Celâleddin, şöyle değerlendirir :

"Vecîhî Bey, itiraf etmelidir ki, o keskin zekâsıyla,romandan maksat mahallî hayâtın in'ikâsından başka bir şey olmadığını Aşk-ı Memnû müellifinden iyi anlamıştır.Hâlid Ziyâ Bey'in Mâi ve Siyâh'ı bile Vecîhî Bey'in Hasta'sı kadar mahallî ve canlı değildir.Mâi ve Siyâh'ta bir kukla gibi rûh nefkine çalışılmış, Ahmed Cemil'e nazaran Hasta'daki namus-kâr ve tam şarklı doktor, çok yaşayan bir tiptir.Ve işte Vecîhî Bey'in bir mümtâziyeti daha.Zamânın moda cereyanlarına, alafranga yazılar merâkına mağlûb olmamak...Bu, benim kanâatimce çok büyük bir şeydir" (13).

Vecîhî'nin eserlerinin hemen tamamı 1310 / 1894'ten başlayarak İkdam Gazetesi'nde tefrika edildi. Bu târihten itibaren diğer romanları -1314 ve 1315'te yoğunlaşarak- birbiri ardına yayınlandı. Vecîhî Bey'in eserleri şunlardır :

Roman ve Hikâyeleri :

1. Mihr-i Dil, İkdam Matb., Dersaâdet, 1310, 116 s.
2. Mehcûre, İkdam Matb., Dersaâdet, 1311, 540 s.
3. Çoban Kızı, İkdam Matb., Dersaâdet, 1314, 339 s.
4. Hikmet Yâhûd Mehçûre'nin Kısım-ı Sânisî, İkdam Matb., Dersaâdet, 1314, 311 s.
5. Halîme, İkdam Matb., Dersaâdet, 1314, 80 s.
6. Hürrem Bey, I-II, Mahmûdbey Matb., İst., 1314, (53+48) 101 s.
7. Sâil I-II-III-IV, Mahmûdbey Matb., İst., 1314, (56+50+45+56) 207 s.
8. Mâlike, Mahmûdbey Matb., İst., 1314, 143 s.
9. Mes'ûde, İkdam Matb., İst.ââdet, 1314, 291 s.
10. Mûjgân, İkdam Matb., Dersaâdet, 1314, 714 s.
11. Hikâye-i Mûntehabe Mecmûası, İkdam Matb., Dersaâdet, 1314, 58 s.
12. Âkif, İkdam Matb., Dersaâdet, 1315, 356 s.
13. Harâbe, İkdam Matb., Dersaâdet, 1315, 318 s.
14. Feryât, İkdam Matb., Dersaâdet, 1315, 146 s.
15. Hasta, İkdam Matb., Dersaâdet, 1315, 248 s.
16. Vuslat, Asır Matb., İst., 1315, 22 s.
17. Hasbihâl, Kütübhâne-i Vecîhî, İst., 1315, 32 s.
18. Netîce Yâhûd Bir Yetîmin Sergüzeşti, Asır Kütübhânesi ve Matb., İst., 1315, 47 s.
19. Sevdâ-yı Masûmâne, Tâhir Bey Matb., Kostantiniye, 1316, 128 s.
20. Yazarın Sâkıb, Nedâmet, Nerîme isimli romanları da bulunmakla beraber bu kitaplar elimize geçmemiştir.

Târih Kitapları :

1. Musavver Târihi Harb, İkdam Matb., Dersaâdet, 1315, 301 s.
2. Mufasssal Târih-i İslâm; İslamlık'ın Ortaya Çıkmasından Osmanlılara Dek (T.V.Arnold'dan tercüme), A.Asadoryan Şirket-i Mürettibe Matb., c.1, İst., 1316, 563 s.

Manzûm Tiyatro Kitabı

1. Endülüs, basılmamış, 55s. (bknz. İbnü'l-Emin, a.g.e., s.1964)

P O P Ü L E R E D E B İ Y A T

Popüler edebiyat, geniş halk kitleleri için yazılan, eğitici, eğlendirici v.b. husûsiyetler taşıyan eserlerden oluşur.

Popüler edebiyatın tahkiye türü ise, yine geniş halk kitleleri için yazılan, önceleri romantik -sonra realist- yönü ağır basan, kısmen eğitici ama daha çok eğlendirici, tahkiyenin teknik ölçüleri ihmâle uğramış, sanat-kârın ve sanatın titizliğinden çok, okuyucunun ilgisi göz önünde bulundurulmuş roman ve hikâyelerden meydana gelir.

Bu tür roman ve hikâyeler, batıda, "trival" (basit) edebiyat ifâdesi ile gruplandırılmıştır; ayrıca Almanca'da bu tür eserleri yazan veya yayınlayan şahıs ve kuruluşlara "romanfabriken" (roman fabrikası) denmiştir(14).

Popüler edebiyâtın kastedildiği bir başka kavram "yığın edebiyâtı" -dır; Nermi Uygur bu konuda şunları söyler: "Bambaşka bir kuruluşu var yığın edebiyâtının. İlk göze çarpan şu: baştanışağı yazılı bir edebiyat bu. Sözlü yığın edebiyâtı tasarlanamaz. Baskı tekniğine sıkı sıkıya bağlıdır bu edebiyat. Basıp yaymada kolaylık, çabukluk, ucuzlukla işbirliği yapar yığın edebiyâtı. (...)

" Sineması, radyosu (bizde de yeni kurulan) televizyonuyla yığın kültürü adını verebileceğimiz uluslar-arası kültürün dokusundan bir parçadır yığın edebiyâtı" (15).

Geniş hal kitlelerine hitap eden popüler sanatları, müzik, edebiyat ve sinema alanları ile sınırlamak mümkün olursa diyebiliriz ki; müzikteki arabesk besteler ile edebiyattaki popüler eserler, bir bakıma, ortak bir noktada toplanabilir. Bu müştereklik, müziğin ve edebiyatın, eğitici olan ve kemâle varılacak yolu îmâ eden özelliklerinin, "eğlendiricilik" vasfı ile yer değiştirilmesinden meydana gelir. Sâdece eğlendirici ve vakit geçirici özellikte olmaları sebebiyle, bilhassa son beş yıldır batıdan satın alınan televizyon dizileri, belli bir zümreye hitap eden arabesk müzik -veya dolmuş müziği- ile popüler edebiyat arasında bir ilişki kurulabilir. Hele çocuklara yönelik, ama büyüklerin de ilgiyle seyrettiği, mâcera ağırlıklı ve ani harekete dayalı gizli filmler de, bu noktadan değerlendirilebilir; ayrıca, gerek televizyon dizileri, gerek arabesk müzik ve ge-

rekse popöler edebiyat, seri üretimle para kazanma yollarını açan sanat türleri olarak düşünülebilir.

Diğer sanat alanlarını bir kenara bırakarak, popöler edebiyâtın tahkiye türünün bir ihtiyaçtan doğmuş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Şaheserlerden zevk alamayan, onları anlayamayan geniş halk kitlelerine edebî zevki aşlamak, resimli veya resimsiz, basit olaylar ve basit ruh gözümlemelerine dayalı eserlerle mümkündür. Türk Edebîyatı'nda, Ahmed Midhat Efendi'den Peyâmî Safâ'ya, Murat Sertoğlu'na kadar birçok yazar bu yolu denemiş ve başarılı olmuşlardır(16).

Türk Edebîyatı'nda, popöler edebiyâtın Tanzimat döneminde yaşayan ilk ve önemli temsilcisi Ahmed Midhat Efendi'dir. II. Abdülhamîd'in iltifâtına mazhar olduktan sonra Takvîm-i Vakâyi ve Matbaa-i Âmire müdürlüğüne getirilen Ahmed Midhat (17) 27. Haziran. 1878 tarihinde Tercümân-ı Hakîkât'i neşretmiştir. Bu gazeteyi çıkarırken damadı Muallim Nâci ile popöler edebiyâtın önemli temsilcileri Ahmed Râsim ve Hüseyin Rahmi gibi genç yazarların yazılarını Tercümân-ı Hakîkât'te yayınlamıştır. Böylece popöler yazarlardan Ahmed Râsim ve Hüseyin Rahmi ile aynı sütunları paylaşan Hâce-i Evvel'in, bu şahısların yetişmesinde emeğinin geçtiğini anlarız.

"Alfabe kitaplarından başlayarak târîh, coğrafya, biyoloji, iktisat, hukuk, dil ve edebiyat gibi birçok sahalarda yazılar yazarak geniş bir halk kitlesinin nice ihtiyaçlarına cevap verecek mâhiyetteki neşriyâtıyla, Ahmed Midhat Efendi, tam mânâsıyla popöler ve ansiklopedist bir muharriridir " (18).

Yazarlığa Ahmed Midhat'ın yanında başlayan Hüseyin Rahmi, Tercümân-ı Hakîkât ve İkdâm Gazetesi'ndeki tefrikalarını tâkiben, ölümüne kadar yetmişin üzerindeki esere imzâsını atmıştır. "Çok sayıda yazdığı romanlarla, İstanbul halkının iç mahallelerdeki hayâtını ve bu hayâtın karakteristik tiplerini, tipik vak'alarını keskin çizgilerle karikatürize eden Hüseyin Rahmi, eserlerinin bu vasıflarıyla, zengin ve popöler bir şöretin sâhibidir" (19). Ahmed Râsim ise romancılığı ile değil, makaleleri ve gazelerdeki günlük yazıları ile tanınır, lakâbı "Muharrir" dir.

Hüseyin Rahmi ve Ahmed Râsim kadar başarılı olamadıkları halde popöler edebiyat türünde eserler veren Vecîhî ve Saffet Nezîhî, bir dönemin çok okunan popöler muharrirleri sıfatını taşırlar.

Vecîhî'nin eserleri, Hüseyin Rahmi ve Ahmed Râsim'in realist çizgilerini taşımaz. Vecîhî daha çok romantizmin -bilhassa Nâmık Kemâl'in- etkisi altındadır.

Popüler edebiyat türüne giren roman ve hikâyelerde, aşk ve mâcerâ başta olmak üzere, cehâlet, fakirlik, zenginlik, hastalık, âile, gayr-i meşrû ilişkiler, felâket, perişanlık, ölüm, arkadaşlık, din istismarı, yabancı mürebbiye, bâtil inançlar, züppe ve şımarık İstanbul efendileri, eğitim, kültür etkileşimi v.b. gibi birçok konu ele alınmıştır.

Hiç şüphesiz edebiyâtın diğer türlerinde olduğu gibi, popüler edebiyâtında da en çok kullandığı konu aşk'tır (20). Gerçekten de aşk konusunu çok işleyen popüler romancıların bir kısmı, sulu-sepken bir romantizm ile eserler vermişlerdir. Vecîhî, bu tür aşk romanları yazan muharrirlerdendir.

Vecîhî'nin roman ve hikâyelerinde tesâdüflere çok yer verilmiştir. Vecîhî'nin tesâdüfler içindeki romantik sahnelere verdiği önem yanında, Hüseyin Rahmi ve Ahmed Râsim'in realist tabloların tasvirine önem verdikleri bilinmektedir; bu yazarların, gözlemlerle halk hayâtından realist kesitler sunmaları, Vecîhî'nin tasvirlerde realist bir bakış açısını kazanamaması, gözlemlere önem veren yazarların günümüze kadar etkilerinin devam etmesine sebep olmuştur.

Kısaca popüler romancılar, geniş halk kitleleri için yazarlar. Genellikle basit olayları, girift tahlîl ve tasvirlere girmeden hikâyeleştirirler. Bu tür eserlerde halkın eğitimi ve eğlendirilmesi en önemli hedeftir. Bâzıları romantik, bâzıları realist tablolar ile halka ulaşmayı denerler. Türk Edebiyatı'nda popüler eserleri ile tanınan belli başlı yazarlar şunlardır: Ahmed Midhat, Vecîhî, Saffet Nezîhî, Ahmed Râsim, Hüseyin Rahmi, Esat Mahmut, Kerime Nâdir, Muazzez Tahsin, Feridun Fâzıl, Murat Sertoğlu...

OKUYUCU GRUPLARI

Yukarıda bahsi geçen popüler yazarların söz konusu benzerlikleri ve ayrılıkları dışında en önemli ortak özellikleri, aynı tür okuyucular için yazmalarıdır. Bu yazarların kimlere seslendiğinin bir nebze bilinmesi, o cemiyetteki okuyucu gruplarının tasnif edilmesine bağlıdır.

Edebî nüfusun belirlenmesi için, okuyucuların -yaşadıkları yer (sosyal çevre), bitirdikleri okul (eğitim), yaşları (okuma tecrübesi) v.b. gibi- özelliklerine göre bazı gruplamalar yapılmıştır; bu gruplamalara giren okuyucuların homojen yapıda olmamaları, edebî nüfusun tesbit edilmesindeki en büyük problemi oluşturur.

Edebiyat Sosyolojisi sahasının nâdir eserlerinden olan Escarpit'in Türkçe'ye kazandırılan kitabında (Escarpit, Robert, Edebiyat Sosyolojisi, (çev. Ali Türkay Yazıcı), Remzi Kitb., Yükselen Matb., İst., 1968, s. 112 v.d.) okuyucu grupları "kültürlü okuyucular", "kültürlü olmayanlar" ifâdeleleri ile ikiye ayrılmıştır. Bu basit gruplamaya göre, popüler edebiyâtın ikinci grup okuyucuya hitap ettiği tahminen belirlenebilir.

Okuyucuların gruplandırılması amacı ile yapılan çalışmaların bir başkası Doç. Dr. Sadık Kemâl Turalı'dır. Bu tasnife göre, Türkiye'deki okuyucular beş grupta toplanır:

" 1. Köy ve küçük kasabalarda oturan, okuma yazma bilmediği için okutup dinleyenler ile köy ilkokulundan mezun olmuşların okuduğu kitaplar.

" 2. Kasabalardaki ilk ve ortaokulları bitirmiş, yaşları 22-25'e kadar olanların okuduğu yayınlar

" 3. Küçük şehir ilk ve ortaokullarından mezun olup, yaşları 22-25'ten- 40'a kadar okuyucu kitlesinin aradığı kitaplar.

" 4. Küçük ve büyük şehirlerde oturan, orta, lise veya dengi bir okulu yahut teknik sahalarla ilgili bir yüksek okulu bitirmiş insanların okuduğu yayınlar.

" 5. En az lise mezunu olan, beşerî bilim ve sahalarda çalışan insanların okuduğu eserler."

Yukarıdaki gruplamaların yanında "edebiyâtı bir iş olarak seçmiş o-

lan edebiyat öğretmenlerini, eleştiricilerini, akademik seviyedeki edebiyat, târîh, sosyoloji ve kültür antropolojisi araştırmacılarını ve bâzı yazarları" bir başka grubun üyeleri olarak görülmektedir (21).

Bu tasnife göre, popüler edebiyat eserlerini okuyanlar, son gruptaki "erbâb" ların dışında, birinci, ikinci ve üçüncü gruptaki okuyuculardan oluşmaktadır; ancak, bu okuyucuların

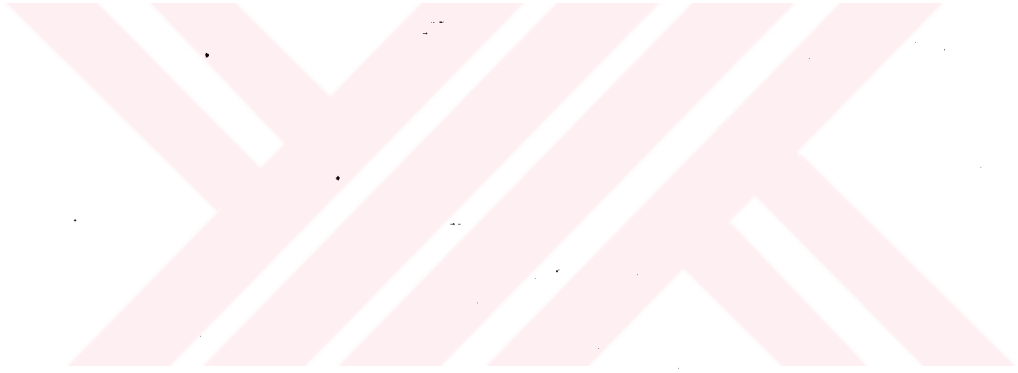
BİRİNCİ BÖLÜMÜN NOTLARI :

- (1) Vecîhî'nin dedesi Vecîhî Mehmet Paşa, "İkinci Mahmûd, Abdülmecid ve Abdülaziz'in saltanatları zamânında vâililiklerde bulunmuş bir vezirdir.Yozgat'ta doğmuş, akrabasından olan Esat Paşa'nın hazinedarlığında bulunarak kapıcıbaşı olmuş, Varna muhafızlığında, Selânik, Belgrad, Bosna, Konya, Diyarbekir, Haleb, Musul, Ankara, Bağdad, Erzurum vâililikleriyle Meclis-i Vâlâ âzallığında, Muhacirîn Komisyonu reisliğinde bulunmuştur; son vazifesi Cidde vâililiği idi." (Gövsa) İbrâhim Alâadin, Meşhur Adamlar, Hayatları, Eserleri, c.4, İst.,1933-1936, s.98.
- (2) İnal, İbnü'l-Emin M.K., "Vecîhî", Son Asır Türk Şâirleri, f.11, Maârif Matb.,İst.,1941, s.1963.
- (3) Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, "Vecîhî Bey, İstanbûlî 1321 / 1903 Öl." , Osmanlı Müellifleri 1299-1915, c.2, İst.,1972, s.432.
(Vecîhî'nin ölüm târihi olan hicrî 27.Şevval.1321 günü, milâdî Ocak.1904'e tekâbül etmektedir.Bursalı Mehmet Tâhir'in verdiği 1903 târihi, ay farkı ile 1904 olarak tashih edilmelidir.)
Vecîhî'nin ölüm şekli hakkında Hüseyin Rahmi şunları söylemektedir : "Mehcûre Müellifi Vecîhî'yi, bir gece meyhâne dönüşünde diri bindiği arabadan ölü indirdiler.Yazdığı acıklı romanlarının son sahîfesi bu fâcia ile kapandı." (Gürpınar, Hüseyin Rahmi, "Muharrirler Nasıl Ölü?", Cumhuriyet, 7.Kânûn-ı Evvel.1939,s.5.)
- (4) (Göktulga), Fahreddin Celâleddin,"Mehmed Vecîhî Bey", Servet-i Fünûn Mec., c.56, nu.1450, 18.Mart.1336 / 1920, s.238.
- (5) İnal, İbnü'l-Emin M.K., a.g.e., s.1963.
- (6), (7) İnal, İbnü'l-Emin, M.K, a.g.e., s.1963
- (8) İnal, İbnü'l-Emin M.K., a.g.e., s.1964.
- (9) Gövsa, İbrâhim Alâaddin, Türk Meşhûrları Ansiklopedisi, Yedigün Neşriyatı, y.y.y., y.t.y., s.396.

- (10) Yücebaş, Hilmi, Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi, İnkılap ve Aka Kitb., İst., y.t.y., s.52.
- (11) (Göktulga) F.Celâleddin, "Mehmed Sâlih Vecîhî Bey", Servet-i Fünûn Mec., c.56, nu.1450, 18.Mart.1336, s.238.
- (12) Vecîhî, "Önsöz" , Sâil I,II,III,IV, Mahmudbey Matb.,İst.,1314, s.3.
- (13) (Göktulga), F.Celâleddin, a.g.y.
- (14) Baypınar, Yrd.Doç.Dr.Yüksel, "Yığın Edebiyatı Kavramı Üzerine", Millî Kültür Der., Kültür ve Turizm Bak.yay.,nu.47, Aralık 1984, s.83.
- (15) Uygur, Prof.Dr.Nermi, İnsan Açısından Edebiyat, İst.Ünv.Edb.Fak.yay., nu.1468, İst.,1977, s.106 v.d.
- (16) Bu konuda; popüler edebiyâtın doğuş sebeplerine âit fikirlerini açıklayan-Suut Kemâl şunları söyler: "Bana, peki ama -diyebilirsiniz- piyasa romanları okunmasın mı? Halk yığının kitapsız mı kalsın? Herkesin kendine göre bir zevki olduğunu inkâr mı ediyorsunuz? Hem sonra her romancı Stendhal veya Flaubert olamaz ya !Yığın için yazarların da kalemleriyle yaşamak hakları değil mi?, doğru söze ne denilir? " (Yetkin, Suut Kemâl, "Değer ve Tutulma", Denemeler, Türkiye İş Bankası Kültür yay.,Edebiyat Dizisi, nu.29, İst.,1972, s.133.)
- (17) Banarlı, N.Sâmi, Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, Millî Eğitim Basmv., f.13, İst.,1978, s.965.
- (18) Banarlı, N.Sâmi, a.g.e., s.965
- (19) Banarlı, N.Sâmi, a.g.e., f.14, s.1059.
- (20) Mizancı Murad, -popüler edebiyâtın ana temalarından olan- aşk konusu hakkında şunları söylüyor: " ... her âşık ve mâşûkanın ' Ah ! Seni ne kadar seviyorum ! ' larına türlü türlü şekiller verilmesine âsâr-ı edebiyeye denilemeyeceği gibi, her âşıka Mecnûn, mâşûkaya Leylâ diyebilene de 'edîb' ünvân-ı muhterem verilemez.Hele bir vakitten beri bizde olduğu gibi âsâr-ı edebiyede aşk ve muhabbetin aslâ maksad-ı esâsî olmayıp yalnız hikâyenin tadını tuzunu yolına koymak üzere tensîb olunması bir teâbîr olduğunu bilmeyenlere bile 'edîb-i muhterem' denilirse, neticesi rezâlet-i edebiyeden başka birşey olmaz." (Mizancı Murad, "Fünûn ve Edebiyat" , Mizan, 17.Mart.1887, nu.22, s.189.) bakınız: Emil, Doç.Dr.Birol, Mizancı Murad Bey, Hayâtı ve Eserleri, İst.Ünv.Edb.Fak.Basmv.,İst., 1979, s.450.

- (21) Tural, Doç.Dr.Sadık Kemâl, "Kültürün Göstergeleri veya Edebiyat Sosyolojisi" , Zamânın Elinden Tutmak, Ötüken yay.,İst.,1982, s.12, v.d.

İKİNCİ BÖLÜM

۳۰ بار در

هکایه منتهبه

مجموعه

محرر: وحید

محرر موی الهک اقدامه دوج ابدین حکایات
منتخبه سندن مرکب مجموعه دور.

معارف نظارت جلیه سنک فی ۱۳ شعبان ۳۱۶۴

وفی ۱۵ کانون اول سنه ۳۱۴ قاریخی و ۷۱۹

تومرولی رخصتنامه سله طبع اولمشدر

در سعادت - اقدام مطبعه سی

۱۳۱۴

HİKÂYE-İ MÜNTEHABE MECMÛASI

Muharriri : V E C İ H İ

Muharrir-i mûmâi`l-eyhin İkdâm`a dercedilen hikâyât-ı muntehabe-sinden müterekkib mecmûadır.

Maârif Nezâret-i Celîlesi`nin fî 13 Şaban sene 1316 ve fî 15 Kânûn-ı Evvel sene 1314 târihli ve 719 numaralı ruhsat-nâmesiyle tab` olunmuştur.

Birinci Hikâye : H A K İ K A T

Seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin en müdhiş, en cesîm dalgaları arasın-
da yuvarlana yuvarlana mesâfe-i hayâtiyyesini kat`ve ta`kibe çalışırdı.
Ömrünün daha sekiz hande-i bahârına tesâdüf etmiş, daha sekiz kışın ,
yerleri inleten, gönülleri ağlatan leyâl-i mahşer-nümûnunda, kaldırım-
lar üzerinde tâ-be-sabâh na`ra-ı dehşet-nâk-i rûzgâra dem-sâz olmuştı.
Fakat beşâset-i mes`ûdâne ile güzêrân etmiş bir fecr-i rebî`i kadar bi-
le imtidâdı hiss olunmayacak olan o müddet-i kalîle zarfında, tâlî`-i
nâ-sâzı, çehre-i nisâbına dâima bir tûfân-ı felâket tevcih etmiş, onun
dağlar gibi devrilen şelâlelerinden pek çok sille-i sitem yemişti. Dik-
katli nazarları, rikkatli kalbleri bir câzibe gibi perîşanlığında cem`
eden hâli, insanı dâima düşündürürdü. (s.3)

Mutlak birinin eser-i lütfu olan setresi ya dar, ya bol gelir, bin-
lerce yamadan vücûd bulan pantolonu, ancak dizlerine kadar setreder ,
şuûn-ı hayâtın en tâb-fersâ bir bâr-ı felâket ile ezdiği cism-i bî-tu-
vânı pek câlib-i rikkat, pek girye-fezâ bir hâli tasvîr eylerdi.

Zekî idi. Başkalarında gördüğü âsûde-gî hâle -hasûdâne değil
fakat mütehayyirâne- in`itâf eden nigâhında bir alâmet-i tedkîk, gir-
ye-i nevmîdîyi âdet-i dâime edinmiş olan gözlerinde bir nişâne-i zekâ
vardı. Yazın te`sîr-i harârete, kışın kara yağmura karşı şemsiye ittihaz
ettiği püskülsüz fesini ba`zen arkaya doğru eğdi. Te`min-i nafakadan
artırıp da ayda bir kere olsun kestiremediği perîşan saçları, iki taraf-
tan گردanına kadar sîmâ-yı hazînine dökülür, bir dükkan peykesine, bir
duvara dayanarak siyah gözlerinin nigâh-ı nevmîdîsini bir noktaya atfe-
der, o zaman pîş-gâh-ı temâşâsından geçenlere karşı kimbilir ne düşünür?

Zehir gibi yuttuğu hava ufacık kalbine sığmaz, nefesi uzanır, bir âh-ı müteessirâne-i temdîd ederdi.

Aksamı, ale'l-ekser köprü üzerinde bulunurdu. (s.4) Vapurların vakt-i hareket-i yaklaştığı zaman Galata-İstanbul tarafından hü - cüm eden izdihâm içlerinde hâlen kendine benzeteceklerine pek nâdir tesâdüf ettiği irili ufaklı insanlar hep onun önünden geçerlerdi. Herkesin evine gittiğini, herkesin gidecek bir evi olduğunu -ev- nâmını işite işite önünden geçtiği âmâkini göre göre öğrenmişti. Pây-ı dühûlüne, sakıfsız bir kâşânesi hükmünde bulunan koca memleketten başka bisât-ı istirahat yüzü görmemişti. Bürûdet-i havâ pek canını yakıp da yiyeceği ekmeğin parasını vererek, yâhut her katresi cevher-i câna bedel bir âb-ı rûy-ı imtinân dökerek, ba`zen kahvelere kabûl olunmak, peyke üzerlerinde yatmak, indinde, müsâade-i tâli` telakki olunurdu. Hayfâ ki, o muvaffakiyet de, çehre-i hazînindeki ibtisâm-ı tabî`iden başka, ya`ni, esbâb ile münkeşif olan handeleri kadar nâdirü'l-vuku` idi.

İstikâmet-i nigâhına terdîf ettiği kirpikleri, ara sıra parlak jâleler peydâ ederdi. Önünden geçen izdihâm içinde (s.5) anasını, babasını çağıran çocuklar, çocuklarını arayan analar, babalar görürdü. Kendi te`sîr-i iştîyâk ile fikrinde tasvîr ettiği hayâl-i mevhumdan başka baba görmemiş idi. Henüz, üç buçuk-dört yaşında iken gömdüğü vâlidesinin hayâl-i meytini, gece kaldırımlarda yattığı zaman nûr-ı nigâhına nokta-i in`itâf olan semâ-yı muzlimde, o makber-i hîçîde görürdü. Rûy-i tâli` gibi o âgûş-ı şefkat de yüzüne kapanmıştı. O vakitten beri dâimâ kulağın- dan kesilmeyen bir ses, dâima "yavrum, evlâdım ! " derdi. Fakat o hitâb, o hayâl-i gâibin, hâla fezâ-yı tasavvurunda tanîn-endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi. O zaman o kadar düşünür, o kadar daldı ki, ba`zen yanından geçen arkadaşlarının :

" - Ahmet yine uyuyor musun ?... "

yollu îkazlarına ihtiyaç gösterirdi.Hâsıl olan intibâhı üzerine elindeki kitaplara bir müşteri celbedebilmek fikriyle gelip geçenlere,kalbe kadar nüfûz edecek bir nigâh-ı hazîn atfederdi.Hayfâ ki,kendi hâline teveccüh edecek nazar-ı şefkate pek nâdir manzûr olurdu.Ara sıra sermâyesi de nümâsı kadar kalîl olan kitaplarına kimsenin tevcîh-i rağbet etmediğini görürdü.Ba`zen hazîn helecanlı bir sadâ ile :

" - Hikâyeler... Yeni kitaplar..."

derdi.İzdiham birbirini velî ü ta`kîb eder, vapurlar dolana dolana kalkardı.Akşam yaklaştıkça hava kararır, hava karardıkça ortalık tenhâlaşır.Nihâyet son vapurun vakt-i hareketi tekarrüb eder,ona gelen yolcuların ise kitap değil,bilet almağa dar vakit bulabileceklerini anlar, dönerdi.

Yeni Câmi` minârelerinden akseden ezân-ı sadâ-yı hazîninin,İstanbul`la Haliç ve Boğaz denizleri üzerinde dalgalandırdığı zûlmete bakardı.Gönlü, müheyyiç bir teessür içinde kalırdı,ba`zen meşîyyetine bir aralık hitam vererek köprünün parmaklığına dayanır,etrâfa bakar, düşünürdü.

Herkes gitmiş,ortada köprü memurlarından,denizin sâye-gâh-ı zalâm olan sath-ı siyâhı üzerinde sandallarını,kayıklarını,ma`ûnalarını sevk ve tahrik edenlerden başka kimse yok.Herkes evine gitmiş.Onlar da yerlerine gidiyorlar.O zulmet-i hîqî içinde hazîn hazîn ba`zı sadâlar vellele-endâz olurdu.Rûzgâr (s.7) kulağına bir şeyler söylerdi.Ba`zı semâya,ba`zı zemîne bakardı.Yine düşünürdü.Gurbet-zede gecesi gibi başı-

na çöken o târikin altında, gurbette karanlıkta kalmış gibi düşünür, yalnız nereye gideceğini, nerde yatacağını düşünürdü.

Eğer o gün kitapların hepsini satabildiyse, o vakit gidecek yer düşünmez, yalnız ertesi gün nereden sermaye tedârik edebileceğini düşünürsatamadıysa elinde ancak ekmek alacak para bulunur, yatacağı yeri düşünürdü. Gûyâ akşamın karanlığı ona bir bâb-ı tâlî gibi mesdûdiyet ibrâz ederdi. Mustakîm, ârâm edecek yere muntehî olur bir yol görmezdi.

Beş altı seneden beri hâb-gâh-ı dâimîsi olan kaldırımlara, havlulara bir türlü alışamamıştı. Fakrden büyük belâ, sefâletten büyük derd-i ser, ya`ni fakr ü fâka içinde izzet-i nefis o küçücük vücûdda da hükümlerfermâ idi. Ne -pek bîzâr oldukça- kahvelere, dükkanlara ilticâ tervîç eder, ne de her gün bedel-i mukâbilinde kabul olunacak yer tedârik edebilirdi. (s.8)

Sokaklar, tek tük gelip geçenlere memur, kahveler küşâde bulunduğu müddetçe dolaşır, ba`de gider, nereye gider?...Onu kendi de bilmez, lâ-âlâe`-t-ta`yîn gider, bir köşede, bir mezbele-i sefâlette yatardı.

Şûriş-gâh-ı hayâtı olan âleminde ondan başka bir âlem görmediği için ona pek me`lûf olması lâzım gelirdi. Fakat çocuktuk. Korkardı. Setresinin eteğini başına çeker, hayâtın germ ü sendinden mezara saklanır gibi gecenin hücum-ı zulmetinden daha muzlim yerlere başını sokardı.

Ba`zen saatlerce uyumazdı. Hırkasının altına sokuldukça nefesi kendi kendini boğmağa çalışır gibi kesîf bir harâret-i ıstırab tevlîd ederdi.

O zaman yerde,gökte,hayâlinde,misâlinde gördüğü yalnız vâlidesi olurdu.Yalnız o vücûd-ı gâibin hayâlinden şefkat,himâye görürdü.

Heyhât. O vücûd-ı gâib de o zaman öyle,öyle değil daha kesîf , daha münce mid bir târîk-i muhît altında mahvolmuş,gitmmişti.

Gündüz akşama kadar -Yalnız şiddet-i cû`unu teskîn (s.9) edecek kadar- bir nevâle tedâriki için tayyettiği netîcesiz mesâfeler,ta`kîb eylediği semeresiz ümîdler, âciz vücûdunu fikri kadar yorardı.Saatlerce leylin sahîfe-i siyâh-ı adem-nümûnuna eşk-i âblar döktükten , hevâ-yı safâ-yâb-ı hamûşânesini, aks-i enîn-i tenhâyîsi ile titrettikten sonra uyku galebe ederdi.Gözleri, bir sevk-i tabî`î ile kapanırdı. Hayâl-hâne-i efkârını yevmü`l-kıyâmın sûruş-ı garâbet-nümâsından bir eser hâline koyan sademât-ı hayat,gözü kapanır kapanmaz rüyâsında tecelli ederdi.Oradaki meşhûdâtı da,meşhûdât-ı rûz-merreden başka bir şey değildi.Fakat rüyâlarında vâlidesine daha başka mülâkî olurdu.Üç buçuk dört yaşına kadar fakr ü fâka içinde geçen hayâtında onu pek çok görmüştü.Her gün kucağında yatmıştı.Bin parça bir örtü,bin yamalı bir entâri ile setrolunan cism-i bî-tâbı, târ-ı mâr giysileri içinde hüzünlerden terekküb etmiş gibi kendisine atfettiği nigâh-ı nem-nâk-i şefkat henüz hatırında mürtesim idi.Şimdi vâlidelerini rüyâda beyaz kefenler içinde de görse tanımakta müşkilât çekmezdi.O kefenler içinde yine agûşuna atılmağa çalışırdı.Hattâ ba`zı sabahtan evvel uyanıp etrâfına (s.10) tevcîh-i nigâh ettiği,rüyâsında gördüğü misâl-i mâdere mukâbil yine karanlıklara korkulara müsâdûf olduğu zaman, o kefenlerle setrolunmuş âgûşa tahassür eder, ağlayarak :

" - Keşki ben de öleydim. "

hasbihâliyle o sinn ü sâlinde hayâtın tahaccüm-i eyyâm-ı siyâhından ıstikâ eylerdi.Sabahleyin,güneşin ilk ziyâsı mahzûn sîmâsına bir reng-i mâtem vermeden,rûzgârın ilk hûbûbu,perîşân saçlarını taramadan kaldı.Kitaplarını satmak için her gün dolaştığı yerleri geşt ü güzârâ başlardı.

Kitaplar , bin belâ ile bulabildiği nân-pâre-i maîşetin sermâyesi olduğu için indinde pek kıymet-dâr idi.Yalnız ondan değil,onları okumağa da pek hevesi vardı.Ne fâide ki,kaderinden gündüz okuyacak bir mekteb değil, gece yatacak bir zîr ü zemîn bulacak kadar bile mazhar-ı mûsâ`ade değildi.

Her gün yeni aldığı kitapları açar,bakar,karıştırır.Beyaz bir sahife-i mahdûde üzerine dizilmiş siyah bir takım satırlar...Hayrette kalır.Aceb insan bunları nasıl okur ? Bunlar insana nasıl merâm-ı ifâde ederler?(s.11)

Hattâ bir gün yine köprüde,akşam vapuru yolcularını beklediği zaman elinde olan bir kitaba o kadar dalmıştı ki,önünde duran iki müşterinin üç dakika kendine baktıklarını görmedi.Nihâyet bir tânesi :

" - Çocuk ne dalıyorsun ? Âlim mi olacaksın? O kitap kaç para ? " dedi.Fiatını anlatmak için söylediği söze :

" - Âlim olmak istiyorum ama...Çâresini bulamıyorum. "

kinâyesini ilâve etti.Ağzından çıkan lakırtıda mazmûn,mânâ aramak mu` tâdı olmayan ve sözü muhakemât-ı fikriyyeye tatbîk etmeden yalnız söz olsun diye söyleyen müşteri ise cebinden çıkardığı parayı verirken:

" - Hadi hadi,sen ekmek parası bul da sonra âlim olmağa kalkış...

Olsan olsan yine bir esnâf olursun. "

cevâbını verdi ki, bu cevâb bî-çâre çocuğun fikrinde pek acı bir teessür tevlîd etti.

Bir aralık Ahmet ortadan kayboldu. Birbirlerine ne olduğunu (s.12) nereye gittiğini suâl eden arkadaşları arasında dört sene görünmedi. Dördüncü senenin evâhiri idi. Yine bir yaz günü akşam vapurunda, bî-keslere, bî-vâyelere esnaflıktan ziyâdesini çok gören müşteri-i ma'hûd, Ahmet'e tesâdüf etti. Fakat aceb o mu ?... Arkasına gâyet güzel bir takım elbise giymiş, fesi, kunduraları yeni, hattâ esvâbında Mekâtib-i Âliye'den birinin sınıf-ı i'dâdîsinde bulunduğuna delâlet edecek emâreler de var. Yanına gitti, sordu. Ahmed'se :

" - Evet. Kitab aldığınız ben idim...Sizin gibi kitab alanlardan biri daha beni merak içinde gördü. Aldı, evine götürdü, mektebe yazdırdı. Okuttu. İbtidâîden şehâdet-nâmemi aldım. Şimdi mektebin i'dâdîsine kayd olundum. Haftada bir de yine o zâtın yanına gidiyorum. "

cevâbını verdi. Herif ise :

" - Allah feyzini müzdâd etsin." den başka söz bulamadı.

O vakitten sonra vapurda filân birbirlerini gördükçe (s.13) âşî-nâlık ederlerdi. Bu zat onbeş sene sonra Ahmed'i kendi gibi pek çok asillerin dest-i talebi erişemeycek bir mevki'-i te'âlîde buldu. Hattâ artık mekteb gâîlesi bitip her akşam eve geldiğinden dâimâ görüşürlerdi. Yirmi sene evvel ettiği bir küstahlığın hâtırası henüz fikrinden çık-

mamış olmalıdır ki, bir akşam şerm ü hicâb ile :

" , Birâder.Size bundan yirmi sene evvel söylediğim bir söz hâlâ beni düşündürüyor.Fakat o vakit ben de genç idim.Tabî`î ma`zûr görürsün değil mi ? " dedi. Sa`y ü zekâ sâyesinde cidden reşk-âver bir mevki` kazanmış olan Ahmed ise :

" - Bana karşı olan dil-şikenliği ben o vakit ma`zûr görmüştüm. Fakat umûmiyet itibâriyle ben görsem de kanûn-ı beşeriyet ma`zûr görmez.Bir çocuğun mâdâmü`l-hayat göreceği müsâ`adât-ı zamâneyi pederinin,vâlidесinin mevki`ü haysiyyeti ile ölçmek o kadar yanlış bir fikir ki, efkâr-ı beşerin veremden muhlik bir cerîhasıdır diyebilirim. Sa`y ü zekâ her şeyin te`sîrine kütekeffildir.Buna o zaman inanmazdın. Fakat şimdi beni gör de inan. " (s.14)

(İntihâ)

"HAKİKAT" HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D İ Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, "Hakikat", Hikâye-i Muntehabe Mecmûası ,İkdam Matb.,Dersaadet, 1314 (İst.,1898),s.3-14.

2. Konu ve Anafikir :

Hikâye kitapları ve dergiler satarak hayâtını kazanan sekiz yaşındaki bir kimsesiz çocuğun,hayırsever bir adamın yardımıyla yüksek mevkilere çıkmasını konu alan eserin okuyucuya sunduğu anafikir şudur:

"Bir çocuğun mâdâmü'l-hayât göreceği müsâadât-ı zamâneyi pederinin,vâfidesinin mevki'ü haysiyeti ile ölçmek o kadar yanlış bir fikirdir ki,efkâr-ı beşerin veremden muhlilik bir cerîhasıdır, (..) sa'y ü zekâ,her şeyin te'sîrine mütekeffildir." (s.14)

Bu anafikir cümlesi, hem eserin temel mesajını sunmakta hem de eserde teferruatlar içinde kaybolmağa yüz tutan yardımcı fikirlerden bir kısmını bir araya toplamaktadır.

3. Ana Çizgilerle Vak'a :

"Hakikat" , realist Fransız yazarlarından Guy de Maupassant (1850-1893)'ın geliştirdiği tarzda bir klâsik vak'a hikâyesidir.Klâsik vak'a hikâyesinde olaylar örgüsü ön plânda ele alınır ve değerlendirilir.Teknik zayıflık bakımından "Hakikat" te, olaylar örgüsü ön plânda işlenememiş ; bunun yerine, yazar-anlatıcının açıklamaları ikâme edilmiştir.Açıklamalar,olaydan daha önde bir mevki işgâl edince,tabii olarak,hikâyenin yazarını genellemelere ve bir ahlâk dersi vermeğe götürmüştür :

Hikâyede ilk olay sayabileceğimiz ana kahraman Ahmet ile müşteri-

sinin karşılaşmalarına kadar, kahramanın hayâtından genel çizgilerle bahsedilir. Ahmet'in tanıtıldığı, hayâtının ve geçmişinin monoton seyri-
nin verildiği bölüm, son on paragrafa kadar devam eder. Kahramanın müş-
terisi ile ilk karşılaşmasından ikinci karşılaşmasına kadar geçen dört
yıllık zamanda olayların nasıl geliştiği bilinmemektedir ; ayrıca bu
mühemliğin, bir kontras veya merak unsuru olarak değerlendirilmediği
de açıktır. Bu bilinmezlik, teknik mânâda, bir kopukluk oluşturmaktadır.

Hikâyedeki olaylar örgüsünü şu ifâdeler ile maddeleyebiliriz :

1. Fakir ve kimsesiz Ahmet'in İstanbul sokaklarında hayâtını ka-
zanmağa çalışması.
2. Bir müşterinin Ahmet ile kitaplar ve gelecek hakkında konuşması.
3. Ahmet'in ilkokulu bitirip sonra idâdiye kaydolanması ve müş-
teri ile tekrar karşılaşması.
4. Yıllar sonra kimsesiz Ahmet'in yüksek mevki'lere geçerek, kendi-
sine çocuk yaşında hakaret eden müşteriye bir ibret dersi vermesi.

Görüldüğü üzere birinci ve dördüncü maddeler, açıklama, bilgi ver-
me, tanıtma v.s. vazifeler yaptığı halde, olaylar örgüsü, ikinci ve üçün-
cü maddelerde yoğunlaşır. Başlangıç ve sonuç, hikmetli sözler cümlesin-
den genellemelere dayanan ifâdelerle doludur. İkinci ve üçüncü maddeler-
de geçen ve hikâyenin omurgasını teşkil eden -son derece basit- bir
vak'a üzerinde, çok az işlenmiş bir iki tesâdüf ile büyük bir ibret
dersi verilmeğe çalışılmış... Gelenekli halk hikâyelerimizde görülen az
işlenmiş olaylar ve büyük ibret dersleri ile hikâye, batıv tarzında
şarklı kalışın izlerini taşır.

Ana hatları ile özelliklerini vermeğe çalıştığımız olayları, bir paragrafta özetlemeğe çalıştıktan sonra fiktif yapının diğer maddelerine geçebiliriz :

Annesi ve babasının ölümünden sonra İstanbul'da kitap, dergi satarak hayatını kazanan Ahmet, parklarda, sokaklarda, câmi avlularında yatmaktadır. Günlük yiyeceğini temin etmekten aciz bir durumda iken -âlim olmak isteğinden dolayı- bir müşterisinden hakaret görür. O sıralarda bir hayırsever Ahmet'e sâhip çıkar ve O'nu okutur. Daha sonraki yıllarda Ahmet ile sık sık karşılaşan "mâhut" müşteri, Ahmet'in efendiliği ve büyüklüğü karşısında ezilir, özür diler.

Yazarın tesbit ettiği olaylar örgüsü tamamlanmak üzere iken, okuyucuya ibret dersi verilir. Tam olarak işlenmemiş, hikâyenin bütününe dağıtılmamış mesaj, ibret dersi havasında ve anafikir cümlesi etrafında nakledilir. Halk hikâyelerinde, mürettep dîvânlarda, seyirlik oyunlarında, başta ve sonra görülen duâlar, teklif ve temennîler, övünmeler veya ibret dersleri, belli bir geleneği devam ettirirler ; bu noktada Vecîhî, şekil ve tarz olarak batıya, muhtevâ ve üslup olarak geleneğe bağlıdır.

İ Ç Y A P I

FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR

1. Bakış Açısı :

Fiktif yapıyı hazırlayan unsurların başında gelen^b bakış açısının "anlatım tutumu" adını verdiğimiz teknik değerlendirmede, yazarın, taksim, tasvir ve tesbit edici özellikleri üzerinde durmak gerekir: Eserde

takdim ve tasvir, tahlil tekniği ile bir arada kullanılmıştır. Yazarın tercih ettiği bu teknikler ile olayların değil açıklamaların ön plâna alındığı ve tesbitlerin, olayların aksiyonu ile değil de açıklamalar ve genellemeler ile anlatıldığı, hikâyenin ilk iki paragrafında kendini gösterir :

"Seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin en müdhiş, en cesîm dalgaları arasında yuvarlana yuvarlana mesâfe-i hayâtîyyesini kat`ve ta`kîbe çalışırdı. Ömrünün daha sekiz hande-i bahârına tesâdüf etmiş, daha sekiz kışın, yerleri inleten, gönülleri ağlatan leyâl-i mahşer-nümûnunda, kaldırımlar üzerinde tâ-be-sabâh na`ra-ı dehşet-nâk-i rûzgâra dem-sâz olmuştı. Fakat beşâset-i mes`ûdâne ile güzêrân etmiş bir fecr-i rebî`î kadar bile imtidâdı hiss olunmayacak olan o müddet-i kalîle zarfında, tâlî`-i nâ-sâzı, çehre-i nisâbına dâimâ bir tûfân-ı felâket tevcih eylemiş, onun dağlar gibi devrilen şelâlelerinden pek çok sille-i sitem yemişti. Dikkatli nazarları, rikkatli kalbleri bir câzibe gibi perişânlığında cem`eden hâli, insânı dâimâ düşündürürdü.

" Mutlak birinin eser-i lûtfu olan setresi ya dar, ya bol gelir, binlerce yamadan vücûd bulan pantolonu, ancak dizlerine kadar setreder, şûun-ı hayâtın en tâb-ferse bir bâr-ı felâket ile ezdiği cism-i bî-tuvânı pek câlib-i rikkat, pek girye-fezâ bir hâli tasvîr eylerdi." (s.3)

Görüldüğü üzere tesbit edilen unsurlar, tasvir yolu ile belirtilir. Yazar, kahramanın acınacak hâlini, aşırı hissî ve kötümser bir tablo çizerek anlatması, anlatım tutumunda taraf tutucu özelliğini de ortaya çıkarır: Yazar, kahramanı merhamete muhtaç bir insan olarak göstermeğe çalışırken, objektifliği elden geçirir. Öyle ki, "seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin en müdhiş en cesîm dalgaları arasında yuvarlana yuvarlana" yaşamağa çalışan sekiz yaşındaki kahramana acı-

mamak mümkün değildir ; zira, kahramana acıyan -ve böylece taraf tutan- bizzat yazarın kendisidir (1).

Diyalog ifâdeleri ayrı tutulmak şartıyla eserin baştan sona teklik üçüncü şahısla anlatıldığı görülür. Anlatıcının kimliği, yazar-anlatıcı gibi görünüyor; ancak anlatıcıyı yazardan ayrı düşünmek ve ona yazardan ayrı bir şahsiyet vermek gerekir. Çünkü, anlatıcı da, diğer şahıslar gibi, fiktif âlemde yazarın yarattığı bir kahramandır. "Yazar tarafından yaratılan bu varlık -anlatıcı- naklettiği itibârî âlemde her şeyi bilen ve gören birisidir" (2). Diğer kahramanlar, sâdece kendi açılarından olayları değerlendirdikleri halde, anlatıcı, sınırsız açılardan olayları ve fiktif yapının bütün unsurlarını değerlendirir.

Bu bilgilere bağlı olarak yazarın "gösterme" den daha çok "anlatma" tekniğini kullandığı görülür. Hikâyenin giriş bölümünde izah edilen bakış açısının "anlatma" maddesinde yazarın -belki zamandan kazanmak için- bilgi vermek, özetlemek gibi tercihleri, "Hakikat" te kendisini kuvvetle gösterir. Yazar, tahlil, tasvir ve açıklamalar ile anlatma metodunu çok kullanmış ve çok az gösterme metoduna mürâaat etmiştir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, yazarın olaylar örgüsünü bağlattığı gelişme bölümüne kadar anlatma, bu bölümden sonra gösterme metodu kullanılmıştır (3).

(1) Vecîhî`den önce Nâmık Kemâl'in, Dilâşub`u ve Sezâyi`nin Dilber`i nasıl acınacak insanlar olarak gösterdiğini hatırlarsak, Vecîhî`nin etkilendiği merkezleri tesbit etme konusunda küçük bir mesâfe almış oluruz.

(2) Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Birlik yay., Ank., 1984, s.82-83.

(3) Gösterme ve anlatma teknikleri ile ilgili olarak bakn., Ünal Aytür, Henri James ve Roman Sanatı, DTCF yay., Ank., 1977, s.22-24.

2. Anlatım Tekniği :

Giriş bölümünde ana kahraman Ahmet'in geçmişine âid bilgilerle birlikte, alışkanlık hâline getirdiği davranışları anlatılır. Her yeni bilgi, Ahmet'in fizikî veya rûhî portresi çizilirken verilir. Meselâ Ahmet'in diğer insanlarla olan ilişkileri, annesi ve babasını hatırlamaları, fizikî portrenin giriş olarak kullanıldığı paragraflarda açılır :

" İstikâmet-i nigâhına terdîf ettiği kirpikleri, ara sıra parlak jâleler peydâ ederdi. Önünden geçen izdiham içinde, anasını, babasını çağıran çocuklar, çocuklarını arayan analar, babalar görürdü. Kendi te'sîr-i iştîyak ile fikrinde tasvîr ettiği hayâl-i mevhûmdan başka baba görmemiş idi. Henüz üçbuçuk-dört yaşında iken gömdüğü vâlidесinin hayâl-i meytini, gece kaldırımlarda yattığı zaman nûr-ı nigâhına nokta-i in' itaf olan semâ-yı muzlîmede, o makber-i hîgîde görürdü. Rûy-ı tâlî gibi o âgûş-ı şefkat de yüzüne kapanmıştı. O vakitten beri dâimâ kulağından eksilmeyen bir ses, dâimâ 'yavrum, evlâdım' derdi. Fakat o hitâb, o hayâl-i gâibin, hâlâ fezâ-yı tasavvurunda tanîn-endâz olan sadâ-yı mâzîsinden aksederdi." (s.5)

Yirmiüç paragraflık hikâyede, gelişme bölümü onsekizinci paragrafta başlar. Bu bölüme kadar, genel bilgiler ve tanıtmadan meydana gelen uzunca bir giriş yapılmıştır. Girişin -diğer bölümlere göre- bu kadar uzun olması, merkez kişi ile ilgili olan ve gelişme bölümünde atılması beklenen düğümlerin yerini değiştirmektedir. Klâsik vak'a hikâyesinde, genellikle gelişme bölümünde atılan düğümler, eserde, giriş bölümünde işlenmiştir.

"Hattâ bir gün yine köprüde, akşam vapuru yolcularını beklediği zaman elinde olan bir kitaba o kadar dal - mıştı ki, önünde duran iki müşterinin üç dakika kadar

kendine baktıklarını görmedi." (s.12)

cümlesi ile başlayan gelişme bölümünden evvel, vak'anın merkez kişisiyle ilgili olarak, mâziden ve hâlden faydalanan düğümler atılmıştır. Ahmet'in geçmişine âid bütün bilgiler giriş bölümünde verilirken, tabîî olarak mâziden faydalanan düğümler de giriş bölümünde atılacaktır.

Hikâyenin giriş, gelişme ve son bölümleri ile zaman dilimi arasında kurulan ilgi, bölümlerin tasnifi açısından şu şema ile gösterilebilir :

GİRİŞ	GELİŞME	SON	- - -Plân Çizgisi
MÂZÎ	HÂL ve İSTİKBÂL	İSTİKBÂL	- - -Zaman Çizgisi

Mâziden faydalanan düğümlerin hepsi giriş bölümünde atılmıştır. Gelişme bölümünde Ahmet ile müşterinin karşılaşması esnâsında atılan düğüm çok çabuk çözülecek ve bütün düğümlerin çözülmesi son bölümde gerçekleşecektir. Gelişme bölümünde Ahmet'in âlim olmak istemesi ana düğümün merkezini teşkil eder. Bu merkez aynı zamanda olaylar örgüsünün ve gelişme bölümünün başladığı yerdir. Yukarıdaki şemayı düğümlerle destekleyerek şu şemayı elde edebiliriz :

GİRİŞ	GELİŞME	SON	PLÂN ARALIĞI
MÂZÎ	HÂL-İSTİKBÂL	İSTİKBÂL	ZAMAN ARALIĞI
MERKEZ KİŞİ İLE İLGİLİ OLARAK ATILAN DÜĞÜM	ANA DÜĞÜM VE DİĞER DÜĞÜMLER	ÇÖZÜLME	DÜĞÜM ARALIĞI

Merkez kişi ile ilgili olarak atılan düşümler giriş bölümünde ve mâzîden faydalanarak okuyucuya sunulur. Ana düşüm gelişme bölümünde atılır; kaynağı, içinde yaşanan zaman -hâl- dir. Ana düşümün atılması ile vak`anın başlaması aynı anda gerçekleşir. Son bölümde ise istikbâle âit ara düşümler ile bütün düşümlerin çözülmesi vukû bulur. Böylece daha çok anlatma metodu kullanan yazarın, klâsik vak`a hikâyesinin şartlarını ne kadar uygulayıp, hangi hallerde uygulamadığının bir grafiğı, plân, zaman ve düşüm üçgeni ile verilmiş olur.

Hikâye, vak`a takdîmi bakımından, mensur şiir kutbundaki eserler grubuna girer.

Hikâyenin fiktif yapısını oluşturan unsurlarını, üçüncü bölümde değerlendirmek üzere, şimdilik söz konusu etmeden, "Hakikat" in bu-
raya kadar yaptığımız tahliline âit şöyle bir sonuç çıkarabiliriz :

Hikâye, anlatmanın gösterme metodundan daha fazla kullanıldığı bir klâsik vak`a hikâyesidir. Eserdeki şâirâne tasvirler, olayların sağlam bir bakış açısı ile işlenmesini imkânsız kılar. Olaylar örgüsünde, zaman kavramının yorumlanmasında, şahısların birbirleriyle ilişkilerinde, teknik son derece zayıftır. Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin nisbetsizliği ve girişin lehinde dengenin bozulması, bu teknik zayıflığın bir neticesidir.

Hikâyenin en başarılı tarafı, hikâyeden başka bir metnin bütünü-
nün bozulup, esere eklenmiş hissini veren tasvirlerdir. Bilhassa, Ahmet`-
in fizikî tasvîri ve buna bağlı olarak verilen psikolojik hâli -abar-
tılmış ve şâirâne olmakla birlikte- başarılıdır. Fizikî ve rûhî port-
renin zayıf tarafı ise, yazar-anlatıcı`nın taraf tutmasına bağlı o-
larak değerlendirilmelidir. Bu itibarla, henüz meddah psikolojisinin
büsbütün terk edilmediğı ortaya çıkmaktadır.

İkinci Hikâye : T E E S S Ü R

İstanbul`u muvakkaten terkettiğim günkü Kânûn-ı Sâni`nin ya dördüncü ya beşinci günü idi, sayfın şu`le-i ibtisâmı, hazânın çehre-i infî`âline mağlûb olmuş, şitânın her mûy-ı mesamme zehirli bir iğne ucu gibi işleyen bürûdeti hengâme-i te`sîrinin nısfını geçirmiş, damlar üzerinde rebî`in iltifât-ı münbasitânesini setre çalışır gibi görünen karlar, tûl-ı nigâhın ihâta ettiği her tarafı çîn-nümâ-yı cebîn bir pîr-i sepîde-mûya benzetmişti. Zemînin velvele-i mahşer-engîzi arasında acı acı feryâdı, semânın kesâfet-i sakîlesi altında boğuk boğuk sadâsı, vakt-i hareketinin hulûlünü haber veren vapur, sa`at onbirde, bir vakâr-ı deryâ-şikâfâne ile Akdeniz`in ummân-ı bî-kenârına doğru tevcîh-i istikâmet eyledi.

Yazın devre-i inşirâhında harâret-i şems-i tâbân ile öksüz du`âsı gibi gönüllere i`tilâ eyleyen buharlar, tecessüm etmiş (s.15) dûd-ı tahassür şeklinde birbirini üzerine yığılarak safhâ-i âsumânda kasvet-engîz binlerce levh-i mâtem deycûr-nümâ-yı zuhûr olmuş, dâmen-cû-yı intikâm bir âh-ı sahrâ sür`atiyle etrâf-ı âlemi dolaşan rûzgârın sademât-ı sille-i tehâcümüne uğradıkça her zerrelere temeyyü`ü incimâd ederek denize tûfân-ı hurûşân gibi yağmur yağar, gökte, pîş-i sevk-i hevâya düşen kar parçaları, birbirini koğalar gibi uçuşurdu.

Gûyâ tabî`at, muntazırû`l-hülûl olan rebî`-i dil-küşâsına karşı kuvve-i inbâtiyesinde ne kadar jâle-i feyz ü bereket varsa bir seyl-i hurûşân şeklinde zemîne indirir, sene-i âtiyyeye sakladığı semen yaprakları, papatyalar, zambaklarla cû-yı semâda harman savururdu.

Havada bir derece soğuk, bürûdette bir derece te'sîr vardı ki, zemheriyerin, vücûd-ı insânî üzerinde deverân-ı deme atâlet verecek kadar icrâ-yı ahkâm eden te'sîrine karşı, sobalarda nev-bahâr çiçeği yetiştirmeye kâfi olan kuvve-i zekâ, kamaramızı sun'î bir harâretle ısıtmasa, vücûdun harâret-i garîziyyesi bile, teneffüs olunan hevâ-yı bâridin te'sîriyle münceîd olurdu. (s.16)

Beyaz, kesîf bir sis hâlinde denizi ihâta eden karlar, te'sîr-i sıklet-i bürûdetle ezilip ezilip de olanca kuvve-i inbisâtı ile birden bire teneffüse çalışan deryâ-yı mütelâtım ile birbirine karışarak, yer gök, cesîm müdhiş köpüklerden ibâret görünür, vapur, yuvarlana yuvarlana birbirini kovalayan dalgaların sille-i tehdîdi arasında sallanarak mütemâdiyyen tayy-ı mesâfe eder, fakat nasıl gittiğini, neye gittiği bilirse, yalnız önündeki pusula sâyesinde vâkf-ı istikâmet olan kapudan (kaptan) bilirdi. Önde arkada iki taraflı dalgalara kadar hücum eden karın şiddet-i nüzûlundan, kesâfetinden, ufuk değil, hattâ geminin biraz ilerisini bile görmek mümkün değildi ki, ta'yîn-i mevki' olunabilsin.

Vapurun birinci kamara biletini iştirâya kudreti kifâyet edecek kadar müsâ'ade-i baht ü zamâna mazhâr olanlar, kuvve-i sâni'a-i temeddünün sular içinde ateş yakmakla gösterdiği hârika-i isti'dâda bir misâl-i mücessem olan sobanın cehennem renginde, fakat o hâl ü mevki' içinde safâ-yı cennet tevlîd eder, dehşetli ateş karşısında, dem-güzâr olmakta ona takarrûbe imkân bulamayan güverte (s.17) yolcuları ise baş kamarasında, yatakları üzerinde bulunurlardı. Güvertede yüzü rûzgârdan yediği sillelerle kızarmış, saç sakalına karışmış, ülfet

sâyesinde ancak o hâle tahammül edebilir, muşammalı bir kaç tâife gezinirdi.

Yolcularda, a`mâk-ı fikre saplanan hâtıralar, yâdlar mahsûlü olarak bir çehre-i diğerk gün-rev-nümâ, kimi mehcûr olduğı vatanına visâlini teshîl eder bir tarîkin rû-be-râh-ı azîmeti bulunduğı için yüzünde hande-i neşât-ı lem`a-pâş, kimi, gittiğı yol, terk ettiğı vatanından mübâ`adetini gittikçe tezyîd eylediğı cihetle verâfı sefîneye in`itaftan alamadığı çeşm-i tahassüründe bir kaç damla yaş dam-lar bir halde görünürdü.

Birinci kamarada bulunanlar içinde bir zevc, bir zevce, bir hizmetçi, bir de dört-beş yaşlarında kız, çocuktan mürekkeb küçük bir âile bulunmakta idi ki, bunların sebep-i seyâhati, memleketten ümîdli bir arzu fakat, sa`ika-i şitâ gibi acı, zehirli bir ihtiyaç içinde görünmüş, ümîdli bir arzu olduğı için çehre-i teessürlerinde girye-i intizâre boğuluyor, hallerinde bir şey anlaşılmazdı. (s.18)

Hizmetçi, evvelâ anlayamadığımız ba`zı hidemâtı ile fevkâl-âde meşgûl olduğundan âilenin hüviyetine, sebep-i azîmetine suâl ve cevâb te`âtî olunacak vakt-i fırsat bulunamamıştı. Fakat o çocuk, o henüz devre-i tufûliyyetinin bile evâhir-i mukaddemâtını ikmâl etmemiş olan ma`sûm, dâimâ kamarada bulunanların arasında dolaşırdı.

Hâlik-i Azîmü`ş-şân, en büyük isti`dâd-ı hüsn ü ân ile yarattığı o küçücek vücûdda o kadar melâhat cem`etmiş, o derece câziye vermişti ki, çocuk sevmek ne demek olduğunu bilmeyen zevk-i nâ-şinâsân nazarında bile bir muhabbet-i mahsûsa ile kabul olunurdu. Hepimiz severdik. Hepimiz okşardık, hepimize vapurda hâsıl olmuş henüz bir günlük refâkat-

ten ibâret bir ülfet ü âşinâyî ile o kadar alışmıştı ki,yanımızdan ayrılmak istemezdi.

Nereye gittiklerini ondan sorduk.Gâyet ma`sûmâne bir çehre,saf bir kalb-i tabî`î , bir tegâfûl ü tecâhül ile :

" - Bey babam hasta.Onu götürüyoruz.Tebdîl-i havaya gidecek.Beyrut`a gidiyoruz.Orada İn-şâ`-Allah iyi olacak." (s.19) dedi.

Bu cevabı verdiği zaman, kim bilir ne vakitten beri bir hastahâne hâlini almış olan evlerinde buluna buluna, tebeddülât-ı zamânenin teverrüm etmiş bir ilâhe-i hüsn hâline koyduğu çehre-i za`îfinde revnaklı handeler açılır,rûh-ı ma`sûmunun, sabâhı bir infilâk-ı ümîd ile leb-rîz-i neşât olduğu anlaşılırdı.Boynunu büküp elinde oynadığı küçücek sepetine bakarak :

" - Yâ,zavallı bey babam.Çoktan beri hasta.Geçen seneden beri hiç kalkmadı.İN-ŞÂ`-Allah iyi olacak da bana yine oyuncak getirecek."

cümlesini ilâve ederdi.Ahkâm-ı beşeriyye o ufacık kalbde bile garib bir hırs ü emel beslerdi.Pederi oyuncak getirebilmek iktidârından mahrûm olalı o intizârı izale için o kadar oyuncak alınmıştı ki,sebükbâr olan sefer-i âilenin ekser eşyâsını onlar teşkîl etmekte idi.Halbuki,çocuğun gözü yine pederinin getireceği oyuncakta,yine onun hediyesinde idi.Tıflâne cevapları,mahzûn hitâbları,ibtisâm-ı ismetin aksinden hâsıl olan şevk-i rûhânî ile gönüllerimize (s.20) ma`kusen yarışacak cerîhalar açarak bün-i mahalli azîmetime vâsıl oldu.Beyrut daha ileride bulunduğu için,gözlerinden öperek ayrıldığıım çocuğu va - purda terk etmiştim.Fakat müteverrim bir babanın âkibetinden ümîd bek-

ler öyle bir ma'sûm-ı bî-haberin intizâr-ı gâfilânesi, gaflet-i tıflânesi, beni pek çok düşündürdü.

Gittiğim yerde üç buçuk ay kadar ikâmete mecbûr oldum. Avdetim, bahârın kış bulutlarını mekâbir-i mâziye defnederek, safhâ-ı zemîne bir reng-i şebâb verdiği zamâna tesâdüf etmişti.

.... günü gelip yine o gün ezana yakın hareket edeceğini üç gün evvel istihbâr ettiğim bir postaya yetişmek üzere hazırlandım. Yevm-i muhtazır hulûl etti, Orada, ülfetim olan zevâta îfâ-yı lâzime-i veda'dan sonra vapura bindim.

Vapur, üç ay evvel ta'kibettiğim istikâmetin aksine doğru tev-cih-i hareket edip, âyine-i humret-nümûn-ı şafak olan deryâ-yı la'lîn üzerinde, 'ummân-ı vasi'-i hayâl içinde, sâhil-i ümîd arar fikr-i seyyâr gibi kat'-i mesâfe ederdi. Ben bizi sekkeden çerhin (s.21) her hareketi ile İstanbul'a bir adım daha yaklaşmakta olduğum için o ummândan daha vasi' bir hayâl-i sahrâ-yı neşâtın mebhût ve müstağrıki idim. Gittikçe ortalık karardı. Semâ da, şarktan garba doğru ağır ağır yayılmağa başlayan perde-i zalâm, denizin sath-i nûrânîsini siyah renk eyledi. Yalnız ştede beride parlayan birkaç ehter-i tâb-dârın aksi, deryâda, istikâmeti aksine teveccüh etmiş havâî fişekleri gibi tûlânî sâyeleri görülürdü.

Güverte üzerinde hevâ-yı bahrînin rûhuma ilkâ ettiği enfâs ile sefâ-yâb olmakta, karanlığın bâsire-i efkârıma gösterdiği mübhem nükte-leri temâşâ etmekte idim. Fevka'l-mâ'mûl bir ses, nâgehânî bir hitâb ,

beni, bulunduğum hâl-i istiğraktan ikâz eyledi, Yanıma baktım. Küçük bir kız. Dikkat ettim. Üç ay evvel sahîfe-i teessürât-ı vicdâniyyeye tasvîr olunan bir çehre-i ismet. Beyrut`tan avdet ettiklerini anladım.

Üç ay içinde bir hastanın şifâ-pezîr olamayacağını bilirdim. Ma`- mâfih o yavrucağa oyuncak getirecek bir sıhhatin ademlere, topraklara münkalib olacağına da gönlüm ininmek istemezdi. Bir sevk-i tabî`î ile:

" - Kızım, İstanbul`a mı gidiyorsunuz ? " (s.22)

suâlini îrâd ettim. Cevâb-ı tasdîk verdi. Pederinin hâlini sormamak için ne kadar mümkünsü o kadar ihtiyâtımı muhafazaya çalıştım. Fakat merak, teessür, onu galeyâna mağlûb eyledi :

" - Bey baban iyi oldu mu ? " dedim. Bir hüznü bağlatan çehre-i infi`âlini önüne tevcih ederek :

" - İyi oldu ama... Şimdi bizimle berâber değil, Başka yere gitti. Daha biz orada iken gitti... İstanbul`a bizden sonra gelecek... Bana oyuncak getirecek de onun için gitti." , cevâbını verdi.

Vâlidesinden, lalasından aldığı bu haberle iğfâl olunmakta olan zavallı yetim bana o cevâbı öyle bir sûrette i` tâ etti ki, yolda bir tabut, dağda bir mezar, sokakta bir çocuk, kitabda bir târih-i vefat gördüğçe, hâlâ sedâsı fezâ-yı teessürâtımda tanîn-endâz olur. (s.23)

İntihâ

"TEESSÜR" HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, "Teessür", Hikâye-i Müntehabe Mecmûası, İkdâm Matb., Dersaâdet, 1314 (İst., 1898) s.15-23.

2. Konu ve Anafikir :

Bin vapur yolculuğu sırasında hava değişimi için Beyrut'a gönderilen veremli bir babanın ölümü üzerine yazar-anlatıcının ve bir yetim çocuğun şahsında yapılan gözlemlerin konu olarak alındığı hikâyedeki mesaj, yetim bir çocuğun hassas rûhlara yaptığı te'sir ve çocuk terbiyesi ile ilgilidir : Yetim çocukların hassas rûhlar üzerindeki gönül yakıcı te'siri ortadan kaldırmak mümkün değildir ; ancak, bu te'siri bir nebze olsun azaltmak istenirse, çocukların gerçekler karşısında yanlış yaklaşımlarla yönlendirilmeleri önlenmelidir.

3. Ana Çizgilerle Vak'a :

Vak'ayı oluşturan olaylar, en aza indirilerek son derece basit bir örgü etrafında vuk'û bulur.

İstanbul'dan güney ülkelerinden birine gitmek üzere vapura binen kahraman-anlatıcı, gemide, "bir zevce, bir zevce, bir hizmetçi, bir de dört beş yaşlarında kız çocuktan mürekkep küçük bir âile" nin en küçük ferdi ile tanışır. Oyuncaya çok düşkün olan küçük kız, babasının hasta olduğunu, Beyrut'a giderek orada tedâvi ettirileceğini söyler. Küçük kızın babası veremlidir. Yolculuk sırasında yazar ve küçük kız çok iyi anlaşır, arkadaş olurlar. Beyrut'tan bir kaç liman önce vapurdan inen yazar, üç-buçuk ay sonra tekrar İstanbul'a dönerken aynı vapurda küçük

kıza ve âilesine rastlar.Küçük kızın babası ölmüş, ama kendisine kötü haber duyurulmamıştır.O hâlâ, geri döneceğini zannettiği babasından oluncak beklemektedir.

İ Ç Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR

1. Bakış Açısı :

a. Anlatım Tutumu :

Hikâye, takdîm ve tasvîr üzerine kurulmuş, olayların anlatımında -verem vak'ası hâriç- tarafsız kalıcı anlatım tutumu benimsenmiştir.

Hikâyedeki söz konusu olan takdîm iki kısma ayrılır: 1.Tabîatin takdîmi (ki, bu tercîhe tasvîrî nakil adını veriyoruz), 2.Olayların takdîmi...Hikâye, olaylar örgüsünün ilk adımını teşkîl eden birinci cümleden sonra -çizgi ile ayrılmış- ikinci bölüme kadar, ağır ve romantik bir tasvîrin kucağında gelişir.Bir başka söyleyişle, olayların naklinde yetersiz kalan bir kaç cümle dışında anlatım tutumu, bu bölümde, tasvîr özelliği taşır.İlk bölüm, anlatım tutumundaki tekniğe örnek olmak üzere tekrar tedkîk edilirse görülecektir ki, yedi cümlenin meydana getirdiği beş paragraflık giriş bölümü, dışardan yapılan bir yama gibi tasvîre ayrılmıştır. "Takdîm ve teşvîk edici" , "tenkîd edici" , "öz eleştiride bulunucu" , "tarafsız kalıcı" , "tesbit edici" v.b. gibi anlatım tutumları içerisinde, bütün bölümlerde tercîh edilen teknik tasvîrî nakildir.Sıfatların psikolojik te'sîrleri ve verem tablosu dışında yazar mümkün mertebe tarafsızdır.

"İstanbul'u muvakkaten terk ettiğim günkü Kânûn-ı Sâninin ya dördüncü, ya beşinci günü idi, sayfın şu'le-i

ibtisâmı,hazânın çehre-i infî`âline mağlûb olmuş,şitânın her mûy-ı mesamme zehirli bir iğne ucu gibi işleyen bürûdeti, hengâme-i te`sîrinin nısfını geçirmiş, damlar üzerinde rebî`in iltifât-ı münbasitânesini setre çalışır gibi görünen karlar,tûl-ı nigâhın ihâta ettiği her tarafı çîn-nümâ-yı cebîn bir pîr-i sepîde-mûya benzetmişti.Zemînin velvele-i mahşer-engîzi arasında acı acı feryâdı,semânın kesâfet-i sakîlesi altında boğuk boğuk sadâsı,vakt-i hareketinin hulûlunu haber veren vapur saat onbirde, bir vakâr-ı deryâşikâfâne ile Akdeniz`in ummân-ı bî-kenârına doğru tevcîh-i istikâmet eyledi." (Teessür , s.15)

Görüldüğü üzere iki cümleden meydana gelen bu paragrafta İstanbul`u terkeden vapurun hareketini ve bu ifâdeyi,tasvîrin içinden ayıklamak ve anlamak oldukça zordur.Hikâyenin tamâmı göz önünde tutulursa,yazarın anlatım tutumu olarak tasvîri tercih ettiği ; hattâ,tasvîr ve takdîmin,olayların kuruluşundan daha önce geldiği, bir kere daha ortaya çıkar.

b. Anlatım Şekli (Anlatıcının Kimliği) :

Hikâyede,anlatıcı ile teklik birinci şahısla olaylara katılan ve bunu ifâde eden şahıs aynı kimliği taşırlar.Hikâyenin hâtıralardan meydana geldiği îmâ edilen klâsik vak`a hikâyesi olduğu düşünülürse "ben şekli" ni kullanan yazarın,kendi başından geçtiği bir vak`ayı kendisinin anlattığını söyleyebiliriz.

2. Anlatım Tekniği :

a. Vak`anın Tertîbi :

TÜR : Hikâyede aslolan tasvîrdir ama bunu bir teknik zaaf sayarak,hikâyeyi, -temel elemanın olaylar olmamasına rağmen- klâsik vak`a

hikâyesi grubunda düşünmek mecbûriyetindeyiz; çünkü, giriş,gelişme, (düğüm) ve son bölümlerinin bulunması,kendi ölçülerinde olayların mantıklı bir seyir ta`kîb etmesi v.b. gibi özellikleri sebebiyle hikâye,durum hikâyesi ve an hikâyesi gruplarından uzaklaşır,söz konusu birinci gruba girer.

TERTÎBİN PLÂNI : Hikâye üç bölümden oluşur: Giriş,gelişme ve son... Hikâyenin giriş bölümünün tasvîre ağırlık verdiğini yukarıda belirtmiştik.Mevsim,deniz,soğuk,su v.s. kavramların dış dünyâ ile insan arasında irtibat kurması,aynı tasvîr tekniği ile gerçekleştirilir.Giriş bölümünde bir iki küçük olayın dışında tasvîre ağırlık verilmesi;gelişme ve son bölümlerinde -zaten az olan-olayların sıkıştırılması ve asıl vak`anın ikinci bölümde başlatılması, yazarın diğer hikâyelerinde de görülen husûsiyetlerindendir.

DÜĞÜMLER : Vak`anın merkez kişisi anlatıcı, anlatıcının olayları naklederken seçtiği ana kahraman, dört-beş yaşlarındaki kız çocuğudur.Yazar,kız çocuğuna âit ilk düğümü gelişme bölümünde atar ve bu anda nakledilen merak unsurunun kaynağını mâzîde arar.Mâzîden beslenen bu düğümün, hikâyedeki yegâne merak unsuru olduğunu söylebiliriz.Düğümün çözülmeyeine dâir izler de,olayların başladığı gelişme bölümünde belirir.

Eserdeki ana düğüm, küçük kızın babasının ölüp ölmeyeceği meselesinde yoğunlaşır; fakat, bu düğüm,cevabını içinde taşıyan problemlere çok benzemektedir.Bunun bir sebebi,yazarın fikrini açıkça söylemesi,olarak düşünülebilir;zira,genel olarak tarafsız kalmaya çalışan yazar,verem vak`asında taraf tutar.

Kahraman anlatıcı,gelişme bölümünde,babasının iyi olacağını söy-

leyen küçük kıza karşı tavır almamakla birlikte, okuyucaya taraf tuttuğunu hissettirmektedir. Veremli babanın hâlinin hikâyeye yansımaları ile küçük kızın şahsında gelişen düğüm bir bakıma ortadan kalkar. Yazar şöyle söylemektedir :

" Müteverrim bir babanın âkibetinden ümit bekler
öyle bir ma'sûm-ı bî-haberin intizâr-ı gâfilânesi,
gaflet-i tıflânesi, beni pek çok düşündürdü." (s.21)

Böylece, daha gelişme bölümünde düğüm çözülmektedir.

Son bölümde büyük bir tesâdüf eseri olarak İstanbul'a dönen yazar ile küçük kızın âilesi karşılaşır ki, yazarın tam tahmin ettiği gibi veremli baba ölmüştür.

Yeni katılan kişilere ve yeni mekânlara bağlı tahlîl ve tasvîr unsurları ile düğümlerin eserde yer almadığını görüyoruz. Mekân olarak Beyrut ve Beyrut'un hastalara iyi gelen iklimi v.s. vurgulanmıştır ama, bu işaret bir mekân tasvîri sayılamayacağı gibi bir merak unsuru olarak da kabul edilemez.

b. Vak'anın Takdîmi :

Diyalogca zengin olmayan eser, monolog ve hitâbet kutbuna da yaklaşmaz. Eser vak'a takdîmi bakımından "mensur şiir kutbundaki hikâyeler" - e girmektedir. Bu hükmü, anlatım tutumu bahsindeki tasvîrin çok kullanıldığına dâir tesbitler ile birleştirirsek, mensur şiir ile tasvîr arasındaki bağ açıkça görülecektir: Yazar, tasvîr tekniği ile, takdîm bakımından mensur şiir vâdisine giren bir hikâye yazmıştır.

Fiktif yapıyı oluşturan unsurları üçüncü bölümde değerlendirmek üzere, sonuç olarak diyebiliriz ki ;son derece basit bir olaylar örgüsü içinde yazılan "Teessür", mümkün merteye tarafsız bir anlatım tutumu ile oluşturulmuştur.

Üçüncü Hikâye : H E Y H Â T

Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesiyle henüz safâ-yâb olur iki kalb-i emel-perver,nev-nihâl-i emel yetiştirmek için havası en feyizli,füyûzu en mebzûl o subh-ı seri`ûl-zevâl-i nevcivânîyi,sâde,ma`sûmâne,tabi`î bir sevdânın bahsettiği rûhânî bir neşve ile geçirerek ümîdlerine vâsıl olmuşlardı.Fakat bir sevdâ ki,yevm-i ibtidâsından i`tibâren sâye-i siyâh-ı mâzîye saklanmış olan dört senelik güzerrânı,ne zaman rûh-perver bir yâd,dil-rübâ bir hâtıra te`sîriyle hâtıra-i teemmüllerinde uyansa geçmiş günlerine doğru atfettikleri nazar-ı tahassür,nûrdan vücûd bulmuş bir âlem-i seyyâr,rûhtan terekkeb etmiş bir şebâb-ı girâzân temâşâ eylerdi.

Önlerinden geçen râkid bir nehrin sath-ı siyâh-ı şebânesine,kürre-i cevherîn-i kamerden düşen envâr-ı iffette gördükleri (s.24) meânî-yi mübheme-i ihtisâs,birbirlerinin pîş-gâh-ı hayâl sahrâsına dökükleri neş`eli göz yaşlarının rûhlarına bahsettiği âb-dârî-i neşât,gönüllerine, ömr-i tîz-rev-i güzerrânlarına dört elle sarılarak güzerrânını men`etmeğe çalışacak bir iştîyak vermişti.Hicrân denilir bir âlem içinde,ümîd denilir bir gıdâ-yı rûh ile , en tatlı bir âlem-i vi-sâl bulmuşlardı.

Zâten ikâmet-gâhlarının birbirine olan yakınlığı,husûsiyle birbirlerine nezâret-i şâmile-i ümîdi de olsa bir hengâme-i tahassür olan o zamân-ı inzârın tenvîn-i şedâidine medâr olacak esbâb-ı tevlîd ederdi.Gecenin perde-i siyâhı,nûr-ı nazarı,ya sun`î bir şûlenin sâye-i lerzânâ iânesine veya sâkin bir havanın manzara-ı adem-nümâ-yı hîcâsine sürüklediği zaman yalnız bir hayâle,yalnız bir rûyâ ümîdine kâil ve

kâni olan nazar-ı iştîyakları, gündüz birbirlerini her zaman görebilirdi.

Râik'in cây-ı ârâmını der-âgûş eden bahçe, Mâlike için bir tavafgâh-ı nazar, Mâlike'yi zîr-i perde-i küşâdında gösteren revzen, Râik için bir levh-i emel-nümâ idi.

Bahar o meşcereleri pek başka tezyîn eder, sabâhın (s.25) ziyâsı oralara pek başka akseyler, akşamın hüznü o sâye-i siyâhlar üzerinde pek başka sâye-sâz olurdu.

Râik, her sabah infilâk-ı sabâha karşı âmâde-i helecân olan kalbi ile berâber uyanır. Fecrin, envâr-ı âlem-şümûlû ile berâber hâb-gâhından çıkar. Melâik-i semânın katarât-ı eşk-âbı gibi, fecr bulutlarından dökülen şebnemlerin âbdâr-ı letâfet eylediği güller, çiçekler arasında iltifât-ı nesîme karşı tehzîz-i sırr-ı şükrân eden nihâlân sâyesinde dolaşır, fikri, hayâlî, bir subh-ı safâya, bir şa`şa`a-i tulû`a değer bir ümîd-i rûhânî ile leb-â-leb neşât olur, çünkü o zaman hissiyâtına medâr-ı devam addettiği bir nazarın, mutlak nûr-ı in`itâfı önünde pûyân olduğunu bilir. Vücûdunun her uzvu, a`zâsının her cüz`ü, müteheyyiç birer gönül gibi titrer. Kâh bir çiçek koparır. Letâfet-i rebî`in kitâb-ı tasvîrinden küşâde bir sâhîfe okunur gibi bir zaman meşmûl-ı nigâh-ı iştîyak eder. O küçücek bedî`a kim bilir nasıl hayâller, nasıl hâtıralar görür ki, bir sevk-i tabî`î ile bilâ-ihitiyâr öper. Yine o an içinde hareketine nâzır bir mâ-hasal-ı ümîdin şevk-i bûsesi kendi ruhsâre-i gül-günundan başka bir hânâde-i (s.26) rebî`î üzerinde inkışâfına darılacağı vârid-i hâtırı olur. Kendinin de idrâk edemeyeceği bir his ile çiçeği elinden atar, kâh istikâmetini diğer tarafa tevcih etmek istediği nigâh-ı

tecessüsü, lâ-kaydâne bir tarz ile kalbinin, hissinin tavaif etmekte olduğu bir noktaya in`itâf eyler, perdeyi kûşâde bulur. Mâlike` sini orada perişân, saçları, nesîm-i bahârın senbollerine, şükûfelerine karşı yedâ-i îmâsında sallanır bir nümûne-i letâfet gibi dağılıp, ihtizâz ederek, perîşânlık içinde bir intizâm-ı tabi`î ile dûş-ı nâzına dökülmüş, cildinde sabâhın envâr-ı mütemevvicesi ile gâzelenmiş gibi bir hüsn-i mücessem-i müvecceh-yâb-ı letâfet olmuş, gözleri, o emvâc-ı nazar-ferîb-i hüsn ü ân içinde, kendi nûr-ı nigâhının harâb-ı tâb-ı gibi mahzûnâne süzölmüş olduğu halde kendisine nazar-günân olduğunu görür. O zaman hissi bir dereceye gelir ki, vücûdunu lerzân eden gönöl, gönüllükten çikar da, teskîni, idâresi muhal bir cihân-ı mücessem-i sevdâ olur. O zaman zabt ü idâreden âciz kaldığı nigâh-ı hazîni, bir sûrette süzölür ki, hüsn-i ezeli veyâhut ilâhü`l-hüsn-i insan kıyâfetinde bir perinin dâm-ı ibtilâsına tutulmuş da her sihr, (s.27) çeşm-i minâ-fâm-ı isti-yâk şeklinde, sahn-ı gülzâra inerek temâşâsına vakf-ı vücûd ediyor zannolunur. Bu münâzara-i müstakâne nihâyet bir sa`ât devâm edebilir. Mütâkibben cevabdan bî-dâr olur gibi tedricen sadâsını artıran şemâtet-i mahşer-engîz-i meşîyyet, uykuda bulunanları îkâz eyler. Bir nazarı dâ`î olmamak üzere içeriye girmek mecbûriyeti ne acı bir imtihân-ı kader gibi dehşet-nümâ-yı zuhûr olur. Akşam üzerileri nevbet-i harâm Mâlike` ye intikâl eyler. Ağır ağır kararmak isti`dâdıyla nûr-ı siyâhtan îcâd olunmuş bir sehâb-pâre gibi sahne-i gülzâra yayılan perde-i şâm, cây-ı i`tilâsına icrâ-yı râsime-i müfârekat eder gibi kenâr-ı âsumanda dâmen-pûş-ı vedâ` eden güneşin şiddet-i harâretine hâtime çekip de ortalık seyrân ü temâşâyâ mahsûs bir sâye-gâh hâline girdiği zaman Mâlike, tecessüm etmiş bir mâlike-i hüsn-i ezel gibi düşünde kâh bir şafak gibi penbe, kâh hayâl-i sahîfe-i şeb gibi siyâh canfesten bir yeldirme, başında nûr-ı iffetinden yapılmış bir beyaz ipekten mensûc bir

tûl olduğu halde dışarı çıkar.Hırâmı,bir derece-i letâfet gösterir ki, ma`kes-i temâşâsında sefâsından gasyolarak bir hâlet-i istiğrak içinde bulunan Râik`a âdetâ kendini unutturur. (s.28)

Geceleri,mehtâb,iltifat-nümâ-yı tulû` olursa,birbirlerinin hayâl ü misâlini en hazîn bir sûrette ibrâz için îkâd edilmiş bir çerağ-ı semâvî zannederler.Leyâl-i muzlimede arz-ı sûziş-i derûn eder gibi pencerelerde kâh kâh yaktıkları birer kibrit,nısfü`l-leyle kadar zulmet-i şeb içinde cüst-cû-yı hayâl ile dem-güzâr olduklarını gösterir. Muhâberât-ı ma`sûmâne-i sevdâ-perestânelerine nesîmden başka bir vâsıtaları varsa o da, Râik`ın bildiklerinden bir kadındır.Fakat onun getirdiği evrâktan başka, tabi`atin sahâyifi küşâde,pek çok kitâb-ı muhabbetini okurlardı.

Bu mes`ûdâne muhabbet dört sene devâm ettikten sonra izdivâca müncer oldu.Vâkı`a, vuk`û-ı izdivâç için istihsâl-i rızâları lâzım gelenlerden mûmâne`at görölmedi.Fakat dört sene devâm eden belâ-yı tahassür,iştiyâkı son hadd-i kemâle getirmiş olduğundan leyle-i zifâf,tek-rar vuk`ûu tasvîr olunmaz bir subh-ı sa`âdet telâkki olundu.

Râik ve Mâlike`nin mensûb oldukları âileler,servet ü yesâr iti - bâriyle müsa`âde-i baht ü zamâna tamâmıyla mazhar olanlardan bulundukları cihetle fevka`l-`âde sûrette tanzîm edilmişti.Râik`ın efrâd-ı mevcûdesi otuz (s.29) kişiyi mütecâviz olan konağı ser-â-pâ tezyîn ü tefrîş edildi.Dâvetliler,odalar,sofalar tahammül etmeyecek kadar kalabalık idi.

Penç-şembe günü alel`âde Mâlike`yi köşe-i mahsûsuna kadar götüren

Râik, bir telaş ve tehâlûkle akşamı ederek vakt-i mev`ûdunda haclegâh-ı emeline girdi.

İki sevdâ-zede-i mes`ûdun mecâliset-i müstakâneleri bezm-i muhabbetlerini germâ-germ-i neşât etmişti ki, emel nâmıyla insanı dünyâ denilen şu temâşâ-hâne içinde tâ-pîş-i k`ar-ı mezarına kadar sürükleyip götüren ihtisâsât-ı kalbiyye eğer tecessüm edip, şekl-i insânîye girip de bir bezm-i mu`âşaka ihzâr etse ancak bu kadar leb-â-leb neşât olurdu.

Dört senelik müddet-i intizâr, hengâme-i hicrân içinde, dem-sâzî-yi sadâ-yı andelîb ile tahzîr-i nüzûl-i şebnemle geçmiş ne kadar baharlar, yirmi dört sa`âttten ibâret bir vakt-i mahdût içinde, bir kaç türlü reng-i tebeddül gösteren eyyâmın sehâyif-i güzêrânı içinde saklanmış ne kadar yâdlar, ümîd-i kavîye kargı açılmış ne kadar handeler, meserretler, eşk-i (s.30) âblar varsa hepsi orada toplanmış, o cây-ı zifâfı bir gülşen-i şebâb-pirâ-yı emel hâline koymuştu.

Mevsim, müsâdif-i evâhir-i hazân olduğu cihetle, icrâm-ı ziyâdârı, -verâ-yı perde-i nisyânda sönmüş meş`ale-i mâzî gibi- kesîf ve siyâh bulutlarla mestûr olan semâdan dökülen katarât-ı bârân camlara vurdu-ça hâsıl ettikleri tanîn, dışarıda sadâ-yı darb, neş`at-mendâneyi âsu - mâna çıkaran mutriblerin nağmâtıyla hem-âhenk olarak kulaklarına, teb-rîk-i mes`ûdiyetlerini işrâb eder ma`nâlar ifhâm eylerdi.

O zaman yeni başlamamış olan münâsebât-ı âşıkâne birbirlerine bîgâne bulunmalarına mâni` idi. Fakat o kadar değil, daha husûsi, daha meşrû münâsebetlerle de izalesi kâbil olmayan hicâb-ı iffet, perde-i

ar ü hayâ ,altın telinden ma`mûl bir duvak içinde humret-nümûnu ibti-
sam olan Mâlike`yi sa`âtlerce hitâb ü cevâb iktidârından mahrûm bı -
raktı.Râik ise erkek olmakla berâber henüz melâhat-i uzlet-nişînânesi
içinde pûyân olur bir bâkire-i hüsn ü ân kadar mağlûb-ı hicâb,müsta`-
idd-i hayâ idi.

Binâen`aleyh rûzgârın hubûb-ı âlem-güzârından bir hitâb-ı (s.31)
âşıkâne işiten,nihâlân-ı bahârın her aks-i hazînine bir şeyler söyle-
meğe çalışın,o iki hüsn-i mücessem,o iki sevdâ-yı tabi`î bir sa`ât
kadar birbirlerine karşı lâl ü ebkem kaldılar.Bir sa`ât sonra Râik`ın
hâl-i ihtizarda icrâ-yı vasiyyete çalışır gibi son kudret ü kuvvetini
cem`eyleyerek,eyyâm-ı mâziyye-i hicrân içinde geçirdiği âteşin-i in-
tizarlardan isticâ, bu muvaffakiyet sâyesinde nâil olduğu sa`âdete
karşı hem kendini,hem Mâlike`yi tebrîk zemîninde söylediği bir kaç söz,
mukâlemât-ı âşıkânelerine mukaddeme oldu.Sa`ât dörde kadar güzzerân e-
den müddet-i mülâkat yalnız mübâhaset-i âşıkâne, nâz ü niyâz-ı sevdâ-
perestânedan ibâret idi.

Kudret ü servet-i mevcûdenin mücevherlerle işlettiği hâb-gâh-ı
nerm ü refi`-i istirahatlarına girdikleri vakit sabah güneşinin ,
ma`kes-i envârına tesâdüf etmiş mevce-i tâb-nâk gibi nûrlar içinde
titreyen helecanlı gönülleri yanılıp da içindeki serâir-i mübheme-i
sa`âdet keşfolunmak lâzım gelse nev`-i beşer için yedd-i kâdire-i za-
mânede ne kadar mes`ûdiyet mümkün ve mütesavverse hepsi o iki kalb-i
müştâka dolmuş,orası,vâsıl-ı sabâh birer cihân-ı sa`d ü sefâ olmuş
(s.32) olduğu görüldü.

Mâlike, güzârına intihâ ta`yîn ü tasavvur etmek hatırlından bile

geçmeyen müddet-i ömrü için ne kadar sefâ-yı bâl, ne kadar âzâdegî-i ruh kâbilse hepsini birden tâlî'inin elinden -geke geke- almış gibi düşünecek, her türlü igâileden âzâde bir hâl ile kirpiklerini birbirine kavuşturduğu zaman, uyuyuncaya kadar geçirdiği müddet-i kalîle zarfında Râik ile ondan sonra devâm edecek sa'âdet hâlini, sûret-i güzêrân-ı ömrünü düşünmüştü. O gece ne kadar mes'ûd olmuştu; ondan sonra ne kadar mes'ûd olacaktı. Sabahları kalktığı zaman Râik'i nasıl giydirecek, onu me'mûriyetine gönderdiği vakit akşamlara kadar nasıl sabr ü tahammül edecek, akşamları nasıl karşılayacak, onunla yaşayacak? Hep bunları düşünmüştü. Hattâ uykusunda bile sabâha kadar Râik'i gördü.

Ertesi gün, sobası sönmüş olduğu gibi içeriye girmek kimse için mümkün olamadığından icrâ-yı te'sîr eden şiddetli bir soğuk, Mâlike'yi uyandırdı. Râik'ini (s.33) üşütmemek, onu da te'sîr ile sabah uykusundan mahrum etmemek fikriyle gâyet âheste yatağından kalktı. Karyoladan indi. Dışarıya çıkarak -gürültü etmemek şartıyla- sobaya bir kaç odun atılmasını tenbîh etti. Oda ısındıktan sonra tekrar karyolanın yanına geldi. Râik'in üşüyüp üşümediğini anlamak istedi. Yorganın ucunu kaldırıp baktı... Râik, dehşetli, korkunç bir renk peydâ etmişti. Tevehhüş eyledi. Dehşetle yanına sokuldu, çağırdı... Sey yok. Bülend-i âvâz ile çağırdı. Eliyle dokundu. Yine ses yok.

Feryâd ederek dışarı koştu. Ev halkı Râik'in başına toplandılar. Evin içinde bir velvele-i kıyâmet-nümân zuhûr etti. Tabîb celbolundu. Heyhât... Râik, şiddetli bir fâcianın sevkıyla âhire kadar vâsıl olmuş, bî-çâre Mâlike için o günden başlayacak sa'âdet-i muntazıranın mah - sül-i tasavvuru olarak kuru bir cesed, rûhsuz bir kalb kalmıştı.

Râik`in yeni güveyi olduğunu anlatmak için güveyi (s.34) kadar tezyîn olunan tabutu kapıdan çıkarken minden üzerine düşmüş olan Mâlike`nin bir âh-ı hazîn ile berâber yüreğine isâbet eden nüzûl ondan sonra ömrünün ancak dört ay kadar devâmına müsâ`ade etti. (s.35)

"HEYHÂT" HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, "Heyhât" , Hikâye-i Müntehabe Mecmûası, İkdâm Matb., Dersaâdet, 1314 (İst., 1898), s.24-35.

2. Konu ve Anafikir :

Uzun zamandır birbirlerini seven Râik ve Mâlike isimli iki gencin evlendikleri gecenin sabâhında, dâmâdın ansızın ölmesini ve dört ay sonra Mâlike`nin felç sebebi ile vefâtını konu alan hikâyenin anafikrini şöyle ifâde edebiliriz : Hayat öyle olaylar ile doludur ki, en mutlu günlerde -ölüm gibi- hiç beklenmedik bir felâket, insanları sevdiklerinden ayırabilir ; bu yüzden hayâtın tatlı veya acı sürprizlerine hazırlıklı olmak gerekir.

3. Ana Çizgilerle Vak`a :

Râik ve Mâlike, birbirlerini uzun süredir seven komşu çocuklarıdır. Her iki genç de, hâli vakti yerinde iki âilenin mensûblarıdır. Beklendiği gibi Râik ve Mâlike evlenirler; ancak düğün gecesi, bilinmeyen bir sebep ile Râik ölür. O günden sonra felç geçiren Mâlike de , ancak dört ay yaşayabilir ve bu müddet sonunda rûhunu teslîm eder.

4. Eserin adı :

Bilindiği gibi eserin ismi sözlükte, "yazık, ne yazık ki, ne kadar uzak" v.s. ifâdelerini karşılayan "heyhât" kelimesinden ibârettir. Mutluluğu tam yakalayacakken büsbütün elinden kaçırarak ve dünyânın çok kısa bir zaman için gelinen bir cây-i imtihân olduğunu öğrenen her insanın duygu ve düşüncelerini "heyhât" kelimesi ile ifâde etmek mümkündür. Yazar, ölüm karşısında insanların her türlü imkân ve kudretlerine rağmen, çâresizliğini yorumlamak istercesine bu ismi eserine serlevha olarak seçmiştir.

İ Ç Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR :

1. BAKIŞ AÇISI :

Anlatım Şekli : Yazar, olayların dışında bir anlatıcı olarak, "yazarın ikinci benliği" adı verilen şahsiyeti ile karşımızdadır(4). Yazar, gelişen olayları, ihtimal ve tesâdüfleri bilen ; olmuş, hattâ olmamış vak'alara da vâkıf, şahısların kafalarından geçen düşüncelere hakim olan bir kuvvettir; o, şahısların muhayyelelerini ve his dünyâlarını düzenleyen kişi olduğundan, kahramanlara, istediği unsuru hayâl ettirir veya onları

(4) "Yazar-anlatıcı karşılığı olarak Kathlene Tillotson "yazarın ikinci benliği" deyimini kullanır. (The Tale and Teller, Rupert Hart-Davis, Londra, 1958, s.22) Wayne C. Booth, tanrısal bakış açısından anlatılan romanlarda hikâyeyi sunan kimsenin romancının kendisi değil, onun yarattığı, idealleştirilmiş, edebî bir kimse olduğunu ileri sürerken Kathlene Tillotson la aynı görüştedir. Booth, Jonathan Wild, Joseph Andrews, Tom Jones ve Amelia da kendinden ben diye söz ederek romanı anlatan kişilerin birbirlerinden önemli ölçüde değişik olduklarını söyleyerek, Fielding le bunlar arasında bir takım benzerlikler bulunmakla birlikte, hiç birinin gerçek Fielding olmadığını ileri sürer."

(Ünal Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, D.T.C.F. yay., Ank., 1977, s.22.)

istediği duygu iklimine sürükler."Heyhât" ta,yazar,olayların dışında bir râvî veya nâkil olduğundan ifâdeler, "o şekli" ne göre teklik üçüncü şahsın ağzından düzenlenir.

Anlatım Tutumu : Anlatım tutumu,birinci bölümde tasvîr özelliği taşır.Tasvîr edici anlatım tutumunun özellikle birinci bölümde yoğunlaşması,yazarın gelenekli edebiyâtımıza şeklen de bağlı olduğunu gösterir : Dîvân edebiyâtımızın kasîdelerinden görülen giriz-gâh bölümü ile Vecîhî'nin Heyhât hikâyesindeki -ve daha bir çok tahkiyeli eserindeki-giriş bölümü birbirine çok benzer.Vecîhî, eski tarzın edebî sanatlarını da muhafaza ederek,seci'li bir anlatımla,nesrin ufuklarını nazma doğru yöneltmiş ve tasvîr tekniğine ağırlık vererek kasîdenin giriz-gâh bölümünü,hikâyelerine taşımıştır.Aşağıda,hikâyenin girişinden iki paragraf iktibas edilerek dikkatlere sunulmuştur :

"Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesiyle henüz safâ-yâb olur iki kalb-i emel perver,nev-nihâl-i emel yetiştirmek için havası en feyizli,füyûzu en mebzûl olan o subh-ı serî'ü'l-zevâl-i nev-civânîyi,sâde,ma'sûmâne,tabî'î bir sevdânın bahşettiği rûhânî bir neşve ile geçirerek ümîdlerine vâsıl olmuşlardı.Fakat bir sevdâ ki,yevm-i ibtidâsından îtibâren sâye-i siyâh-ı mâzîye saklanmış olan dört senelik güzêrânı,ne zaman,rûh-perver bir yâd,dil-rûbâ bir hâtıra te'sîriyle hâtıra-i teemmüllerinde uyansa geçmiş günlerine doğru atfettikleri nazar-ı tahassür,nûrdan vücûd bulmuş bir âlem-i seyyâr,rûhtan terekkeb etmiş bir şebâb-ı girîzân temâşâ eylerdi.

"Önlerinden geçen rakîd bir nehrin sath-ı siyâh-ı şebânesine,kürre-i cevherîn-i kamerden düşen envâr-ı ifette gördükleri meânî-i mübheme-i ihtisâs,birbirlerinin piş-gâh-ı hayâl sahrâsına döktükleri neş'eli göz yaşları-

nın rûhlarına bahsettiği âb-dârî-i neşât, gönüllerine, ömr-i tîz-rev-i güzêrânlarına dört elle sarılarak güzêrânını men'etmeğe çalışacak bir gıdâ-yı rûh ile, en tatlı bir âlem-i visâl bulmuşlardı." (s.24-25)

Görüldüğü üzere henüz olay yoktur. Kahramanların mutâdı olduğu genellemeler -alışkanlıklar- dışında aksiyon hüviyetindeki olayların yerini, sanatlı bir takdîm ve ağır bir tasvîr almıştır.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

Bir klâsik vak'a hikâyesi olan "Heyhât", giriş, gelişme (serim), son bölümlerinden meydana gelir. Birinci bölüm tasvîr ve takdîme ayrıldığından vak'anın başlangıç noktası gelişme bölümüdür ; zira, giriş bölümünde genellemeler dışında olay ve aksiyon yoktur. Giriş bölümünde tasvîr ve takdîm, olayların önünde, birinci derecede rol oynar. Gelişme ve son bölümlerinde ise -kısmen- olaylar ve aksiyon ifâdeye hâkimdir, tasvîr, takdîm ve tahlîl ikinci plândadır.

Olayın merkez kişileri olan Râik ve Mâlike'nin etrâfında dönen düğüm, son bölüme kadar bir türlü atılamaz. Hikâye tekniği olarak oldukça zayıf sayabileceğimiz bir yol izleyen yazar, üçüncü bölümde, merak unsurunu, hikâyenin mozayığına ancak yerleştirebilir ve yine aynı bölümde düğümü çözer. Birinci ve ikinci bölümde, takdîm ve genellemelerden düğümlere fırsat bulamayan yazar Maupassant tarzı hikâyenin bütün şartlarını uygulayamaz ; halbuki, klasik vak'a hikâyelerinde düğüm en geç gelişme bölümünde atılmalı ve her ara düğüm -şahsa, zamâna, mekâna bağlı olarak- ana merak unsurunu desteklemeli, ötesini, berisini kısmen aydınlatarak ve kesin çözümü son bölüme bırakarak okuyucunun ilgisini ve tecessüsünü sonuna kadar ayakta tutmalıdır.

Eserde düğüm paragrafı şöyle gelişir :

"Ertesi gün, sobası sönmüş olduğu gibi içeriye girmek kimse için mümkün olmadığından icrâ-yı te'sîr eden şiddetli bir soğuk, Mâlike'yi uyandırdı. Râik'ını üşütmek, onu da bu te'sîr ile sabah uykusundan mahrûm etmemek fikriyle gâyet âheste yatağından kalktı. Karyoladan indi. Dışarıya çıkarak -gürültü etmemet şartıyla- sobaya bir kaç odun atılmasını tenbih etti. Oda ısındıktan sonra tekrar karyolanın yanına geldi. Râik'in üşüyüp üşümediğini anlamak istedi. Yorganın ucunu kaldırıp baktı... Râik dehşetli, korkunç bir renk peydâ etmişti. Tevehhüs eyledi. Dehşetle yanına sokuldu, çağırdı... Ses yok. Bülend-i âvâz ile çağırdı. Eliyle dokundu yine ses yok." (s.33)

Düğüm paragrafını takip eden cümleler bizi çözüme götürür :

"Feryâd ederek dışarıya koştu. Ev halkı Râik'in başına toplandılar, evin içinde bir velvele-i kıyâmet-nûmân zuhûr etti. Tabîb celb olundu... Heyhât... Râik, şiddetli bir fâcianın sevkıyla âhire kadar vâsıl olmuş, bî-çâre Mâlike için o günden başlayacak saâdet-i muntaziranın mahsûl-i tasavvuru olarak kuru bir cesed, rûhsuz bir kalb kalmıştı." (s.34)

Ara düğümlerle beslenemeyen ana düğüm birden atılır ve birden çözülür. Yukarıdaki iktibasın birinci paragrafı düğüm, ikinci paragrafı çözüm paragrafıdır. Meddah hikâyelerindeki döşeme denilen bölümün özelliğini de taşıyan hikâyenin giriş kısmı, ana düğümü besleyecek vasatı hazırlamaktan çok uzaktır. Olayda Râik ve Mâlike'den başka diğer şahısların hepsi, figüratif yapının silik desenleri, süliet kişileri olduğu için, onların etrafında -ana düğümü besleyen- bir ara düğümler zinciri de oluşturulamaz.

Eserde ana düğümün yeni mekân veya kişilerle desteklenmesi söz konusu değildir. Düğümün başlangıcı ve sonucu zıfâf odası olduğu için, bir tek düğüm ve düğümün doğrudan bağlandığı bir tek mekân, ara düğümlere ve yeni mekânlarla düğümü desteklemeye imkân tanımaz. Eserde, gelin odasına geliş, gül bahçelerinin tasvîrinden sonra gerçekleştiği için, olayın aksiyonunun seyri oldukça zayıftır.

Düğüm, mâzî ve istikbâlin dışındaki üçüncü zaman ölçüsü olan "hâl" den kaynaklanır. Mâzîde birbirlerini seven, istikbâle âit hayâller ile sevgilerini besleyecek olan ve sürprizlere hiç hazırlanmayan kahramanların aşkları, içinde bulunduğumuz zamanda atılan bir düğüm ile sarsılır. Düğümün çözülmesi ile kahramanların dünyâları yıkılır, okuyucuların merakı ortadan kalkar ve nihâyet hikâye sona erer.

3. VAK`ANIN TAKDİMİ :

"Mensur şiir" kutbundaki eserlerin bir başka örneğini teşkil eden hikâyedeki olay ve tasvîrler, masal ve halk hikâyelerimize de yaklaşmaktadır. Hikâyedeki yer ve zaman belli değildir -yazarın diğer hikâyeleri ile bağlantı kurarak mekânı İstanbul olarak tahmîn edebiliriz- ; birbirlerine âşık olan kahramanların âileleri "servet ü yesâr" sâhibidir. Konaklar, hizmetçiler ve hepsinden önemlisi, "Bahâr-ı şebâbın gülleri gibi inkişâf eden neşât-ı tâzesiyle henüz safâyâb olur iki kalb-i emel-perver, nev-nihâlân-ı emel yetiştirmek için havası en feyizli, füyûzu en mebzûl olan o subh-ı seri`ü`l-zevâl-ı nev-civânîyi, sâde, ma`sûmâne, tabi`î bir sevdânın bahşettiği rûhânî bir neşve ile geçirerek ümîdlerine vâsıl olmuşlardı." gibi bir cümle ile başlayan tahkiyeli eserler, masal ortamını hazırlamaya çok uygundur.

Dördüncü Hikâye : T E K Â B Ü L

Son mektûbun meâlini işrâb eder bir mektûb görmüş,yirmibeş-otuz sene içinde cereyân eden tafsilâtını suâl etmiş idim ki,netîce-i hü-lâsâsı şu üç kâğıdın muhteviyâtından ibârettir.

MEKTÛB

Âmâline esîr olduğun şu cihân-ı nâ-pây-dârın hepimiz gelip ge-çici bir misâfiri iken efrâd-ı beşerde hâsıl yükünü nihâyet na`ş-ı bî-rûhun bir kaç adımlık mesâfeye daha mutantan gitmesini te`mîn eder,mahsûl-i mecmû`u âkibet daha iyi cinsten bir kefen iştirâsına kifâyet gösterir,muvakkat bir servet mukâbilinde nâmûsunu (s.36) vicdânını,insâniyyetini satacak kadar mağlûb eden hırs-ı emel,nasıl bir sahrâ-yı âlem-ferîb olduğuna akıl erdirmek hakîkaten muhal imiş,bilmem bunu bana söyleten,bu gün ben de, mâhiyetimi yazar,fesada çı-karsam iştirâsına bir tâlib bulmaktan olan nevmîdliğim midir? Bilmem ben de imkân-ı tasavvur etsem ba`zılarınca mübah telakki olunacak kadar sühûletle irtikâb olunan redâete cûr`et eder miyim? Yoksa er-bâbına,şahsına mahsûs bir sıfat mıdır ?

Bunu söylemekte cesâret edemiyorum.Nasıl edebileyim ki,herkes için herkesten ziyâde bilinmesi lâzım olan kendi nefsi,kendi mâhiy-yeti iken, ben seni kendimden ziyâde bilirim zannederdim.Belki de,bu zannım karîn-i hakîkat idi.Bu gördüğüm hâlin ise sende değil,se-nin gibi milyonlarca efrâdı hâvî olan koca bir âlem-i insâniyyette bile vukû`una ihtimâl tasavvur edemediğim ahvâldendir.Demek, hırs,

emel denilen o sihr-i mutlaku` t-te` sîrin o hüsn-i nâfızü` l-ahkâmın seni de iğfâle kudreti kâfi imiş ? Demek ben de senin bu gün hâiz olduğun iktidârı bulsam senin gibi (s.37) olacağım ? Heyhât ... Eğer servet, kudret, nâiliyyet, bekâ, benim için en büyük şeref olan meziyyet-i insâniyyemi pâ-yı kahr altına aldirmek isti`dâdını hâizse vereceği refah, ta`alluk ettireceği imkân, bahş eyleyeceği neşve-i muvaffakiyetle berâber yüzbin kere la`net olsun da yerlerin dibine geçsin.

Hiç düşünmüyor musun ?...Seni, vicdânın o kadar olsun îkaz etmiyor mu ki, nevl ücretini bile te`mîne kudretimiz, imkân-ı mevkî`imiz ta`alluk ettiği için sahrâlarda piyâde-rû olarak berâber esbâb-ı ma`îset aramağa çıktığımız zaman benim hâlâ yüzünü görmediğim servet ü yesârdan sen de benim kadar mahrûm idin ! Hattâ memlekete veda`mız sabâhın, bizim gibi âmâde-i iftirâk olanlardan başkalarını henüz îkâz etmediği bir sa`âte tesâdüf etmişti. Sen, iki yaşında bulunan oğlun Şerîf`i ağlaya ağlaya öperken, vâlidesine :

" - İhtiyâr ettiğimiz sefer, senin, şu çocuğun hâtırınız içindir. Sizi mes`ûd edecek kadar kazanç ummasam da me`mûldür ki, sizi rahat yaşatmağa muvaffak olabilirim." (s.38)

diyerek ayrıldık. Ben dört aylık Abdullah`ı böyle bir teslîyetle vâlidesine teslîm etmiştim. O sabâhın akşamını geçirdiğimiz dağ eteğindeki göz yaşlarına boğulmuş hasbihâlleri, hasret helecanları ile çiğnenmiş sözleri ne çabuk unuttun ? Burada ibzâl edeceğimiz mesâ`înin semeresi mahsûlü münâsefeten taksîm olunacak değil mi idi ? Senin kendi hâsıl-ı gayretinden bana hisse-efrâz et demek istemiyorum. Fakat o günlerde, o Allah`ın arâzi-i vâsi`asında ne tarafına baksan, cisim gös-

terir gibi âdetâ vücûd bulmuş hasret belâları, nereyi meşgûl-i nigâh etsen sâye gibi zemîn-i nevmîdî üzerine yazılmış veda', firkat satırları gördüğün zamanlarda hâtıra-i teemmülündeki ateşlerden, inzâr-ı hengâme beynindeki hayâllerden başka bir enîs arayıp yalnız beni bulduğun karanlık gecelerde, burada bulunduğça berâber çalışıp hattâ mahsûlünün kesret ü killetine bakmamak üzere dâire-i imkânın hadd-i müsâ'adesi dâhilinde' sūr'atle avdeti ihtiyâr edip de Şerîf'e, Abdullah'a kavuşmağa çâre düşünen sen değil miydin ?

Ben, bana ihtiyâr ettiğin vazîfede kusûr mu (s.39) ettim? Dört sene bilâ-ârâm-ı rahat, bilâ-ifâte-i fırsat çalışmadık mı? Va'dinin netîcesi nerede? Ben o va'dden sarf-ı nazar ettim.

Berâber bulunduğumuz dört senelik gayret ü ihtimâmın mahsûlü olarak evlâdına nafaka, çektiğim belâ-yı tahassüre bedel olarak kazandığım beş-on gurus ki, bana ufak bir sermâye olabilirdi. Kendininki ile birleştirerek oldukça bir sermâye yapıp da ona göre idâre-i umûr etmek üzere elimden aldın. İdâreni, dâireni intizâma koydun. Senelerce beni orada hizmet-kâr gibi kullandın. Netîcenin bu kadar garîb zuhûr etmeyeceğini bildiğim için tarz-ı hareketini, sence ma'kûl görülen bir hüsn-i idâreye mebnî zanneder, sükût ederdim. Tâ ki, yalnız sana mu'âvenet değil, kendi istifâdem de te mîn olunmak üzere akdettiğimiz iştirâk, benden aldığın nakdin vücûdunu lâ-şey kelakki ettirecek bir emr-i cesîme müncer oldu. Tâ ki, işe mübâşeret ettiğin vakit kendin mevcudun kadar olmak üzere benden gördüğün mu'âvenetin vücûdunu bile düşünmek senin için bir tenezzül rengini aldı. Tâ ki, ağlaya ağlaya ayrıldığın, bir daha görebilmek için gönülden çâre yağdırmağa, yerler- (s.40) den imkân yetiştirmeye çalıştığın vatanına avdeti düşünmek bile is-

temedin de âileni buraya getirdin.Diken gibi gözüne batan bir bî-çâ-reyi,ya`ni derd-i tahassür ki,belâ-yı inzivâna çâre addettiğin bu abd-ı nâ-çârı ber-tard ettin.

Ne akd-i şirketten evvel gördüğün mu`âveneti düşündün,ne ondan sonra sebk eden hizmetimi der-hâtır ettin, ne Allah`tan korktun,ne vicdânından utandın.Aynı hâl ile berâber tekrettiğimiz Şerîf buraya geldi.Seni ma`mûr ve muntazam bir kâşâne-i refah içinde buldu.Ben Abdullah`ı yine eski halde görebilmeğe kâil olmuşken o hâle, o mevki`e muvâsalatımı te`mîn edecek bir imkâna bile dest-res olamadım. Allah ziyâde etsin...Şerîf burada mükemmel arabalarla gittiği mektebde senin gibi bir babaya hayrû`l-halef olmak isti`dâdı göstermeğe başladı.Ben evlâdımı cehâletten değil açlıktan bile arzum ve cehle tahlîse muvaffak olamadım.Senin âilen burada mes`ûd oldu, benim âilemin perîşânlığı gittikçe ziyâdeleştirdi.Mağazadan (s.41) çıkıp,evine avdet edip evlâd ü ıyâlini görebilmek için akşam hayât-ı nev bekler bir çeşm-i muhtasar tehâlûküyle müştak olursun.Acep ahkâm-ı zamâne-nin -hem de senin yüzünden- on iki seneden beni vatanından,evin-den cüdâ,âile ve ekâbirinden mahrûm olarak sefîl ü perîşân süründürdüğü bî-çâreler hiç vârid-i hâtırın olmuyor mu?...Hiç düşünmek istemiyor musun? Bir vakit hâlin,ma`îşetin benden beterken bu gün sana bu iktidârı ihsân eden,bir zaman benden başka hasbihâl edecek bir hem-dem bulamazken,bu gün benimle ülfeti,hattâ benim istifisâr-ı hâtırımı bile sana tenezzül addettirecek bir mevki`e îsâl eyleyen tebeddülât-ı zamâneyi tefekkür etmiyor musun? Sıklet-i yesârınla,muvâzenetini hâlel-dâr edip de devrân-ı kürreye atâlet verebileceğini mi zannediyorsun ? Heyhât ...

Dün gece Şerîf Bey`in mektebden şehâdet-nâmesini aldığı cihetle başka bir mektebe kaydolunacağını işittim.Rivâyeten bunda da ufak bir cem`iyyet yapılacak imiş.Dün gündüz aldığım bir mektupta Abdullah`ın ziyâdesiyle hasta olduğu yazılıyor.İmkân müsâ`id olursa (s.42) hiç bir ihtiyâcına yetişemediğim bir sûret-i aczile bâri dem-i ihtizâ-rına yetişmek istiyorum.Bir daha arz-ı hâl edebilmek için şu neş`eli zamanki vakt-i fırsat ittihaz eyledim.Fazla ihsânından rû-gerdânım.Yalnız beni,vaktiyle verdiğim kadar bir meblağ ile taltîf edersen mütehassır bir babayı evlâdının cenâzesine yetiştirmek kadar büyük bir eser-i insâniyyet göstermiş olursun.

K E R İ M

CEVÂB

İnsanın yüzüne karşı yalan söylemekte tereddüt etmemek gibi hulkî bir cesâreti yalnız sende gördüm.Benden isti`âne edeceksen onun sûret-i icrâsı başkadır.Sen böyle idâre-i kelâm etmekle beni tehdîd eylemek ümîdine düşüyorsun.Bir memleketli olduksa günâha mı girdik? Onbeş sene evvel birbirimizi tanıdıksa kıyâmete kadar nedâmetini çekmek muktezâ-yı kader midir? Mağazaya mürâca`at ettiğin zaman hemşehriliğe hürmeten hizmet-kârlardan bir rûy-ı dil görürdün.Bundan sonra gelirsen onu umma.Hakaret görmek (s.43) istersen gel,öyle bir kâğıda böyle bir cevâb da lâıyk değilse yine hemşehrinin hâtırı için yalnız fi-mâba`d beni yâd etmeğe bile cesâret eylememeği ihtâr ile iktifâ ediyorum.

H Ü S N Â

YİRİMİ SENE SONRA

İyi bilirim ki beni tanımazsınız.Fakat hemşehrilikle berâber, pederim merhûmun pederinizle pek eski hukûku bulunması şu sûretle kendimi tanıtmak cesâreti verdi.Pederiniz gibi sizin de pek iyi bildiğiniz Hüsnâ Efendi merhûmun oğluyum !.. Şimdiye kadar şeref-i mülâkatınıza nâîliyetteki mahrûmiyetim adem-i cesâretim seyyiesi idi. Şimdi ise ihtiyâç,mezbûriyet,bu küstahlığı göze aldırıldı.Pederiniz fakr ü fakâ içinde pûyân olduğu zaman yesâr ü iktidârına mağrûr olan pederim merhûmun bana mevrûsen bıraktığı keseler dolusu servet kısmen kendi düyûnuna,kısmen de benim sefâhatime kurbân oldu.

Son medâr-ı ümîd olan bir ev kalmıştı.Geçen sene sattığım vakit yedd-i idâreme geçen beş on kuruş bundan (s.44) iki ay evvel bitti.Biri fakr ü sefâlete,biri kudret ü sâ mân ile dem-güzâr oldukları zaman pederinizin pederime mürâca`âtı vukû` bulup acı bir cevap aldığı kendisinden işitmiştim.

Sizi perîşân bir hâlden fevka`l-me`mûl şu mevki`e çıkaran Cenâb-ı Hakk`ın mükâfâtına nazaran pâk ve tâhir bir kalb sâhibi olduğunuzu anlıyorum.O kalbin ahkâmına yakışan vezâif ise fenâlığa iyilikle mukâbele etmek kânununu ser-nâme ittihaz eyler.O cür`etle eski hukûktan istifâdeye kalkıştım.Hastayım.Zaîfim.Bî-tüvânım.İlaç değil,nevâle tedârik edecek kadar bile kudretim yok,mu`âvenetinize arz-ı ihtiyâç eylerim.

Ş E R İ F

CEVÂB

"Vezâif-i insâniyyeye bi-hakkın yaraşacak bir çok iltifât ile yirmi sene evvel babasının ihtiyâr ettiği bir küstahlığın,yirmi sene sonra mahcûbiyetini evlâdında izhâr eyleyecek kadar külliyetli bir meblağ-ı mu`âvenetten ibâret." (s.45)

"TEKÂBÜL" HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, "Tekâbül", Hikâye-i Müntehebe Mecmûası, İkdâm Matb., Dersââdet 1314 (İst., 1898), s. 36-45.

2. Konu ve Anafikir :

Hikâye, çalışmak için gurbete giderek kader arkadaşlığı yapan iki insanın aralarında çıkan muhalefet, hırs ve tamâh yüzünden meydana gelen mücâdele ve bu mücâdelenin çocuklarına geçerek devam etmesini konu almaktadır.

Hikâyede anafikre ışıktutan cümleler şunlardır :

"Âmâline esîr olduğun şu cihân-ı nâ-pây-dârın hepimiz gelip geçici bir misâfiri iken efrâd-ı beşerde hâsıl yükünü nihâyet na`ş-ı bî-rûhun bir kaç adımlık mesâfeye daha mutantın gitmesini te`mîn eder, mahsûl-i mecmû`u âkibet daha iyi cinsten bir kefen ıstirâsına kifâyet gösterir, muvakkat bir servet mukâbilinde nâmûsunu, vicdânını insâniyyetini satacak kadar mağlûb eden hırs-ı emel, nasıl bir sahrâ-yı âlem-ferîb olduğuna akıl erdirmek hakîkaten muhal imiş..." (s. 36)

"Eğer servet, kudret, nâiliyyet, bekâ, benim için en büyük şeref olan meziyyet-i insâniyyemi pây-ı kahrın altına aldirmek isti`dâdını hâizse vereceği refah, ta`alluk ettireceği imkân, bahş eyleyeceği neşve-i muâffakiyetle berâber yüzbin kerre la`net olsun da yerlerin dibine geçsin." (s. 37)

Bu cümlelerin ve hikâyedeki olayların seyri değerlendirilirse eserin mesajı şöyle tesbit edilebilir :

Servet düşkünlüğü, ihtiras, hased gibi kötü huylara sâhip olanlar, yakınlarının sefâletine sebep olabilecekleri gibi, hırsları ve gururları yüzünden insânî meziyetlere mazhâr olamazlar, hem kendilerini hem âilelerini perişân ederler.

3. Ana Çizgilerle Vak`a :

Kerîm ve Hüsnâ isimli iki arkadaş, birlikte para kazanmak üzere gurbete giderler. Hüsnâ, Kerîm`i kandırarak kazandıkları parayı ve ticârî çevreyi kendi lehinde kullanır, bu yolla büyük bir servetin sâhibi olur. Fakirlikten kurtulamayan Kerîm, oğlu Abdullah`ın çok hasta olduğu bir zamanda, eski arkadaşı Hüsnâ`ya, yardım talep etmek üzere bir mektup yazar. Hüsnâ mektuba, hakâret dolu bir cevap vererek kendisine yardım edemeyeceğini belirtir. Bu mektuptan yirmi yıl sonra Kerîm`in oğlu Abdullah çok zengin bir iş adamı olmuştur; Hüsnâ ise iflâs etmiş ve sefâlet içinde ölmüştür. Hüsnâ`nın oğlu Şerîf, utana sıklıkla babasının yardım etmediği adamın oğlu olan Abdullah`a bir mektup yazarak yardım dileğinde bulunur. Abdullah, eski günlerde Hüsnâ Efendi`nin küstahlığını bildiren küçük bir pusula yazar ve Şerîf`e fazlası ile yardımda bulunur.

Hikâye, babasının işlediği bir suçtan dolayı cezâlandırılan Şerîf`in, gördüğü karşılığı hatırlatması bakımından dikkate değer olan "Tekâbül" kelimesi ile isimlendirilmiştir.

İ Ç - Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR :

1. BAKIŞ AÇISI :

Eserde iki tip bakış açısı kullanılmıştır. Birinci tip bakış açısı, yazar-anlatıcının takdîm tarzında kullandığı açıklamaları ifâde eder. Yazar anlatıcı hikâyenin girişinde şöyle söylüyor :

"Son mektûbun meâlini işrâb eder bir mektûb görmüş yirmibeş-otuz sene içinde cereyân eden tafsîlâtını suâl etmiş idim ki, netîce-i hülâsâsı şu üç kâğıdın muhteviyâtından ibârettir."

Yukarıdaki girişte yazar, "o şekli" ni kullanarak teklik üçüncü şahıs ile küçük bir giriş mâhiyetindeki açıklamasını ifâde eder. Burada, tarafsız kalıcı anlatım tutumu benimsenmiştir.

Yazar-anlatıcı, bu girişten sonra, kahramanların mektupları ile olayları nakleder. Eserdeki ikinci tip bakış açısı, Kerîm, Hüsnâ, Şerîf ve Abdullah'ın mektuplarında aranmalıdır. İkinci gruba soktuğumuz bu mektuplardaki bakış açılarının ortak noktası "ben şekli" ile yazılmış olmalarıdır:

Giriş bölümünde hikâyenin çatısını oluşturan birinci mektup, Kerîm'in ağzından teklik birinci şahısla yazılmıştır. Kerîm'in ve mektubu alacak olan Hüsnâ'nın geçmişine âit bütün bilgileri dinlerken, yazarın taraf tuttuğunu görüyoruz. Bu bölümdeki tarafgîr tavrıyla yazar, Kerîm'in acınacak hâlini küçük olaylar ile destekler. Kerîm kendisini anlatırken kargımıza fazîletli bir insan olarak çıkar. Yazar, öznesinin teklik birinci şahısla kurduğu cümleler ile Kerîm'in

ağzından fazîlet dersi verir.Kerîm`i böyle bir rûh hâli ile anlatmasına sebep,mazlum durumda olan kahramanı iyice temize çıkararak acındırmaktır ; nitekim ikinci mektubun sâhibi Hüsna,aynı usûlün tersine işlemesine örnek olarak kötü tanıtılmıştır.Kerîm`in pozitif kahraman olarak her yönü ile iyi,Hüsna`nın negatif kahraman olarak her yönü ile kötü tanıtılması,yazarın,tarafgâr anlatım tutumuna büyük bir örnek teşkil eder.

Üçüncü mektup Şerîf`e,dördüncü mektup Abdullah`a âittir;her ikisi de teklik birinci şahısla -ben şekli ile- olayları nakleder.

Hikâyede,dört ayrı teklik birinci şahısla anlatılan olaylar,dört ayrı kahramanın psikolojik hâlinin bir göstergesini verir.Yazar,hikâyeye giriş paragrafı olan açıklama da dâhil edilirse, dördü teklik birinci şahısla,bir tânesi,teklik üçüncü şahısla ifâde edilen beş ayrı bakış açısı (veya beş ayrı anlatıcı) kullanmıştır.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

Eser,bir klâsik vak`a hikâyesidir.Yazar anlatıcının üçüncü şahıs (o şekli=yazarın ikinci benliği) ile anlattığı giriş bölümü,tek cümlelik bir takdîmden ibârettir :

" Son mektûbun meâlini işrâb eder bir mektûb görmüş,yirmibeş otuz sene içinde cereyân eden tafsilâtını suâl etmiş idim ki,netîce-i hülâsâsı şu üç kâğıdın muhteviyâtından ibârettir."

Giriş bölümünden sonra gelen üç mektup gelişme,dördüncü mektup ise sonuç bölümünü oluşturur.Hikâyede -klâsik vak`a hikâyesine uygun

olarak- olaylar ön plânda değerlendirilmiş, sâdece birinci bölüm takdîme ayrılmış ve hikâyede tasvîrî nakil dışında, tasvîre yer verilmemiştir.

Vak`anın merkez kişisi Kerîm`dir ; merkez kişi ile ilgili olarak atılan düğüm, gelişme bölümündeki, birinci mektubun sonuna yerleştirilmiştir. Hikâyedeki Kerîm ile ilgili olarak atılan bu ilk düğüm ile diğer düğümleri şöyle sıralayabiliriz :

1. "Dün gece Şerîf Bey`in mektepten şehâdet-nâmesini aldığı cihetle başka bir mektebe koydolunacağını işittim. Rivâyeten bunda da ufak bir cem`iyet yapılacak imiş. Dün gündüz aldığım bir mektupta Abdullah`ın ziyâdesiyle hasta olduğu yazılıyor. İmkân müsâ`id olursa hiç bir ihtiyâcına yetişemediğim bir sûret-i aczile bâri dem-i ihtizârına yetişmek istiyorum. Bir daha arz-ı hâl edebilmek için şu neş`eli zamanki vakt-i fırsat ittihaz eyledim. Fazla ih-sânından rû-gerdânım. Yalnız beni, vaktiyle verdiğim kadar bir meblağ ile taltîf edersen mütehasşir bir babayı evlâdının cenâzesine yetiştirmek kadar büyük bir eser-i insâniyyet göstermiş olursun."

paragrafında atılan düğüm birinci merak unsurudur ki, bu düğümün kısmî olarak çözülmesi, Hüsnâ`nın vereceği cevâba bağlanmıştır.

2. a) Hüsnâ`nın hakâret dolu cevâbından sonra Kerîm ne yapacak?
b) Abdullah ölecek mi ?

3. Hüsnâ`nın oğlu Şerîf`in yazdığı mektup ile buruya kadar soru şeklinde ifâde ettiğimiz düğümlerin hepsi çözülmüştür: Kerîm ve Hüsnâ ölmüş, Abdullah`ın ölmediği -fazladan- zengin olduğu ortaya çıkmıştır.

4.

"Sizi perîşân bir hâlden fevka`l-me`mûl şu mevki`e çıkaran Cenâb-ı Hakk`ın mükâfâtına nazaran pâk ve tâhir bir kalb sâhibi olduğunuzu anlıyorum.O kalbin ahkâmına yakışan vezâif ise fenâlığa iyilikle mukâbele etmek kânununu ser-nâme ittihâz eyler.O cür`etle eski hukûkdan istifâdeye kalkıştım.Hastayım.Zaîfim.Bî-tüvânım.İlaç değil,nevâle tedârik edecek kadar bile kudretim yok,mu`âvenetinize arz-ı ihtiyâç eylerim."

Şerîf mektupta yukarıdaki ifâdeleri kullanmış ve ortaya en son -okuyucuyu meşgûl eden-merak unsuru atılmıştır: Acaba Abdullah,Şerîf`e yardım edecek mi ? Bir cümlelik sonuç bölümünde bu düğüm de çözülür ; Abdullah Şerîf`e yardım etmiştir.

Eserin vak`a takdîmini ," mektup,günlük notlar,seyâhat hâtıraları v.b. kutbuna giren hikâyeler" cümlesinden, mektup türünde takdîm olarak telâkki etmek gerekir.

Diğer hikâyelerde olduğu gibi,bu hikâyenin fiktif yapısını oluşturan unsurlar da üçüncü bölümde değerlendirilmiştir.

Beşinci Hikâye : P E R V î Z

Henüz otuz beş yaşını ikmâl etmemiş, mu`âvenet-i tâlî`den, müsâ-adât-ı zamânedен müstefîd, mes`ûd bir genç idi. Fakat mâzîsine doğru imâle eylediği fikr-i cüst-cûy-ı tahayyülde serâir ü vekâyî tedkîk olunsa, otuzbeş senelik bir ömr-i güzêrân içinde pek garîb, pek mütebeddül hâdisâta ma`rûz ve müsâdüf olmuş olduğu anlaşılırdı.

Dünyâya herkes gibi bir mestî-i gaflet içinde gelmiş, dünyâda herkes gibi gözünü bir girye-i garîbâna, dehânını bir enîn-i mütehayyirâne ile açmış, fakat o zamânı te`sîr-i gaflet, girye-i tahassür, âh-ı nedâmet gibi efkâr ü inzâr-ı beşerin ârıza-i tabi`îyyesi hükmünde bulunan perde-i nisyân altında setrolunmuş gitmişti. Leyâlin mütetâbi`zulmetlerini, muzîm çehrelerini delerek evâsıtında mübtedâ-yı (s.46) ömrüne doğru temdîd edebildiği nigâh, ancak vâlidesinden işittiği hitâbları anlamağa, pederinden gördüğü suâllere i`âde-i cevâb edebilmeğe kesb-i iktidâr ettikten, sebâvetinin, dördüncü, beşinci senelelerini atlattıktan sonra geçen günlerini görebilirdi. Şefk-i şu`lesî ile münevver, fakat hatırlı bir deryâ-yı mütelâtım geçmiş veya ömr-i sâyesiyle mücellâ lâkin korkulu bir dağ aşmış gibi zevk-ı temâşası, zuhûr-ı dehşetine karışmış biri diğerini mahv-i isbâta çalışır. Müteallik bir rûyâ gibi meşhûd-ı basîre-i tahayyürü olan eyyâm-ı mâzîsinde ise gâye-i hadd-i nigâhında mebd-i hayâl ü tasavvur olan sabâvetini -yalnız sabâvet olduğu için- biraz kıymetdâr bulurdu. Yoksa nihâyetsiz bir ummân-ı mahv ü ademe doğru sürüklenip giden tûfân-ı hurûşân-ı vukû`atın kendisine bahsettiği atıyye-i nisâb pek kalîl, hattâ evâhir-i şebâbına kadar gördüğü tarz-ı ma`îşet pek fakîrâne, pek garîbâne idi.

Altı yaşına kadar pederiyle berâber yaşamış, ba`da şehrah-ı hayâtının dört senelik mesâfesini daha 8 kat`ettikten sonra vâlidesinden ayrılmıştı. Fakat onlarla berâber (s.47) bulunduğu zamanı da öksüzlük, yetimin kahri altında geçmişti. Senelerden beri bir illet-i tâb-fersâya zebûn olan pederinin zemîn-i fakr ü acze serilen firâs-ı ız-tırâbı rahat döşeğine tahavvül ettikten sonra toplanmış, fakrine, aczine mezarında hatîme çekilmiş, vâlidesi ise harâb bir kulûbenin muzlim köşesini işgâl eden bir hastaya mesâ`i- i bî-tâbâne ıztırârından artırdığı nakd ü vakt ile hizmet içinde vakit geçirmiş bir felek-zede idi. Binâen`aleyh, yetimin, öksüzlük, bî-kes ü bî-vâyelik demekse, vâli -desi, pederi ile o bâr-ı belâ altında makhûr olarak hatm-i hayât etmiş birer yetimden, birer öksüzden başka bir şey değillerdi. O cihetle onlarla berâber geçirdiği hengâm-ı sabâveti içinde yetimlikten, öksüzlükten bir farkı varsa o da, hiç bir emelini ıcrâya, hiç bir ricâsını is`âfa kudretleri ta`alluk etmediği için belki mâdâmü'l-ömr hiç bir tekliîfine tercümân-ı muvâfakat olmamak üzere yalnız, "anne, baba" hitâblarına, bir ana bir baba lisânından cevâb-ı mevcûdiyet alması idi. Hattâ pederinin irtihâli evlerini dâimî bir hasta-hânelikten (s.48) kendilerini bir inzivâ-yı mâtem esâretinden kurtardığı gibi, yaşamak ne demek olduğunu, vâlidesinin gaybûbet-i ebediyyesi üzerine evladlık sıfatıyla bir eve kabûl olunduktan sonra öğrenmişti ki, bir sâbî i-çin bundan büyük felek-zedelik aramak, şu`ûn-u hayâtın tebdilâtına daha müdhîş, daha müessîr reng-i i`tisaf vermeğe çalışmak kabîlinden olur.

Evladlık olarak kabûl olunduğu dâireye vâlidesinin irtihâlinden

bir hafta sonra, vâlidisine hengâme-i siyeh-rûz-ı hayâtından hem-hâl-i felâket olan diğer bir felek-zedenin ancak o kadar sağınabildiği sefâlet-hânesinden alınmıştı. Orada ondört sene kadar bulundu. Ale`l-ek-ser nâ-ehline hande-rîz-ı iltifât olan tâli` cebhe-i ilticâsına küşâd ettiği bu kapıyı pek rahîmâne açmıştı. O derece ki, âilenin sâhib ü sâhibesi nazarında mevâki`-i muhtelif-i beşerîyyenin ashâbına celb edeceği ihtisâsât-ı mütebeddüle, hakkıyla takdîr olunmasa idi, öksüz değil, öksüzlüğün bir misâl-i mücessemi, felâket ü sefâletin bir şekli-zî-hayâtı olsa yine hattâ (s.49) ondört gün bile evlerinde ibkâya ihtimâl tasavvur olunmazdı. Çünkü, fakri, ihtiyâcâtı, bî-vâlığı ne kadar- sa, ahlâkındaki, cibiliyetindeki redâet de o nisbette idi. Gûyâ kânûn-ı hilkat ihyâ ettiği vücûduna beş seneden ziyâde bir baba nazarını, on seneden ziyâde bir ana âgûşunu nasıl çok gördüyse, anasız, babasız bir bî-kes için dârü`l-âmân olacak enzâr-ı merhamete kendini sevdirebilecek her türlü mehâsini tab`ından tayy, her türlü mûsâvî ile isti`dâdını telvîs eylemiş, sonra yine kendi yedd-i lûtfundan iki çeşm-i ağmaz-kâr-ı mürüvvet vücûda getirmiş de onların zîr-sâye-i tesâmühlerine sevk eylemişti.

Dâirelerinde geçirdiği ondört sene zarfında ondört kişiyi birden huşûnet-i tab`ından telhî-i mu`âmelâtından ıstikâya mecbûr etmeden bir ay bile imrâr etmemişti. Hattâ bir mezardan çıkarılıp diğerine defnolunur gibi vâlidisinin musallâsından vâlidesinden beter bir garîbin külbe-i mâtemine misâfireten naklolunmuş, orada da bir haftadan ziyâde imkân-ı ârâm bulamamış iken öyle bir çâre-i sefâlet içinde tahlîs-i dâmânına (s.50) mu`âvenet gösteren efendilerini bile günde bin türlü mu`amele, bin çîn-i cebîn ile dir-gîr etmişti. Sâyân-ı tezkârdır ki gerek efendi ve gerek hanım, kendi evladlarından bile

inkisâr-ı hâtırını mu`di olacak bir hâl görmeğe, daha doğrusu yaşadıkları âlem-i insâniyette terbiyeye münâfi vukû`atın hattâ tasavvuru - na kâil olamadıkları hâlde bundan hakâret bile görseler birbirlerine, kendisine ışıttirmeyecek bir sûrette :

" - Öksüzdür..."

derler, dillerinde âdât-ı haber kadar kesret-i isti`mâle uğramış olan bu ihbâr ü ihtâr ise kızın en büyük münâsebetsizliğini afva medâr olurdu. Hattâ yirmibeş yaşında iken bin ittibâ, bin tahkîk ü tedkîk ile bir tâlibe verdikleri zaman cem`iyyetini, kendi kerîmeleri derecesinde mutantan yapmışlar, ondört senelik eser-i insâniyetlerine son bir ilâve-i mühimme daha göstermişlerdi.

Pervîz, bir tesâdüf-i nâgehânî üzerine en ciddî, en kalbî temâyül ü arzu ile taleb-kâr-ı izdivâcî olmuş, husûsiyle tefrîk-i nîk ü bedde tedkîk-i mahsûs-ı (s.51) vasfına sezâ-vâr olan efendilerinin de nazar-ı takdîrini kazanmış, genç, güzel, halûk, muktedir bir zevce mâlik olduğu halde onu da az müddet içinde teehhül ettiğine değil, mâdâmü`l-hayât-ı münferîd yaşamak için ahd ü yemîn etmediğine nâdim ü peşimân eylemekte ahlâkından pek büyük mu`âvenet gördü. Halbuki tesâdüf, bundan da büyük bir mürüvvet izhâr etti. Ya`ni zevci de, bir bî-kesi kendi eliyle îsâl ettiği refâh ü sa`âdetten yine kendi eliyle tard ü tenzîle hak kazanmak için nakîse-i iffetten başka bir sebep tasavvur edemeyecek uluvv-ı efkâr ashâbından olduğu için orada da mevki`ini te`mîn eyledi. Fakat terbiye, hüsn-i imtizâç sâyesinde o vakte kadar, ey-yâmı, leyâli içinde, mucib-i endîşe bir sebep bile görmemiş bir âile,

onun iltihâkından sonra seyriye lâzım gelen hevâ-yı müsâ'idini bu-
 larak yolunu almakta iken nâgehânî fırtınalara uğramış bir yelken
 gemisinin şûriş-i dâhiliyyesine benzedi.

Dâirenin gelin hanımı olduktan sonra, bulunduğu mevki'-i bülend-i
 haysiyyetten mâzîsi, bir kayanın üzerine çıkmakla tehlikesinden kur-
 tulduğu saikalar, fırtınalar, (s.52) altında kaynar bir ummân-ı
 müdhîşin müsâdeme-i emvâcî gibi temâşâ ederdi. Fakat o emvâc-ı hurû-
 şân arasında tekerlenen kendi gibi bî-çâreleri gördükçe gülerdi. Gû-
 yâ on yaşına kadar vâlidesinin yanında, ondan sonra bî-gâneler elinde
 geçirdiği hengâme-i öksüzlük ne demek olduğunu anlamak için değil, öksüz-
 lüzlere ne türlü mu'âmele olduğunu öğrenmek için görmüş idi. Gûyâ
 kendine o zamanlarında gösterilen rûy-ı dili gayr-i ma'kûl telakki e-
 der de vazîfe-i hâtır yapmaktan ziyâde can yakmağa, gönül kırmağa mü-
 te'allik addeylerdi.

Hele Nebâhat nâmında, oniki-onüç yaşlarında bir câriye, hanımın,
 kasr-i hâtırda zevk aramak âdet-i mel'ûnesini icrâsına pek müsâ'ade
 bir âlet olmuştu. Mâtemlerle mezcolunmuş en ateşli tahassürlerin, en
 müessir felâketlerin çehre nâmıyla tasvîr ettiği o levha-i hüzn üze-
 rine -ki her in'itâfı, infi'âlât-ı kalbiyyesinin bir bahsine tercü-
 mân olur iki çeşm-i hengâme beyninden dökülen hûn-âb ile beslenirdi--
 gûyâ tâkat-şiken elleri, bî-çârenin son perde-i tahammülünü çâk (s.53)
 eyleyen feryâd-ı tazallumuna usûl-ı ta'yîn eder gibi müte'âkıben
 kalkar, inerdi. Sabahtan akşama kadar konağın içinde kıracak hatır, ha-
 tır kıracak sebep aramakla iştigâl ettiği esnâda hiç bir şey bulamaz-
 sa vâkı'a sebebsiz aklına gelen hezeyânı etmekte mahzûr-ı tasavvur
 etmezdi. Fakat ale'l-ekser bî-çâre Nebâhat'a ma'kûl, gayr-ı ma'kûl bir
 emirde bulunur icrâ olunmazsa ihmâli, olunursa icrâsı töhmet addolunur,

ba`da dûcâr-ı mucâzât olurdu.Hattâ bir gün konağın önünden geçen a-
ma bir sâilin ilâhîsinden,hâlinden müteessir olarak ağlaması kızın
akşama kadar yalnız bir odada habsolunmasını,yine bir gün arkasından
çıkan eski bir gömleği bilâ istîzân bir yetîme vermesi,bayılınca
kadar darbını istilzam edecek birer cürm-i mühim telakkî olunmuştu.

Nebahat, mu`âmelenin en şedîdini, Pervîz`in yedd-i kahrına düş-
tükten beş sene sonra ya`ni cidden sezâ-yı temâyül olan hüsnü sâye-
sinde bir makbûlün harem-gâh-ı izdivâcî için taleb olunduğu zaman
gördü. Çünkü gelin hanım bunu bozmak için zevcine olan tezvîrâtından
hiç bir netîce-i istihsâl edememekte idi.Vakf-ı ıstîgâl (s.54) eden
akılın cevher-i mâhiyyeti ile mütenâsib olan muhakemât-ı beşeriyye ha-
kîkaten en cevherli akıllara hayret vermeğe kâfidir.Ez cümle bu da
bir misâl-i mühimdir ki, Nebahat`ın tâlibi Pervîz`in zevci olmadığı
gibi,ne zevcine ne de kendine külliyyen ta`alluk ve intisâbı.....
bir bîgâne idi, hanımın te`annüd-i esrârına sebep ise kendi zevci ka-
dar sâhib-i kudret ü yesâr olması, o cihetle Nebahat`i ona vermek,
kendi gibi bir hanımefendilik mevki`ine es`ad etmek olacağı idi.Hased
denilen o zehir-i mel`ûn zâten mahkûm ettiği nazarı ta`lîk eyleyeceği
dâmında ne nisbet, ne sebep taharrisine lüzum görür.Bir vicdân-ı leîm
esâsen icraâtında hakk-ı tasarruf aramaz ki,harekât-ı esbâbına müs-
tenid olsun.Göz vardır ki, teveccüh-i nigâhına rağbet-i temâyül bile
göstermez bir hayâlin arkasında sulana sulana nûru sönünceye kadar do-
laşır.O teessürle kalbin galeyânı, lisânın idâre ü ihtiyât-ı hakk-
gûyîsini taleb eyleyerek hâtıra gelmeyen hezeyanlar vücûda gelir.Fa-
kat ta`mik-i fikr olunursa bunlar, tulû-ı sabâha kadar izhâr-ı kadem

sevdâsına düğen, fecr-i kâzib nev'indendir. Vâkı'a gönül (s.55) me-
dâr-ı intizam-ı âlem olan ahlâk-ı beşerî mükemmel görmek arzû-yı
hâlisinden geçemediği için âlem-i insâniyyette meşhûd olan bu türlü
hâdisât-ı merdûde, bilhassa cây-ı teessür ve tefekkürdür. Fakat te-
nevvü' ü tekessürünün verdiği sadâ hasebiyle insan tefekküre bile te-
nezzül göstermek istemez. Pervîz'in de Nebahat için kendine külliye
adem-i ta'allukundan nâşî bir an olsun hakkı kabul ederek düşünse,
haksızlığından başka i'tirâf edecek bir cevâb bulamayacağı tezvirâ-
tı müsmir olmadı. Nebahat tâlibe verildi. Fakat arzû dâhilinde bir ci-
hâz bir cem'iyet yapılmadan verildi. Hattâ konaktan gelin gideceği
gün hanım kızın evde giyinmesine olsun râzı olunmayarak diğer bir yer-
den götürülmeğe mecbûriyyet tevli'd eyledi.

Her gün bir sille-i sâ mân-güdâz-ı tebeddülün zir-i te'sîrinde
yuvarlanan şu kürre, teessüsünden beri yalnız bir kânûnu muhafaza e-
degelmıştır ki, o da herkese fi'lince mükâfât ü cezâ eylemekten ibâ-
rettir. Yerlere dökülen göz yaşları kurumaz. Sefâlet köşelerine sakla-
nan âhların harâreti (s.56) sönmez. Bu cây-ı ârâm herkese kendi ib-
zâlinin mahsûlünü verir bir yerdir ki, burada fenâlık ekip de iyilik
bulmak, bakla ekip de firenk üzümü beklemeğe benzer. Pervîz de o ta-
bi'at, o hâl ile bulunduğu dâireye on-oniki seneden ziyâde sığamadı.
Çünke bey meşreb-i ma'lûmunca seyyiâtını nazar-ı tesâmühle telakkî
etse de sonraları karının redâit ü mela'net-i vicdânı, sâhib-i na-
mus bir adam için hazm ü tahammül olunamayacağı yollar temâyül gös-
termeğe başladı. Zevci tarafından tatlîk olundu. Evvelki dâiresine de
kabûl olunamadı. Aylarca, senelerce süründü. Sürünmek için bile tâb ü
tüvânı kalmayıp da sokak ortalarına düştükten sonra merhameten kabûl

eden yine Nebahat oldu.

. . . Nebahat`i alan zât, Pervîz`i tatlîk edenden daha çok muktedir idi. Ma`âfih gâyet insâniyet-kâr olduğu gibi haremini pek sevmisti. Binâen`aleyh Pervîz oraya kabûl olundu. Fakat vaktiyle onun Nebahat`a gösterdiği yolda değil, terbiyeli bir evlâdın felek-zede bir vâli-deye karşı (s.57) göstereceği en ma`kûl, en mest-i hüsn mu`âmele ne ise o sûrette mu`âmele gördü. Ölünceye kadar orada yaşadı. Yine orada öldü. Na`şı, tabutu bile hacle-gâh-ı ikbâle gider bir gelin kadar muntazam gitti. (s.58)

İntihâ

"PERVİZ" HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, Hikâye-i Muntehabe Mecmûası, İkdâm Matb.,
Dersaâdet, 1314 (İst., 1898), s.46-58.

2. Konu ve Anafikir :

Eserin konusu, küçük yaşta annesini ve babasını kaybeden Per -
vîz'in zengin bir konağa gelin olması, orada emrindekilere ve hele
Nebahat isimli bir câriyeye çok kötü davranması ve sonunda o câriye-
nin bakımına muhtaç kalmasıdır.

Anafikir nakledilirken ise, ibret dersi ön plânda görülmektedir:
İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur ; kötülük eden insan-
lara eğer iyi muamele ile mukâbele edilirse, bu davranış, kötülüğe i-
yilikle karşılık veren insanların fazîletlerindendir.

Yazar, yukarıda bir cümle ile özetlemeğe çalıştığımız mesajı ve
yorumunu, kendi ifâdeleri ile şöyle nakleder :

"Her gün bir sille-i sâ mân-güdâz-ı tebeddülün zîr-i
te'sîrinde yuvarlanan şukûrre, teessüsünden beri, yal-
nız kânûnu muhafaza edegelmıştır ki, o da herkese fiil-
ince mükâfaat ve cezâ eylemekten ibârettir. Yerlere dö-
külen göz yaşları kurumaz. Sefâlet köşelerine saklanan
âhların harâreti sönmez. Bu cây-ı ârâm, herkese kendi ib-
zâlinin mahsûlünü verir bir yerdir ki, burada fenâlık e-
dip de iyilik bulmak, bakla ekip de firenk üzümü bekleme-
ğe benzer." (s.57)

3. Ana Çizgilerle Vak`a :

Fakir bir âilenin çocuğu olarak dünyâya gelen Pervîz, çocuk yaşlarında anne ve babasının hasta olması ve kendisi çok küçük yaşta iken ölmeleri sebebi ile çok sefâlet çeker. Bir müddet sonra varlıklı bir âile, Pervîz`i evlâd edinir ; gelinlik çağa gelince yine zengin bir eve gelin olur. Pervîz, kötü huylu, hiç fakirlik çekmemiş bir insan gibi davranmaktadır. Evin hizmetine bakanlar, Pervîz`in eziyetleri karşısında perîşân olurlar. Hele Nebahat isimli bir câriye her türlü kötü harekete mâruz kalmıştır. Bu sırada Nebahat zengin bir eve gelin gider ve Pervîz, huysuzluğu dolayısıyla kocası tarafından evden atılır. Çocukluğundaki gibi sefil bir hayat yaşamağa başlayan Pervîz, eziyet çektirdiği Nebahat tarafından korunur. Pervîz, ölümüne kadar yaptıklarına pişmân olarak, fakat, sanki öz evlad elinde imiş gibi Nebahat`in yanında yaşar.

İ Ç Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR

1. BAKIŞ AÇISI :

Hikâyede yazar tasvîri kullanmamış, bunun yerine takdîmi tercih etmiştir. Takdîm ifâdeleri, önce şahısları, sonra olayları nakletmekte kullanılmıştır. Klasik vak`a hikâyesinde temel elemanın olaylar olduğu düşünülürse, yazarın takdîm sırasında, olaylardan önce şahısları tanıtmamasının, teknik yetersizlikle ilgili bir zaaf olduğu anlaşılır.

Hikâyenin ilk iki paragrafı okunduğu zaman görülecektir ki, yazar

ana kahramanı takdîm ederek hikâyeye başlar :

"Henüz otuzbeş yaşını ikmâl etmemiş, mu'âvenet-i tâli'den, müsâ'adât-ı zamânedden müstefîd, mes'ûd bir genç idi. Fakat mâzîsine doğru imâle eylediği fikr-i cüst-cû-yı tahayyûlde serâir ü vekâyî tedkîk olursa otuzbeş senelik bir ömr-i güzêrân içinde pek garîb pek mütebeddül hâdisâta ma'ruz ve müsâdûf olmuş olduğu anlaşılırdı." (s.46)

Yukarıda iktibas edilen ilk paragrafta takdîm tekniğinin ana kahraman üzerinde uygulanması -ilerlemiş satırlarda- bir başka özelliği daha ortaya çıkaracaktır ki, o da, yazarın tarafdîrliğıdır. Hikâyenin gelişme bölümünde Pervîz'in ve Nebahat'in, artı-eksi kutuplarda tanıtılması bu fikrimizi doğrulamaktadır. Vecîhî, şahısların bir kısmını sefâletin en şen'î çöplüğünde, bir kısmını da refâhın şâhikalarında takdîm ederek, taraf tutan bir bakış açısına sâhip olduğunu gözler önüne sermiştir (5) .

Anlatıcının kimliği üzerinde toplanan dikkatler, teklik üçüncü şahısla olayları nakleden anlatıcının "o şekli" ni kullandığını izâh ve isbat etmemize yardımcı olur. Yazar-anlatıcı -Teessür hikâyesinde olduğu gibi- hikâyedeki kişiler, olaylar v.s. hakkında her şeyi bilen "yazarın ikinci benliği" ni aksettirir. Bilindiği üzere "yazar-anlatıcı,

(5) Cevdet Kudret, Vecîhî'nin eserlerindeki şahısların özelliklerini şöyle ifâde eder :

"Vecîhî, kişilere yansız davranmamış, onlara acıdığını ya da kızdığını, zavallı, biçâre, herif, karı, alçak, mel'un v.b. gibi kelimeler kullanarak belli etmiştir. (...) Kişiler tek yönlüdür; iyiler çok iyi, kötüler çok kötüdür. S6-nunda iyiler mutluluğa erişirler, kötüler, ya da suçlular

her zaman ön plânda bulunur ve yalnızca kişilerin duygu ve düşüncelerini aktarmakla kalmayıp, olaylara, kişilere, hattâ genel olarak hayâta ilişkin kendi görüş ve düşüncelerini de belirtmesi ve yorumda bulunması" (6) bir çok tahkiyeli eserde söz konusudur. Vecîhî de bu eserinde, bilhassa anafikir ifâdeleri taşıyan cümlelerde, hayâta âit genel fikir ve görüşlerini nakletmiştir. Bu cümlelerden bir kaç tânesini okuyalım :

1. "Vakf-ı ıstigâl eden aklın cevher-i mâhiyyeti ile mütenâsib olan muhakemât-ı beşeriyye, hakikaten, en cevherli akıllara hayret vermeğe kâfîdir." (s.54)
2. "Her gün bir sille-i sâ mân-güdâz-ı tebeddülün zîr-i te'sîrinde yuvarlanan şu kürre, teessüsünden beri yalnız bir kânûnu muhafaza edegelmıştır ki, o da herkese fiilince mükâfât ü cezâ eylemekten ibârettir." (s.57)
3. "Yerlere dökülen göz yaşları kurumaz." (s.57)
4. "Sefâlet köşelerine saklanan âhların harâreti sönmez." (s.57)

Genellemelere dayanan yukarıdaki cümleler, anafikire âit mesajların malzemesini teşkîl ettiği gibi, aynı, zamanda, Vecîhî'nin, anlatım tutumuna dâir özelliklerin sırlarını da fısıldar. Bunun yanı sıra, yazar-anlatıcının hayata âit görüş ve düşünceleri, tahkiyenin sınırları içerisinde nakledilir.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

a. Vak`a Tertîbi : Hikâye klâsik vak`a hikâyesidir; ancak, şa-

yaptıklarının cezâsını çekerler." (Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I , Varlık yay., İst., Kasım 1965, s.256.)

(6) Ünal Aytür, "Roman Sanatı ve Bakış Açısı", Henry James ve Roman Sanatı, D.T.C.F.yay., Ank., 1977, s.20-21.

şahısların takdîmi, olaylar örgüsünden daha ön plânda işlenmiştir. Bu hikâyenin -Vecîhî'nin diğer hikâyelerine göre- en önemli özelliği, gereksiz tasvîrlere yer verilmemesidir.

b. Tertîbin Plânı : Eser, giriş, gelişme ve son olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Yazar, diğer hikâyelerindeki düğümlerin azlığına -hattâ tekliğine- karşı, bu hikâyede, ana düğümü destekleyen bir kaç ara merak unsuru ile dikkatleri ayakta tutmağa çalışır.

Giriş bölümü, gelişigüzel tasvîrlerden arınmış, kahramanın takdîmi ve geçmişteki olayların nakli, bu bölümde, daha kolay ve daha anlaşılır bir üslupla ifâde edilmiştir. Bu bölümdeki heyecan unsurlarını şöyle sıralayabiliriz :

1. Pervîz'in -anne ve babası gibi- fakir bir evde doğması ile geçiminin nasıl te'min olunacağını bilinememesi...Pervîz ve âilesi nasıl geçinecek ?
 2. Annenin ve babanın hasta olması sebebi ile ortaya çıkan tedâvi ve bakım masraflarının kim tarafından, nasıl ödeneceği meselesi...
 3. Önce babanın, sonra annenin ölümü ile Pervîz'in yalnız kalması...Pervîz nasıl yaşayacak ?
- (Ebeveynin ölümü ile ikinci maddedeki düğümün çözülmesi.)

Giriş bölümünde, ana kahraman Pervî'in etrafında atılan düğümün kaynağı mâzîdir.

Gelişme bölümünde Pervîz'in, şartları daha iyi olan bir hayâta kavuştuğu ; ancak, ahlâkında bir düşüklük baş gösterdiği bilinmektedir. Bu bölümdeki düğümler şunlardır :

1. Evladlık olarak girdiği evde, Pervîz'in ahlâkındaki kötülük ortaya çıkar: Acaba Pervîz evden kovulacak mı ?
2. Pervîz, zengin bir eve gelin gider : Bu ahlâk bozukluğuna kocası tahammül edebilecek mi ?
(Giriş ve gelişme bölümlerindeki birinci düğümün çözümü.)
3. Pervîz'in câriyelere, bilhassa Nebahat'a eziyet etmesi :Kocasının, ev halkına eziyet eden Pervîz'e karşı tutumu ne olacak?
4. Nebahat'in evlenmesi ve üçüncü maddedeki düğümün kısmî çözüme ulaşması.
5. Kocası tarafından evden kovularak sokaklara düşen Pervîz'in sonu ne olacak ?
(Üçüncü düğümün tamâmen çözülmesi.)

Gelişme bölümünde atılan düğümlerde, olaya yeni katılan Nebahat'in şahsındaki düğümler ile hikâyeye ve anafikre ayrı bir yön verildiği görülür:Hikâye, önceleri,fakîr bir kızın serüvenini anlatacakken sonra bir câriyenin çektiği eziyetleri tahkiyenin sınırları içinde yorum - lar.Bunun sebebi, yazarın vereceği ibret dersinin, Pervîz ve Nebâhat arasındaki kontrastan aksetmesidir.Her yönü ile kötü olan Pervîz ile iyilik timsâli Nebahat karşı karşıya getirilmiştir.Nebahat ile ilgili her aksiyon, Nebahat'in şahsiyeti etrâfında atılan her düğüm, âdeta Pervîz'in istikbâlini hazırlayacaktır...Nitekim öyle olmuş,Nebahat evlendikten sonra, olaylar örgüsü, o düğüne göre şekillenmiştir.

Son bölüm, çok zengin bir eve gelin giden Nebahat'in Pervîz'i yanına alarak, ona bir anne gibi muamele etmesi, düğümlerin çözülerek mutlu sona ulaşılması için varılan uğurlu bir mevrâdır.Kocası tarafından kovulan Pervîz'in, sokaklardan alınarak ölümüne kadar eski câ-

riyesinin yanında rahat bir ömür sürmesi, hikâyenin beklenmedik bir şekilde bitmesine zemin hazırlamıştır.

3. VAK`A TAKDİMİ :

Eserdeki vak`anın takdîmi, mensur şiir kutbundaki bir ifâdenin masal unsurları ile desteklenerek nakledildiği hissini vermektedir ; zira, bu hikâyede de, Vecîhî`nin şiirli, secî`li nesri, her türlü tahkiye özelliğinin üzerinde bir vazîfe îfa etmektedir.

SONUÇ :

Hikâyenin fiktif yapısını oluşturan unsurlarını üçüncü bölümde değerlendirmek üzere, "PERVÎZ" hakkında sonuç olarak diyebiliriz ki ; Hikâye, Vecîhî`nin gereksiz uzun tasvîrlere yer vermediği nâdir eserlerinden biridir. Bu hikâyede de, yine, iyiler ve kötüler, birbirinden çok uzak dünyâları, aynı îtibârî mekânda temsîl ederler. Yazar, genellemeler ile görüş ve düşüncelerini açıklar ; ancak, bu açıklamalar , hikâyenin tamâmına serpiştirilmemiş, bütün içinde eritilmemiş ve yorumlanmamış, ham tekliflerdir. "Pervîz" in en önemli özelliklerinden biri de, diğer hikâyelere göre, düğüm dizilişinin, olayların aksiyonu işe uyum sağlamasıdır. "Pervîz" , bilhassa, fakirlik, sefâlet, câriyelik gibi kavramları işlemesi bakımından da Vecîhî`nin eserlerinin karakteristik bir temsilcisi durumundadır.

دہرہ

صبحیال

صاحب و ناشری

کتبخانہ وجیہی صاحبی

.....
 معارف نظارت جلیہ سنک رخصتیلہ

استانبول

(آ. آمادوریان) شرکت مرتبہ مطبعہ سی — باب عالی

جادہ سندہ نمبر ۵۲ ۱۹۶۵ A 567

۱۳۱۵
 ۹۹/۱۹۶۴

Hasbihâl'in Kapağı

V E C î H î

H A S B î H Â L

Sâhib ü Nâşiri

Kütübhâne-i Vecîhî

MAÂRİF NEZÂRET-İ CELÎLESİNİN RUHSATIYLA

İSTANBUL

(A.Asadoryan) Şirket-i Mürettibe Matbaası

Bâb-ı Âlî Caddesinde Numara: 52

1 3 1 5

Altıncı Hikâye : H A S B İ H Â L

- 1 -

Her gün bir sûret-i diğerk tevliû eden şûun-ı meşîyyet içinde ba`zen öyle vukû`ata tesâdüf olunur ki, hâtıra-ı teemmülde kalan yâd-ı âteşînini, mâzîler bile gasbedemiyor. Şu bir kaç perîşân kâğıdın ihtivâ edeceğı vak`a, infi`âlât-ı kalbiyyeme mağlûben hasbihâl ile geçirdiğim bir hazan gecesinin sabâhına tesâdüf etmişti.

O sabâh ile o günkü ihtisâsâtımı zabtettiğim bu leyale-i âheste-revân arasında beş senenin sayf ü bahârı, mâzîye münkalib oldu gitti. Fakat istikbâlden istikbâle intikâl eden o hiss-i vicdânî henüz kalbimde pâ-y-dâr, müebbed bir yâdigârdır. Ben, o günün akşamını -te-hâcüm-i efkâr ile- (s.2) bilhassa ertesi sabâhını, pek acı bir gir-ye-i mâtem ile geçirmiştım. Ben ağırlarken, sihir güneşi, hazân-ı re-sîde-i çemen-zârın, pejmürde-ber gülleri, perîşân şükûfeleri üzerine jâleler, katreler, tabi`î göz yaşları nisâr eylemişti. Tabi`atin o bekâ-yı mütebessimânesi bir kaç kere tebeddül etti. Sonra teceddüt etti. Yine tebdîl eyledi. Hazanlar geçti. Bahârlar açıldı. Sayflar, şitâlar birbirini ta`kîb eyledi. Çiçekler açıldı, soldu. Jâleler kurudu. Lâkin benim gözümünden damlayan dumu`-ı teessür, henüz gönlümün en harâretli bir noktasında âb-dârdır.

Âh !... Beşerîyyetin hülâsa-i tasvîri, aczin meal-i hakîkîsi olan bu feryâd o kadar memdûddur ki, rûhun en gizli köşelerine saklandığı hâlde, hâtıralarla, yâdlarla berâber mâzînin derin âenin me-

zarlarına gömülmüş, karanlık geceler arkasında saklanmış müdhîş, mütevâlî mevceler, (s.3) seneler altında ezilmiş, en uzak, en muzlîm vâdilere kadar gidiyor. Bir ucu o yevm-i menhûsa vâsıl olan, o gün kalbimi tehzîz ederken bana bir bî-kesin feryâd-ı yetimânesi dem-sâz olmuştı. Şimdi o bî-çâre de bir bister üstünde, ya`ni yer altında gû-nûde-i istirâhattır. Kendine, ömründe nasîb olmayan hande-i şebâb, hâb-gâhında yetişen zayıf nihâllerin çiçeklerine ziynet-i hüsn oluyor. Bana yâdigâr ettiği âh-ı müebbed ise -rûhumun hâtırasına ârâm-gâh olan-cây-ı makbere-nümûnunda bir nişâne-i ebedî oldu.

Eğer kalbden çekilen bir âh-ı memdûdun tefsîr-i mealinde aczin galebe-i mukâvemet-sûzundan kurtulabilse idim şu satırların hey`et-i mecmû`ası bir feryâd-ı zî-misâl olur idi. Fakat feryâd ki, saffet-i mümeyyize-i beşerîyyet olan kuvve-i nâtıka, bir feryâd-ı bî-kesânede, bir enîn-i tahassürde, bir damla göz yaşında saklanan neşterleri, dehşetleri, cihânları tasvîrden âcizdir, şu bir kaç sahîfe (s.4) ise -meali ancak hakkından anlaşılan- seng-i sâmttan ibâret kalacak, fakat o seng-i sâmt, bir öksüzün nişâne-i kabri, türbet-i ârâmıdır.

- 2 -

Bilmem sabâvet denilen mevsim-i âzâde-gî ile o `unfuvân-ı şebâbın en tatlı kısmı orada geçtiği için mi, yoksa Sâni`-i Hakîkî, âsâr-ı kudretini o hücrâ vâdide daha ziyâde mi ibzâl ediyor? Kanlıca Körfezi`nin yâdı bile, bana, tatlı bir rûyâ-yı ümîd kadar safâ-bahş olur. Hücrâ bir vâdi`, tenhâ bir zemîn, tehî bir mevki`. Fakat gûyâ, serâ-pâ kuvve-i nâbitenin ârâyış-gâh-ı neşv ü nemâsıdır. Şeyhü`l-İslâm Bahâî Efendi merhûmun -mezarından ulvî- birer yâdigâr olan cesîm a-

ğaçlar, servler, fıstıklarla müzeyyen, sebze-gûn iki kühsâr-ı müte-nevviç arasında tûlânî, mûnhatt iki bostan arasında bir tarafından yalçın kayalar, cesîm taş ocakları...Diğer cihette meşcereler, bergler, şâhlar içinde (s.5) saklanmış sedler...Hey`et-i mecmû`ası sun`-i beşerle Kudret-i Bâliga`nın âheng-i imtizâcından vücûd bulmuş bir tarâb-hâne-i safâ ki, bûlbûllerin hâb-gâh-ı ârâmı, hayâlât ü ihtisâsât-ı rûhâniyyenin mevki`-i vâki`ü`l-âlamıdır.

Bostanın tûlen dâmen-i sahraya mûntehî olduğu yerde, nesîmin mevce-i tehzîzinden saklanmış gibi söğüt yapraklarının sâye-i isti-râhatinde âsûde-nişîn olan "Kurbağalı Dere" nin âb-ı hurûşânı, gâyesini tendîd eden cesîm bir bendi çiğneyerek kayalara dökülür.Sağa sola meyelân gösteren bir mecrâ-yı tabi`î üzerinde iki tarafa saparak mütereddidâne ve âheste bir cereyân ile çağlaya çağlaya akıp bostanı iskâ eyler.Gûyâ ki, iki tarafındaki kayalara çarpa çarpa, tabi`atin dest-i âhenînin-i te`dibinden, kesb-i intibah ile gidip, refâh-ı beşere hizmet eyler.

Vaktâ ki, bahâr olur.Nigân (SİLİNİP) tehzîz ede ede (s.6) rûhun tâ a`mâk-ı hafâsında sûretler, levhalar tasvîr eyleyen o vâdi-i lâtîf, Kuvve-i Nâbite`nin bütün füyûzâtını kendinde her be-di`a-i nazar-rûbâsı yek diğeriyle müsâbakaya çalışır.Hazânında, bahârında, sayfında, sabâhında değil, kışında, gecesinde, dehşetinde, zulmetinde bile başka bir letâfet vardı.

Âh !... Çâcuktum...Çocuk değil, pek genç idim.Mukaddime-i şebâb-ı güzêrân, sabâh-ı nevrûz-ı tabi`atle berâber geçti.O zaman bana her manzara, başka bir vâdi gösterir, her sadâ, başka bir mûjde tebşîr

eder idi. Rûhum, müstağrik-i neşât, gönlüm, ser-âzâde-i gavâil-i mâî-şet idi .

Bedâyi`-i mevsim, âsâr-ı tabi`at, hep bana yâr-ı muvânis olurlar idi. Onlarla berâber tabi`at kadar hassas, sihr kadar müheyyicü`l-tab` bir refîk ü dem-sâzım bir, birâder-i muhlîsim vardı. Benim mukaddeme-i tulû`undan şâd-mend olduğum `unfevân-ı şebâbın o hazânında idi. Fakat, (s.7) şebâb-ı hazân-resîde olsa da, tabi`-i bahâr-nevîn ihtisâsı ile ârâyîş-pezîr idik. Sabahları kalkardık. Bir nihâl-i zaîf üzerinde lâye-sâz olan bir tayr-ı sihrinin bir an evvel hatm ü ikmâl edemediği destânını dinlemek için meşcerelere can atardık.

En tatlı zamânımız geceler idi. Ba`zen mehtâb, kâh hilâl, kâh terbi`-i evvel, kâh bedr-i tam hâlinde denizin sath-ı âyine-dânına ziynet verir idi. Herkes yerine çekilirdi. Ortalıkta `amîk bir sükût, etrafta, hazîn bir tanhâlık hüküm sürer idi. Ba`zen kırlarda gezerdik. Ba`zen sandala binerdik. Bilmem şâirlerin ser ü sîm tâbir ettikleri aks-i mehtâbı mı ta`kîb eylerdik ? Sandalın iziyle mehtâbâ muvâzi tasvîrine mi çalışırdık? Nûr içinde, nûrdan cihânlar içinde matemâdiyen mütehayyirâne giderdik.

Gökte birini gâib etmiş gibi dolayan beyaz bir bulut parçası, mehtâbı ihfâyâ çalışırken, nesîm-i (s.8) bahrin hevâ-yı safâsı dağlara, sahrânın bû-yı latîfini deryâyâ yâdigâr eylerken, kamerin aksiyale yaldızlanarak ser-â-pâ nûr kesilen iki mevce birbiriyle öpüşürken, bende birer ahz-i hazîn, lisân-ı hasbihâl olurdu. Sevk-i bâd-ı muhabbe-te tutulmuş gönüller gibi lâkaydâne giderdik.

Bir gece, o tûl-ı emel gibi dâmen-i sevâhilde uzanıp giden nigâh-ı

hayret-i cüst-cû ederken irticâlen :

Geçen sabâh hazîn hazîn esen o rûzgâr aceb

Bu dil-şikestenin size getirdi mi selâmını ?

beytini söyledi.Ben yine orada bu beyti :

Seherde hicrinizle ben olunca nâle-kâr aceb

Nesîm âh eder mi zülf-i târı târ ü mâr aceb ?

Hele o âhı duydunuz mu ey vefâ-şîâr aceb ?

Geçen sabâh hazîn hazîn esen o rûzgâr aceb

Bu dil-şikestenin size getirdi mi selâmını ?

(s.9) sûretiyle tahmîs ettim.Sonra -şimdi hâtırimda kalmayan- bir kıt'a daha ilâvesiyle ikmâl ettiğimiz bu şarkıyı kendi tab'ımızca bes-teleyerek kendi kendimize teganni ettiğimiz gece, kıymetli bir yâdi-gâr-ı şebâb olmak üzere henüz hâtır-nişânımdır.

Âh !... Tabi'ate heyecân, rûha isti'dâd-ı feryâd, hâhiş-i te-gazzül veren o vâdiler yine o hâlde pâydâr...Birâder yine o birâder, yine muhlîs, yine vefâ-kâr.Fakat heyhat ki, o hiss-i şebâb, o hâl, o neşve yok.Bir memur-i bahâr-ı gûzeşte ki, bir müdeffen-i ihtisâsât olan o köşeleri ziyâret eyledikçe şimdi hem-nişânime hitâben rûhumdan kopan feryâd :

Birâder şebâbet fenâ yâb etmiş

Uyandık da bildik o bir hâb etmiş

nâliş-i hakîkisinden ibâret kalıyor.

Hasret o leyâle ki, sabâh-ı ömrün, mukaddime-i fecr-i kâzibi idi.
Hasret o günlere ki, nev-rûz-ı (s.10) hayâtın subh-ı zî-safâ ile
berâber geçip gitti.

Hani ol gül gülerek geldikçe günler şimdi
Ağlarım hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz.

- 3 -

O gün yalnız idim.Henüz sabâh olmuş, güneş dağların muhaddeb
meşcereleri üzerinden şekl-i hilâl göstermeğe başlamıştı.Herkes hâbi-
de idi.Yalnız etrâfı bî-darlık bürümüş, fakat her taraf bî-darlık i-
çinde hâbide, gûyâ bütün kâinât mahmûr-ı nâz ü istiğnâ veyâhud her
bedi`a-i tabi`at, vücûdundaki Kudret-i İcâd`a karşı vâlih ve hayrân
idi.

Kim bilir hangi giysileri perîşân ederek, hangi gönüllere ha-
yât-ı ümîd vererek, hangi eşk-âbları kurutarak çemenleri okşaya okşa-
ya gelen nesîm-i sihri, arzû-yı nâliš verdiği tuyûr-ı sabâhı yeni u-
yandırmıştı.Bilmem nasıl bir ihsâs-ı tabi`iyyeye (s.11) tutulmağa ye-
tişemeyeceğim kadar âlî, keşfedemeyeceğim kadar rakîk, anlayamayaca-
ğım kadar gâmız bir kuvve-i sâika , beni nişîmenimden kaldırdı.İnsân
ba`zen ihtisâsâtına mağlûbiyette bir dereceye varıyor ki, hâkim-i ef`-
âli olan maksad-ı mahsûsasının o an içinde cihet-i ta`allukunu idrak-
ten âciz kalıyor.Bilmem bir kaç hatve ilerdeki âsâr-ı kudret, bana,
kudretteki esrâr-ı azameti daha vazîh mı gösterecekti? Oranın kuşları
bana ne söyleyeceklerdi? Orada hangi yâd-ı mehcûreme mülâkî olacak i-
dim?... Bilmeyerek kalktım.Bilâ-ihitiyâr tayy-ı râh ettim.Hattâ belki

ne tarafa gittiğimi bile bilelemedim.

Dolaştığım vâdilerde, gördüğüm yerlerde, âsâr-ı bedî'e dem-sâz ü muvânîs olan yalnız ben idim, gûyâ o sabâhın zevk-i rûhânîsi yalnız benim pîş-gâh-ı temâşâma açılmış, o gün yalnız bana hasrolunmuştu. Zevk-i ümîd, cüst-cû-yı hayâl, tefekkür-i âmâl için (s.12) bir cihân-ı vasi' olan o fırsat-gâh-ı vahdeti ta'kîb eyledim.Yokuşlardan indim. Vâdilerden atladım.Kâh maşrıktan akseden bir hande-i nûr-â-nûr-ı iltifâta karşı güllerden, kâh bir bergin lerziş-i bî-tâbânesinden müte-essir olarak o ser-â-pâ sirmalar giyinmiş, şu'â-yı hurşîd nâmındaki altın saçlarını vücûdunun her tarafına döküp sihrî bir işve ibzârına rağbet göstermiş zannolunan sahrâları dolaştım.Göksu'ya kadar gittim.

Körfezden nihâyet yarım sa'ât sürmesi lâzım gelen o tarîkı ne kadar zamanda kat'ettiğimi bilemem.Yalnız oraya vâsıl olduğum zaman güneş irtifa'ını tezyîd etmişti.Fakat sabâhın letâfet-i rûh-efzâsı henüz geçmemiş, ya'ni sahrâlara yayılan sürülerin çingirak sadâları, koyun sesleri, öteden beriden akseden horoz sadâları, fidanları silkerek üzerindeki jâleleri kurutmağa çalışan sabâh rûzgârının emvâc-ı bî-kârârını tehzîz eylemekte idi. (s.13)

Kandilli ile Hisar arasında, kolları müştakâne uzanmış bir âgûş-ı muhabbeti andıran koy'un mevki'-i hafîsinden giriz-gâh bularak içerilere doğru çekilmiş olan Göksu Deresi, o sabâh-ı zî-safânın nûrâniyet-i çeşm-ârâsı, o semâ-yı lâciverdânın hülyâ-yı renk-perveri altında temâsil-i rengârenk ile mücellâ bir âyine-i letâfet hâlini kesbetmişti.

Medeniyetin gulgûle-i kıyâmet-nümûnundan âzâd olarak dağlardaki,

sahrâlardaki ma'îşet-i râ'iyeden, köylük âleminden nümûne gösterir bir kaç tenhâ kulûbe ki, Kandilli semenindeki meyl-i tabi'îyi tezyîn etmekte idi. Ba'zılarının pencereleri açılmış, ba'zıları iskân-ı beşerden hâlî zannolunacak gibi tenhâ... Bir tarafta irili ufaklı gayr-i muntazam sûrette birbiri üzerine yığılmış tuğlalar, diğer ci-hette kırılarak, bükülerek dereye sâye-sâz olan sazlar, ortada -evâ-hir-i sayf olmak münâsebetiyle- nefesi bitmiş, eski (s.14) kurumuş muhabbetimiz, dehenin hayret-i meyûsânesini andıran değirmenin sükûtu, birbiri üzerinden henüz sabah rûzgârı geçen mürtefi' bir köprü, hülâsa meşhûdât-ı hey'et-i mecmû'ası îtibâriyle harîka-i kudretten nümûne bir levh-i zî-beyâna benzemişti. Etraf henüz samt ü sâkıt idi. Ben bir şeyler işitiyordum. Bana hamûşâne bir takım mealler esma' olunuyordu. Fakat ne idi ? Rûhumun o ân-ı tenhâ içinde dem-sâz-ı has-bihâli kimdi? Ne söyleniyordu? Gûyâ nesîm, her berg-i jâle-nümûnu bir perde-i nağme-dâr olan nigaristân-ı tabi'atin her teline dokundukça, bütün kâinâttan bir âheng-i hazîn aksetmekte idi. Fakat bir âhenk ki, velvelesi, sâdâ-yı nesîmden âheste ; sadâsı, sükût-ı müebbeden sâkıt ; sükûtu, tebşîr-i hâtifâneden müessir ; te'sîri, hâhiş-i bükâ, netîce-i hâhiş-i ise vecd ü istiğrâktan ibâret idi. (s.15)

En darb-engîz bir bezm-i safânın bir köşesinden akseden enîn-i yetimâne, en mütebessim bir hüsn-i şebâb-perverin gözlerinde lem'an eden eşk-i nevmîdî gibi, zaman oluyor ki, çeşm-i dikkat en rûh-efzâ manzaralarda en ciğer-sûz dehşetlere tesâdüf ediyor. Derenin sol tarafındaki sâhilden bir kısmı da herkes için son ârâm-gâh olduğu halde herkesin nazar-ı tevehhüşünü celb ile tab'-ı beşerdeki garâbete

garîb bir delil izhâr eden mezaristâna hasrolunmuştur.

En zaîf bir fidanın diğeri ni öpmek hêvesiyle gösterdiği ihtizâzdan mütevellid âheng-i tabi`î, kulübemde cihânlar uyandırırken yolum gibi nazarım da, kabristarır harâb ve tenhâ bir köşesine tesâdüf etti. O hâb-gâh-ı ebedî, sabâhın sükût-ı nâimânesi altında daha `amîk, daha girân bir uykuya dalmış, her biri, bir kitâb-ı zî-beyân-ı ibret olan taşlara daha hazîn bir renk (s.16) ârız olmuş, hâbidegânın üzerine bir zıll-ı rahmet veren cesim servlerin ihtizâzı bile nâimâne ; evrâkı dökülmüş, berg ü şâhı talan olmuş ağaçlardan ahvâl-i beşere hande-zen olan baykuşların kahkaha-i istihzâsı bile hamûşâne idi.

En tatlı ümîdi vehleten mübeddil-i teessüs eden kara haber, en sürekli zevki, nâgehânî sürdüren sekte gibi şebâb ümîdlerine dalarcasına sa`âtlerden beri kendinden haber-dâr olmak isti`dâdını benden salb eyleyen hâlet-i istiğrak o an içinde bu intibâh-ı kalbîye mübeddel oldu. Beşerîyyet için sıfat-ı lâzime yâhud lâzım-ı gayr-ı müfârik kabîlinden olan ahvâl-i fevka`l-âdeden bir misâl de bende isbât-ı te`sîr eyledi.

Mezaristan... O pek mahdûd bir zemîn üzerinde lâ-tenâhî cihânlar gösteren cihân-ı ibret ; o nümûne-i mâhiyyet, o hülâsa-i meal-i hayât, husûsiyle d an neşat içinde beni pek ziyâde düşündürdü. Hayâl-hâne-i efkârımda (s.17) ne varsa uçtu. Fikrim bir meyt gibi ihtisâsât-ı tabi`îyyeden, hayâlim bir makbere harâbesi gibi her türlü ziyetten mahrûm kaldı.

Kâh uzaklara doğru imtidâd eden, kâh yakınımıdaki noktalara takılıp kalan nigâh-ı hayretim, kim bilir meşhûdâtından ne alenî hakikatler istintâç etmiş olmalıdır ki, kalbimden hazîn bir âhenk ile :

Gidip bizden berîn-i terk ettikçe bilmez gâhî
Nasıl hengâme-i rûz-ı kıyâmettir mezaristân.

beytini okumağa başladım.Âh !... Ben oraya hiç kimseyi terk etmek için gitmemiştim.Fakat yine orada bir hengâme-i rûz-ı kıyâmet dehşetnümân idi.Çünkü oraya bir değil binlerce vücûd-ı zî-rûh terkolunmuş, bir nefes-i vâ-pesîn ile yüzbinlerce hayâtın bir türlü ümîd ü emeli münkat` olmuştu.Onları terk eden ben, dinlesem, benim gibi, bir gün beni de terkedecek olan insanlar idi. (s.18)

Ma`îşet-i beşeriycede meşhûd olan ihtilâfât-ı vâkı`a, emvât üzerine değilse, emvâtın cây-ı ârâmı üzerinde hükmünü icrâ ediyor.Bir tarafı ma`mûr, diğer tarafı virân, bir ciheti üryân, diğeri çalılarla mestûr olan o harâbe-zâr-ı mekâbirin makberelerinde bile pek büyük fark vardı.

Bir aralık taşlarda muharrer olan vefat târihlerine atf-ı nazar ettim.Tesâdüf eylediklerimi okudum.Bu mütâlaa esnâsındaki meşhûdâtım da, efkâr-ı umûmiyye-i beşerden büyük bir nümûne gösterdiği için beni düşündürdü.Meselâ bir taşa bir kaç satır yazı hâk etmişler.Satırların üstünde :

"Hüvel hayyü`l-bâkî"

cümle-i hakîkiyyesini nakşederek mâhiyyeti yüzbin kere sâbit olmuş bir hakîkati bir kere daha isbât etmişler.Ondan bir adım ileride diğerk bir kitâbenin ser-levhasına : (s.19)

" Âh mine`l-mevt"

feryâdını yazarak unutulamayacak kadar câri, istisna kabul etmeyecek kadar umûmî bir hükm-i Rabbânîden nâ-lâyık ve nâ-be-hengâm bir ıstikâda bulunmuşlar, bunlardan sarf-ı nazar, târih-i vefat olmak üzere bir takım satırlar yazılmış ki, ekserinde merhûmenin ismi Fatma veyâhud merhûmun Mehmet olduğundan, bilmem kaç senesinde vefat ettiğinden başka kendine ta`alluk edecek hiç bir şey yok. Âlem-i hayâta bir vücûd gelmiş, muammer olabileceği kadar olmuş. Sonra hükm-i Cenâb-ı Hâlik-i ekvân ile irtihâl etmiş. Merhûmun veya merhûmenin on senelik, otuz senelik, yetmiş senelik hayât-ı güzerrânı, o müddet zarfındaki şahsiyeti kaybolmamak için bir nişâne vaz` etmek arzûsuna düşmüşler. Taş yaptırmışlar. Bir târih-i vefât istemişler. Şâir, merhûmun yalnız ismi ile vefât ettiği seneyi nazar-ı itibâre almış. Ondaki (s.20) sonra son mısra`ı ebced hesâbıyla tam düşürmek veyâhud iki beytini cem`iyyet-i elfâz nokta-i nazarından nükteli, mazmunlu bulabilmek gibi arzulara hasrederek, kendine hiç bir nisbet ve ta`alluku olmayan bir târihi, kefi sanatına, kendi gibi dünyâdan gelip geçmiş bir vücûd-ı gâibin yetmiş senelik hülâsa-i ömr-i güzestesini kendi mazmunlarına kurbân eylemiş. Bunu hezâr teşekkürle alıp hâkkettirmişler :

" Ben bir kuş idim. Uçtum yuvadan."

gibi bir takım hezeyân nağmeler ki, arz olunduğu vech ile bir ömr-i güzestenin hülâsa-i mâhiyyeti bulunduğu için gâye-i itinâyâ sezâ-veriken cehl ü ihmâl sâyesinde kabul olunmuş. Beni büsbütün düşündürdü. Bir mezarın kitâbesine ancak bir kaç satır yazı sığar. Bir rûh-ı gâibin hülâsa-i mevcûdiyetini bir kaç satıra sığdırmak zâten muhal iken onun da kısım-ı küllîsi ya nisbeti olmayan bir şâirin sanatına veyâhud nâ-lâyık bir arzusunun (s.21) intihâbına terk etmek ne garîb bir hâl

W. G.

Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

olduğunu düşündüm.Çünkü okuduğum târihler içinde tevrih ettiğî hayattan bahis, ya`ni maksad-ı aslîye münhasır olarak bir mısra` bulabilmek, âsâr-ı `atîka-i şî`riyemizde, sanattan, cinastan, ziynetten, cem`iyyetten âzâde, meal-i mefkûrenin müeddâsını müş`ir beyti-ne tesâdüf etmek kadar müşkîl idi.Gözlerimin önünde, benim de men-sûb olduğum beşerîyyetten bir nûmûne gösteren mekâbir-i emvâtten ziyâde bir hâl fikrimi işgâl etti dersem hubb-i lisân nâmına mütehas-sis olduğum teessürünü anlatmış olurum.Vâ-esefâ ki, yine o an içinde tesâdüf ettiğim bir vâkı`a-i nâgehânî, bana bu endîşe-i efkâr-ı da unutturdu.

- 5 -

Kabristânın içeri tarafından, sâhil ile sahrâ arasında harâb ü virân bir mezar nazarıma tesâdüf etti.Üzerinde müdeffeninin hüviyet ü mâhiyyetine, hattâ (s.22) mezar olduğuna bile delâlet edecek bir nişâne yok.Kim bilir hangi senenin hevâ-yı bâridi altında, titreye titreye nasıl bir bâr-girân-ı sefâletin zîr-i sıklet-i tahaccümünde ezile ezile, hangi meş`ûm gün veyâhûd karanlık bir gecede bî-kes bir vücûd-ı ömrün meşakk-ı dem-â-dem zuhûrundan kurtulmuş.Getirmişler.O-
raya defnedip gitmişler.Üzerinde binlerce pâ-y-ı züvvâr altında çiğnenmiş bir toprak yığıntısından baş ucunda çâresiz berîd-i ihtirâm ile nişâne olarak vaz`olunmuş bir tahta parçasından başka bir şey yok. O da çürüyüp mahvolmak üzere, hülâsa mahv derecelerine gelmiş bir garîb hâb-gâhı, bî-kes yatağı, fukara mezarı idi.

Baş ucunda bir taş parçası, taşın üstünde üç-dört satır yazı ile bir Fâtihâ`yı çok gören zamânın sâd-pâre bir kefen, kırık bir tabut ile üç-dört bîgânenin omuzlarında taşıtarak orada (s.23) mâ-

zîye, âdeme teslim ettiğî vücûdun ser-encâm-ı hayâtına dâir bir türlü keşmekeş-i efkâra daldım.Vâkı`a bunun hakîkatine matla` olabilecek bir sirîşte yok.Fakat kabrin hâli, medfûnun mâhiyyetini tefsîr için en fasih bir lisân-ı beyân idi.İhtisâsâtım beni pek ziyâde müteessir etmiş olmalıdır ki, orada bir müddet tevakkuf ederek düşündüm.Pek `amîk mülâhazalara, pek hayır-fersâ efkâra daldım.Fakat garîbdir ki, bu tevakkuf baha daha tahammûlsüz, daha tûvân-fersâ bir vâkı`a temâşâ ettirdi.

Uyanık iken rûyâ görür gibi bir gaflet-i mütehayyirâne içinde ben keş-â-keş efkârım ile uğraşırken, nâgehânî bir çocuk peydâ oldu.Mevki`in avârızıyla yıkık dökük duvar harâbelerinin haylûleti, çocuk yaklaşıncaya kadar kendisini görebilmeğe mâni` olmuş idi.Hattâ ben, bir servi ağacının arkasına dayanmış olduğum için o beni hiç görmedi. (s.24)

Çocuk, dokuz-on yaşlarında pejmûrde ve perîşân bir libâs-ı kühen içinde uryân-ı ser, bûrahne-pâ bir ma`sûm, bir erkek çocuk idi.Sabâhın tenhâ bir zamânında, oyun için arkadaş arayacak bir ma`sûmun mekâbir-i tenhâyîde geşt ü güzâr etmesinde elbet bir hikmet vardı.Bir sa`âttten beri bir sür`at-i tîz-revâne ile gözümün önünden gelip geçen ahkâm-ı garîbeye zamîme olmak üzere bu sebepteki hikmet-i hafiyeyi de anlamak istedim.Ağacın arkasında tesettür ettim.Çocuğun hâline vakf-ı nigâh-ı tedkîk eyledim.

Her gün sabahdan akşama kadar kim bilir hangi sokakların sengistân-ı sefâletini ta`kîb ede ede şerhâlar, cerîhalar peydâ eylemiş zaîf ayaklarını yerlere basa basa dakîkalardan beri meşmûl-ı nazar-ı tedkîk eyledi.Garîbâne mezarın baş ucuna kadar geldi.Orada durdu.Bir

kere etrâfına nasb-ı lehâza-ı cüst-cû eyledi. Bilmem, elindeh aldır-
dığı bir vücûdun (s.25) mezar-ı yetimânesi, yetimâne ziyâret etmek
emelini bile kendisinden esirgeyecek bir nazar-ı bedbînânededen, bir
çeşm-i ağıyardan mı sakınıyordu ?... Sonra gözlerini âsumâna atfetti.
Bilmem ölüsüne ağlamaktan başka bir hizmetine muvaffak olamadığı bir
bî-kes için gökten rahmet-i nazîle-i ehadiyyet mi bekliyordu. Mûte`â-
kıben başını önüne eğerek bir vakit toprağa nigâh etti. İhtimal orada
bir timsâl aradı yâhûd enîs-i hayâtını dâr-âgûş eden bir âlem-i diğere
intikâl edecek medhal-i teharri eyledi. Bulamadı. Sonra sadrını par-
çalayacak kadar acı bir his ile içini çekti. Belki topraktan bir büy
işitmek istedi. Çürümüş ölü kokusundan başka bir şey duymadı. Nihâyet
cümlesinden me`yûs olarak bî-tâbâne bir vaz`-ı hazîn ile mezarın üs-
tüne kapandı. Kapandığı mezar bir toprak yığınınından ibâret idi. Dest-i
nedâmetten başka şâne, yolunmaktan başka tanzîm ü terbiye görmemiş
olan saçları (s.26) topraklara döküldü. Toprak doldurmak için ha-
zırlanmış gibi çâk çâk bulunan pirâheninden içeriye doldu. O zaman
göğsünün o hâk-i siyâha temâsından bir inşirâh-ı derûn hissetmiş ol-
malıdır ki, zamânın tenhâyîsinden bi`l-istifâde hıçkırâ hıçkırâ ağla-
mağa başladı.

Doyuncaya kadar ağladı. Ağladıkça kendinden inbisât-ı hüsn etti,
hüsnettikçe tekrar coşarak yine ağladı. O kadar ağladı ki, âdetâ önün-
deki kabr-i harâbı ziyâret değil, gûyâ iskâ eyledi. Ba`zen doğruldu.
Mezara bir şeyler söyledi. Kâh üzerine yattı. Kulağını toprağa koyarak
cevab bekledi. Ba`zen ağladı. Kalbinde ne kadar zehir-i inkisar var ise
boşalttı. Kâh güldü. Başı ucunda kendi hâline hande-zen olan baykuşla-
rın kahkahasına nazîre yaptı.

Yirmi dakika kadar devam eden bu acı temâşâ (s.27) hitâma te-karrüb etti.Yerinden kalktı.Mezarın baş ucundaki tahta parçasını yerinden çıkardı.Üzerindeki tozları, toprakları süpürdü.Tekrar yerine vaz`etti.Der-âgûş ettiği zaman, bozulan toprak yağınlarını eliyle düzeltti.Etrâfındaki çalıları süpürdü.Mezarın ayak ucunda bir zaman daha durdu.Bir vakit daha ağladı.Nihâyet nigâh-ı hazîni ile mezâra veda` ederek avdet eyledi.

Fakr ü fakâ, sefâlet, inkisâr-ı hâtır gibi tehâcümât-ı ahvâlin en girânlarına tecelli-gâh olan bu âciz-i ma`sûmun hâlini anlamak arzusu bana tabi`î- i ârız oldu.Kabristandan çıktıktan sonra kendisini çağırdım, sordum.Bir çok giryeden, bükâdan sonra ağlayarak, beni de ağlatarak beyân-ı hâl etti.

Ziyâret ettiği mezar, ondokuz yaşında iken onu cây-ı ârâm itti-haz eden hemşiresinin hab-gâhı (s.28) imiş.Hemşiresi ve kendisi zâten öksüz, yetim olarak büyümüşler.Kendi büyümemiş.Hemşiresi ondokuzuncu sâl-ı hayâtına kadar vâsıl olmuş.

Hemşiresini onaltı yaşında iken tezvîç etmişler.Arabacı esnafından bir herife vermişler.İki buçuk sene berâber oturmuş.Fakat o müddet zarfında o kadar kahr ve mezellet çekmiş ki, doğduğu günden beri sokak ortalarında, sefâlet içinde yaşadığı halde o zamanki, bâr-ı girân-ı felâket, tahammülünün fevkine çıkmış.İki buçuk sene sonra bir çocuğu olmuş.Üç aylık iken kuşpalazı illetinden, iki gün sonra da müteverrime olan kendisi irtihâl etmişler.Zevci olacak vefâsız cenâzesinde bile bir hizmet-i insâniyyet-kârânede bulunmak vazîfesini hâ-tır etmemiş...Hakîkaten tahmînîm gibi üç-dört bîgâne, kırık bir tabuta koyarak oraya getirmişler.Yavrusu ile berâber o virân mezâra göm-

müşler.Mezarın (s.29) üzerindeki tahta parçasını, vuku`-ı hâli bana hikâye eden birâderi dikmiş.Hemşîresinin vefâtıyla eniştesinin refâkatinden koğularak sokakta kaldığı altı ay müddetten beri de dârü`l-âmânî,o ağlar gibi duran hücrû mezardan ibâret kalmış.

Vak`aya muttalî olduktan sonra o zaman nerede ikâmet ettiğini sordum.Sokakta kalması üzerine Göksu`nun Kandilli tarafındaki sırtı üzerinde, kulübelerden birinde ikâmet eden bir ihtiyâr kadına hizmet-kârlıkla intisâb ettiğini, fakat orada da fevka`l-âde bî-huzûr olduğunu söyleyerek kulübeyi işâret etti.Hâhud eniştesinin ayağını arabaya çarparak kemiğinde iltihab hâsıl olması üzerine dizin kat` ile ameliyât-ı cerrahiyye yapacaklarından Hıdır Paşa Hastahânesi`ne gideceğini söyledi.Çocuktan ağlayarak ayrıldım.Fakat neş`emi mübeddel-i mâtem eden âteşin-i derûn, gözümün yaşıyla ittifâ olamadı. (s.30)

- 6 -

Bahâr hulûl etti.Aylardan beri hâtırasını fikrimden çıkaramadığım bî-çâre ma`sûmu bir daha görmek fikriyle bir gün Göksu`ya azîme ettim.Kulübeyi buldum.Ta`rîf ettiği ihtiyar kadını çağırdım.Kendisini sordum.Mezarlıkta hemşîresinin yanında bulunabileceğini haber verdi.Çocuğun âdetini öğrendiğim için, yine mâteme tesâdüf edeceğine hükmederek kabristâna geldim.

Evvelki gördüğüm mezar yağmurun, karın te`sîriyle büsbütün mahv olmak derecelerine gelmiş.Baş ucundaki tahta parçası çürümüş, mahvolmuş.Ortada çocuktan eser yok.Fakat mezarın ayak ucunda garîbâne bir

mezar daha peydâ olmuş.Aradım.Bekledim.Bulamadım.Tekrar kulübeye gittim.İhtiyar kadına sordum.Meğer o bî-çâre da o kışın havâ-yı bâridi altında mütehassûr bulunduğu hemşîresine mülâkî olmuş.Mahv (s.31) ü harâb olan mezarın ayak ucundaki makbere de onun cây-ı ârâmı imiş.

O gün üç dört aylık iken irtihal eden ma`sûm ile berâber üç garîbin hafâgâh-ı ma`dûmiyetleri olan kabristânı bil-vekâle benim eşk-âb-ı teessürüm iskâ eyledi.Dört beş seneden beri üzerlerine inen nûr-ı mağfiretten başlarına sâye-sâz olan şehbâl-i melâikten başka eser ü nişâneleri bulunmayan o üç vücûd-ı gâibin bir avuç toprağa tahavvül eden cesedlerinde şimdi bahar çiçekleri ârâyış-pezîr-i şebâb oluyor.

" HASBİHÂL " HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D İ Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, Hasbihâl, Şirket-i Mûrettibe Matbaası, İst.,
1315, 32 s.

2. Konu : Kimsesizlik, hastalık, sefâlet gibi sebebler yüzünden dokuz-on yaşlarındaki bir çocuğun ölümü.

Anafikir: Cemiyet içindeki fakirlik, kimsesizlik, eğitimsizlik sebebi ile yuvalar dağılır, çocuklar, daha hayatlarına doymadan bu dünyâdan ayrılırlar.

3. Ana Çizgilerle Vak'a :

Yazar-anlatıcı, İstanbul'un tabiat güzellikleri ile dolu olan Göksu, Kandilli, Kurbağalı Dere civarlarında gezmeği âdet edinmiştir. Bu gezilerinin birinde yolu bir mezarlığa düşer. Mezarlıkta dokuz-on yaşlarında perişan kılıklı bir erkek çocuğunun, bir mezar başında ağladığını görür ; yanına çağırarak niçin ağladığı sorar. Çocuğun başında ağladığı mezar, genç yaşta ölen ablasınınındır. Yazar, merak ederek çocuğun hayat hikâyesini dinler: Annesi ve babası, kendileri çok küçük yaşta iken ölen çocuk ve ablası, başkalarının yanında büyümüşlerdir. Kız kardeş, küçük yaşta arabacı esnafından biri ile evlendirilmiş, doğum sırasında çocuğu ölmüş, kendisi de bir müddet sonra veremden hayatını kaybetmiştir. Şimdi bir yaşlı kadına hizmetçilik eden küçük çocuk, her gün ablasını ziyâret etmektedir.

Bir müddet sonra, yazar, aynı mezarlığa gelir ve küçük çocuğu arar. Yanında hizmetçilik ettiği ihtiyar kadına sorar. Kadın mezarlıkta oldu-

ğunu söyler. Tekrar mezarlığa gelen yazar, çocuğun geçen sefer ağladığı mezarın ayak ucunda bir başka mezar daha görür. Bu küçük mezar, ablasının hasreti ile perişan olan, dokuz-on yaşlarındaki çocuğa âittir.

İ Ç Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR :

1. BAKİŞ AÇISI :

Anlatım şekli (anlatıcının kimliği) , teklik birinci şahısla oluşturulan "ben şekli" dir ; yazar, kendisini de olayın içinde bir kahraman gibi kabul etmiş ve olayları kendi başından geçmiş gibi anlatmıştır.

Yazar, anlatma ve gösterme yollarından, birincisini tercih etmiştir. Anlatma tekniği, teklik birinci şahısla yapılan tabiat tasvirinin nakledilmesine çok müsâittir. Gösterme tekniğinin ise, daha çok drama yaklaşan diyaloglar ile gerçekleştirildiği ortadadır. Bu hikâyede diyalog yoktur. Ana kahraman ile, yazar arasında diyaloga benzer bir ilişki belirir ; fakat, yazar, bu ifâdeleri özetleyerek anlatır :

"Ziyâret ettiği mezar, ondokuz yaşında iken onu cây-ı ârâmı ittihaz eden hemşîresinin hâb-gâhı imiş. Hemşîresi ve kendisi zâten öksüz, yetim olarak büyümüşler. Kendi büyümemiş. Hemşîresi, ondokuzuncu sâl-i hayâtına kadar vâsıl olmuş.

"Hemşîresini onaltı yaşında iken tezvîç etmişler. Arabacı esnafından bir herife vermişler. İki buçuk sene berâber oturmuş. Fakat o müddet zarfında o kadar kahr ve mezellet çekmiş ki, doğduğu günden beri sokak ortala-

rında, sefâlet içinde yaşadığı halde o zamanki bâr-ı girân-ı felâket, tahammülünün fevkine çıkmış.İki buçuk sene sonra bir çocuğu olmuş.Üç aylık iken kuşpalazı illetinden, iki gün sonra da müteverrimine olan kendisi vefat etmişler.Zevci olacak vefâsız, cenâzesinde bile bir hizmet-i insâniyet-kârânede bulunmak vazîfesini hâtır etmemiş." (s.29)

Tahkiyeli ifâdelerde, -bilhassa romanlarda ve geriye dönüşler şeklinde- çok sık kullanılan özetleme tekniğinin aksayan yönü, bir çok olayın birbiri üstüne sıkışmasıdır.Bu yığılma, hikâyede daha çok belli olur ve teknik özellikleri zaafa uğratarı.Vecîhî, "gösterme" metodundan üstün tuttuğu "anlatma" metodunu kullanırken, özetlemeler ile "anlatma" yı desteklemiştir.

Diğer hikâyelerde olduğu gibi, bu eserde de, anlatım tutumu metodlarından tasvîr çok önemli bir rol oynar.İkinci derecedeki anlatım tutumu metodu ise, tasvîri nakildir.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

Eser, bir klâsik vak`a hikâyesidir.

Giriş bölümü, rakamlarla ayrılmış ve tamâmen tasvîre hasredilmiştir.Yazarın, hikâyeden çok ayrı bir tabîat tasvîri yaptığı ve olaylar örgüsünün başına yerleştirdiği giriş bölümü, "İntibah" ın bölüm başlarındaki manzûm tasvîrlerin, mensur şiirle tahkiyeye uygulandığı hissini vermektedir.Hattâ yazar, nesirle duygularını tam olarak anlatabileceğine inandığı için nazma mürâcaat eder :

" Geçen sabâh hazîn hazîn esen o rûzgâr aceb
Bu dil-şikestenin size getirdi mi selâmını ? "

" Seherde hicrinizle ben olunca nâle-kâr aceb
 Nesîm âh eder mi zülf-i târî târ ü mâr aceb ?
 Hele o âhı duydunuz mu ey vefâ-şîâr aceb ?
 Geçen sabah hazîn hazîn esen o rûzgâr aceb
 Bu dil-şikestenin size getirdi mi selâmını ? "
 (s.9)

"Hani ol gül gülerek geldikçe günler şimdi
 Ağlarım hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz." (s.10)

Sevgili ile karşılıklı söyleşilen bu manzûm kısımlar, giriş bölümünün temel özelliğine bağlı olarak, tamâmen olaylar örgüsünün dışındadır ; yazar, bahârın güzelliği ile coştukça, mensur şiirli ifâde, nazma döner.

Gelişme bölümü - üç rakamlı bölümden beş rakamlı bölümün sonuna kadar- birbiri üstüne yığılmış olaylar örgüsünü, özet şeklinde ortaya koyar.Tasvîr ve şâirâne ifâdeler bu bölümde de görülür ; ancak, bu bölümde özetler, hikâyenin aksiyonunu sağlayan temel elemanlardır.

Son bölüm ise, ana düğümün atıldığı ve çözüldüğü yerdir.

DÜĞÜMLER :

Giriş bölümünde düğüm yoktur ; zirâ bu bölümde henüz olaylar başlamamıştır.Yazar, tabîat tasvîri ile giriş yapmayı tercîh etmiştir.

Gelişme bölümündeki -ve hikâyedeki- ilk düğüm, yazarın mezarlığa gelmesi ile atılır :

1. "Körfezden nihâyet yarım sa`ât sürmesi lâzım gelen o tarîkı ne kadar zamanda kat`ettiğimi bilemem." (...)
 "Derenin sol tarafındaki sâhilinden bir kısmı da

herkes için son ârâm-gâh olduğu halde, herkesin nazar-ı tevehhüştünü celb ile tab`-ı beşerdeki garâbe-te garîb bir delil izhâr eden mezaristâna hasrolunmuştu." (s.13 ve 16)

Hikâyenin bu ilk düğümü, hâlden faydalanan ve olayın geçtiği mekânın merkez olarak kabul edildiği bir merak unsuru olma özelliği taşır.

2. "Uyanık iken rûyâ görür gibi bir gaflet-i mütehayyirâne içinde ben keş-â-keş efkârım ile uğraşırken, nâgehânî bir çocuk peydâ oldu.Mevki`in avârızıyla yıkık dökük duvar harâbelerinin haylûleti, çocuk yaklaşmaya kadar kendisini görebilmeğe mâni` olmuş idi. Hattâ ben, bir servi ağacının arkasına dayanmış olduğum için o beni hiç görmedi." (s.24)

Yazarın mezarlıkta gezerken ortaya çıkar ve bir mezarın başında ağlayan çocuk, ana düğümün merkezidir ; fakat, ana düğüm hemen atılmaz.Birinci ve ikinci düğüm, ana düğümü destekleyici merak unsurları olma özelliği taşır.

3. Mezarın başında ağlamasından sonra çocuğun hayat hikâyesini anlatması, yeni merak unsurları ortaya çıkarır :

- a. Çocuk nerede kalıyor ?
- b. Ölen ablasının kocası şimdi ne hâlde ?
- c. Yazar, çocuğu karşı nasıl bir tavır alacak ? v.s.

Üçüncü düğüm, birinci ve ikinci merak unsurlarını çözer.)

4. Son bölümde, yazarın çocuğu araması ve bulamaması a n a d ü ğ ü m`ü ortaya atar : Çocuk öldü mü ?

Bütün düğümlerin çözümev ulaşmasından sonra, son bölümde ana düğüm de çözülür:

Ana düğümün çözülmesi :

"Evvelki gördüğüm mezar, yağmurun, karın te`sîriyle büsbütün mahvolmak derecelerine gelmiş.Baş ucundaki tahta parçası gürümüş, mahvolmuş.Ortada çouktan eser yok.Fakat mezarın ayak ucunda, garîbâne bir mezar dana peydâ olmuş.Aradım.Bekledim.Bulamadım.Tekrar kulübeye gittim, ihtiyar kadına sordum.Meğer o bî-çâre de, o kışın havâ-yı bâridi altında mütehassûr bulunduğu hemşîresine,mülâki olmuş.Mahv ü harâb mezarın ayak ucundaki makbere de onun cây-ı ârâmı imiş." (s.31)

Hikâyenin vak`a takdîmi, mensur şiir kutbundaki tahkiyeli eserler grubuna girmektedir.

HASBİHÂL, konu ve olayların işlenişi ile, yazarın tipik hikâyelerinden biridir.Yazar, kahramanı acındırmak için elinden ne gelirse yapmıştır.Hikâyenin başında sayfalarca devam eden tasvîrler, şiirle süslenmiş ve olayların dışında, sıkıcı bir müstakil bölüm oluşturmıştır.Hikâyede, tasvîrler asıl unsur, olaylar ve şahıslar ise -neredeyse- yardımcı unsur olarak kullanılmıştır.

X
 وصلت

اثر:

وجیهی

معارف نظارت جلیه سنک رخصتی حائزدر

صاحب وناشری

مصور ترقی غزته سی صاحب امتیازی

عصر مطبعه، کتبخانه و مجلدخانه سی صاحبی

ق. فائق

استانبول — ۱۳۱۵ — (عصر مطبعه سی)

باب عالی جاده سی نومرو ۴

1453
 1969

Vuslat'ın Kapağı

V U S L A T

ESER :

V E C İ H İ

Ma`ârif Nezâret-i Celîlesi'nin Ruhsatını Hâizdir

Sâhib ü Nâşiri :

Musavver Terakkî Gazetesi Sâhib-i İmtiyazı

Asır Matba`a, Kütübhâne ve Mücellidhânesi

Sâhibi: K. Fâik

İSTANBUL 1315 (Asır Matba`ası)

Bâb-ı Âlî Caddesinde Numara: 4

Yedinci Hikâye : V U S L A T

- 1 -

Büyük bir kâşâne-i sa`âdet tasavvur olunsun ki, her katı yirmi odayı mütecâviz olmak üzere dört kattan müteşekkil ve cümlesi mefrûş ü muntazam, cümlesi, bir veya bir kaç kişiye mahsûs olacak kadar ef-râd-ı mevcûdesi kesretli bulunduğu halde cümlesi mes`ûddur !

Kudret-i bâliğa sâhib âilenin kesesinde, seksen, yüz kişinin kısmetini birden cem`etmiş, daha doğrusu hep tâli`inden mazhar-ı mu`âvenet olan seksen, yüz kişiyi bir yerde toplanarak onlara bir reîs-i âile nasîb eylemiş.

Dâirenin içinde, âileden îtibâren en dûn-ı hizmette bulunan bir seyis çırağına varıncaya kadar zarûret ne demek olduğunu bilen yok. Gûyâ ki, kapısından (s.3) giren, dünyâdan hâric bir âleme intikâl eder gibi dünyâ gamını, ma`îşet belâsını dışarıda unutarak giriyor.

Gûyâ ki, semâsından yağmur yerine ni`metü'l-ilâhiyye nâzil oluyor. Zemininden çemen yerine refah ve rahmet yetiştiriyor.

Cennetin dünyâda tasvîrine ihtimâl veyâhûd bir nümûnesini ibrâza lüzûm olsa, ancak, o kâşâne gösterilebilir. O derece ki, mukîmânı için kendilerinde değil ağıyârda bile mucib-i teessür bir hâl görmek mümkün olamaz.

Azâb-ı vicdân, ıztırâb-ı rûh, gaîle-i bûd u ne-bûd gûyâ kapısın-

dan girmeğe yer bulamıyor. Âlemin germ ü serdini önüne katıp da her uğradığı yere bir hâdise-i diğ̃er gösteren, her hâdisesini, birini gönüller açacak, birini kanlar yutturacak sûrette tertîb ü tasvîr eyleyen rûzgâr, gûyâ ki, o sa'âdet-hânenin (s.4) havasını tecdîd, letâfetini tezyîd etmekten, çemenlerine çiçeklerine feyz, fidanlarına yapraklarına ihtizâz vermekten başka bir vazîfe iltizâm etmiyor.

Tertîbinde bir derece intizam var ki, san'at-ı beşerin gösterdiği tekemmül sâyesinde yazın kışın tebdilât-ı hevâiyyesinden bile içinde bulunanlar için teessür-yâb olmak mümkün değildi.

Zemheriyezin saçaklarda buzlar sallandırdığı, denizlerde incimâd eserleri peydâ ettiği zaman, insan boyundaki ocaklarında yanan kütükler, beldeden, iklîmden rû-gerdân olan sayf, orada saklanmış zannolunacak kadar harâret veriyor. Sobalarında bahar gülleri, yaz çiçekleri yetişiyor.

Yazın şiddet-i harâreti ortalığı kaynar su içinde buğulamağa mahkûm olmuş gibi sıpsıcak terler içinde gevşeye gevşeye (s.5) inbisâtından dökülüp düşmek raddelerinde bî-tâb bıraktığı vakit oradan sun'î müvellidler vâsıtasıyla serin rûzgârlar esiyor.

Salonlarında, odalarında kesret-i hadd-i ta'dâdı mütecâviz bulunan fânûslar, şamdânlarla, gecenin gündüzden bir farkı kalıyorsa o da sükût-ı tenhâyîsindeki letâfetten ibâret kalıyor.

Kışlarında yaz sefâsı, gecelerinde seher ziyâsı, seherlerinde ise binlerce sabâhü'l-ıyd-ı sa'âdet-nümâyân oluyor.

Ev içinde eğlenecek, vakit geçirecek esbâbdan başka aranacak, düşünülecek hiç bir şey yok. Herkes şâd ü handân, herkes mes`ûd ü mes-rûr, herkes âzâde-i kayd-ı metâ`ib. Sabahları akşamı, akşamları sabâhı beklemekten, mesîre-nevredlik için eyyâm-ı mahsûsa gözetmekten başka hiç bir intizar, hiç bir endîşe mevcûd değil. (s.6)

Bundan başka dâire halkında da o kadar hüsn-i ahlâk var ki, ef-râda yüzü mütecâviz bulundukları halde içlerinde birbiriyle yirmi dört sa`âten beri dalgın iki kişi bulmak değil, diğerini darılmağa değ-meyecek kadar ehemmiyetsiz bir sûrette münfa`il etmiş ferd vâhid-i tasavvuru muhal. Aralarında imtizac bir derece ki, gûyâ bir fikir, bir rûh, bir vicdân, bir akıl, yüzlerce cisme taksîm olunmuş da hiç birin-de diğerinin noksanını görecektir veyâhûd gördüğünü noksan addedecek tevâfüt-i efkâr kalmamış.

Biri ne re`y-i arzederse, cümlesi birden :

- Âyn-ı isâbet

cevâbını veriyorlar. Biri ne yaparsa, hep bir ağızdan takdîr ve tas-vîb ediyorlar.

Husûsa reîs-i âilede bir derece nezâket-i tab`, ulûvv-i ahlâk var ki, yanında (s.7) bulunanlara birer muhtaç, birer hizmet-kâr, birer minnet-dâr değil, âdeta her birini a`zâ-yı vücûdundan biri farz ederek, acındıracak bir harekette bulunursa kendi canı acıyacak imiş kadar idâre ve ihtiyâtını muhafaza ediyor.

Yanında bir kaç ay bulunan için dışarıda düşünülecek hiç bir e-mel, hiç bir arzu kalmıyor. Hattâ ekserî garîbûl-diyâr oldukları hal-

de vatanlarına, rûyâda görecek kadar bile iştîyakları kalmıyor. Anaları, babaları, âileleri, o, memleketleri, me`menleri de onun evi oluyor.

. Garîbdir ki, umûm efrâd, dâire-i efrâd-ı beşer için vâkı`an değil hattâ, tasavvuren ne kadar sa`âdet mümkünse hepsine birden kâil oldukları halde sâhib-i dâire olan zat -ki, ismi Rızâ Bey`dir- o sa`âdet-i hâl içinde bir cihetten fevka`l-âde mağmûn ve mükedder idi. (s.8)

- 2 -

Rızâ Bey, yukarıda tafsîl olunan servet ü sâmana kâmilin sâhib ü mâlik olduğu gibi, tesâhub ve temellükünde de zahmet ü müşkilât çekmemiş, ya`ni, kendisine irsen intikâl etmişti.

Pederi, servet-i mevcûdenin kısm-ı cüz`îsine mâlik olduğu için ondan pek azı ve servet-i meşhûr olan vâlidesinde mütebâkîsi kalmıştı. Rızâ Bey`in servet ü sa`âdete hizmeti, yalnız hüsn-i idâreden olup, vâkı`a, pederi ile ondan sonra bir buçuk sene daha yaşayan vâlidesi, kendisini pek genç terketmiş olduklarından, sinn ü sâline nazaran hüsn-i idâresi gâyan-ı takdîr ise de, bu refah ü rahatın, daha doğrusu dünyâda bulundukça ma`îşetin mütevakkıf olduğu bir vazîfe-i lâzîme-de bulunmak hasebiyle erbâb-ı akıl ü dâniş için noksanındaki ayb ü şübhe (s.9) kadar vücûd-ı takdîre değmez.

Husûsiyle Rızâ Bey, o yolda, tabî`atinin, ahlâkının da o kadar mu`âvenetini gördü ki, ta`rîfi mümkün olamaz.

Heves nâmıyla insanı bağlayacak ne kadar gayr-ı ma'kûl eğlence varsa, kendisi için âdeta azâb-ı rûh idi. .

Kudret-i nakdiyyesi hesâbıyla, gafletinden istifâde sevdâsına düşerek ifsâd ü ızlâlî sevdâsına düşenler, ülfet ü mülâkatına bir daha ihtimâl-ı tekerrür göremezlerdi. Şeh-râh-ı istikâmetten nûkûlû için cüz'î bir teşvîk ü tergîbi hissettiği ehîbbâsı, velev muhabbetini mâye-i hayât bilse yine nazarında şeytan kadar menfûr, cânî kadar mer - dûd olurdu.

Henüz genç idi. Tecrübesizdi. Hevesâtına inhimâk edeceği bir zamanda idi. Fakat sülûkû lâzım gelen tarîk-ı istikâmet, dünyâyâ gelmeden ta'yîn ü irâe olunmuş veyâhûd tarîk-ı istikâmetten inhırâfın vehâ - met-i (s.10) encâmını levh-i mahfûzda okumuş gibi harekâtına bir hadd-i ma'kûl ta'yîn etmişti ki, iblis bile ifsâd ü iğvâ için şekl-i insânîye girip refâkate hasr-ı vücûd etse bir muvaffakiyet-i istihsâl edemezdi. Ahvâl-i beşerîyyeyi fikren pek güzel pek dakîk sûrette muhâkeme etmişti. Efrâd-ı beşere, âdeta bir mâder-i felâket olmak üzere arz olunan hevesât-ı merdûdeyi zâten sevebilecek bir fikre mâlik değildi !

İnsan için veremden sonra dehşette ikdâm-ı illel makâmında olup sağlık için de müdhiş ölüm azabları çektirmekteki şe'âmeti bütün dünyâ halkınca müsellemlen olan kumar, nazarında, bir servet-i rezîlânedan başka hiç bir şey değildi.

Düşünürdü !... Gördüğü görüştüğü, sevdiği seviştiği bir refîkının hattâ belki evlâdının, kardeşinin cebindeki parayı gasb için türlü vesâit ü (s.11) desâisi bulub da ismini aklınca koymak, beşerin ne acı-

nacak, ağlanacak ahvâlinde ma`dûd olduğunu fikrinde i`zâm ede ede mûcidini şeytânet, mihengini ise mahrûmiyet-i insâniyetle itham etmek-ten başka söz bulamazdı.

Beşeriyetin âlenî birer mezbah ü makteli makâmında olan sefâlet-hânelerin ise indinde câlib-i nazar bir ehemmiyeti varsa, o da, beşeriyet âleminde görünür bir hâtır-gâh-ı belâ olup da binlerce evlâd-ı insâniyete hevâ ü heves yolunda teshîlât gösterdikleri cihetle yara gibi her gün yüreğini cızılatan hâtıra-i dil-sûzdan ibâret idi.

İşrete ibtilâ derecesinde inhimâki yoktu.Vâkı`a tab`an gâyet mütehasıs olduğu gibi, bulunduğu mevki`-i insânî, her ânı, her ânında-ki manzarası ile tehîce son derecelerde mûsâ`it bulunduğundan mütemâdiyen şâirâne, mütemâdiyen âşıkâne geçirdiği (s.12) leyl içinde turyûrun zemzeme-i dem-â-demi, dağların âheng-i hamûşânesi kendisini dâimâ gaşyeder ; o sûretle, bâ`zı hem-demlerinin begâyet, hadd-i ma`kûl dâiresinde kalmak üzere bir yâhûd iki kâdr-i işret isti`mâli için gösterdikleri tergîbe ba`zen muvâfakat ederdi.

İdâre-i âile, yedd-i kifâyetine kaldığı zaman henüz ondokuz yaşında idi.Kendisinden başka birâder ü hemşîresi olmadığından servet-i mevcûdenin vâris-i yegânesi idi.

Vâlideynin irtihâlinden sonra ta`kîb ettiği yoldan çevirmek için şeytana taş çıkartacak derecelerde hasr-ı mesâî edip de muvaffak olmayanlar, hiç olmazsa cem`iyyetinden hem eğlence ve hem nakid sûre - tiyle müstefîd olmak, ma`mâfih beyin meşreb-i mizâcını anlamış olduklarından teşvikât-ı ma`kûlede bulunmak sûretiyle ahrâz-ı mevki` etmek üzere teehhül teklîfine başladılar. (s.13)

Bey, tafsilât-ı vâkı`adan da anlaşılmıştır ki, insanlığın her türlü vazîfesini ta`mîk ü takdîr edenlerdendi. Binâen`aleyh bu teklîfe verecek hiç bir cevap bulamadı.

Zâten genç ve sahîhü`l-sîne olduğu gibi meşrûiyyet hâricinde hiç kimse ile ülfet ü münâsebeti bulunmadığından izdivâca olan ihtiyâcını kendi de takdîr eylerdi.

Teklîf-i vâkı`i kabûl etti. Evlenmeğe muvâfakat gösterdi. Dâirede bulunan dadası, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı seved vâlide-si ile diğer iki câriyeyi görücülük sûretiyle öteye beriye göndermeğe başladı.

Beyin bu teşebbüsü, ehîbbâsı içindeki menfaat-perestler için mühim bir vazîfe vücûda getirdi ! Kolcülüğü kırk seneden beri heves ü arzuları varmış gibi işini gücünü terkederek, ölede beride kız arayanların adedi haddi aştı. (s.14)

Bir akşam geçmezdi ki, beye, yirmi-otuz yerde görücüye çıkmada kız bulunduğu ihbâr olunmasın. Bir gün geçmezdi ki, bî-çâre seved vâlide ile dadı kalfa, yirmi yere birden gitmeğe mecbûr olmasınlar.

Fakat bey, gâyet müşkil-pesend, gerek ahlâk ve gerek âilece meşrebine muvâfık kız bulmak gâyet müşkil olduğu için altı-yedi ay bu sûretle devâm olduğu halde hiç bir netîce istihsâl edilemedi.

Binâen`aleyh, gerek seved vâlide, gerek dadı kadın muvaffakiyetten kat`iyyen nevmîd oldukları gibi, kendisi de görmeden kimseyi kabû-

le cesâret edemeyeceğini anlamış olmalıdır ki, yine bir refîkından gördüğü teşvîk üzerine câriye istifrâsına kakar verdi, "Vuslat" bu sûretle beyin harem-gâhına girdi. (s.15)

- 3 -

Vuslat, henüz ondokuzuncu bahâr-ı ömrü içinde, hüsn ü ân ile şöhret-yâb olmuş, haktâ bulunduğu yere pek küçük iken evlâd gibi büyütölmek üzere alınmış iken, bilâhare hüsnünde görölen kâbiliyyet üzerine istifâde ümîdi, sâhiblerine kendisini fedâ etmeğe kadar sevk eylemiş bir yegâne-i hilkat idi.

Evinden, ebeveyninden pek küçük ayrılmıştı.O cihetle hemen onbeş yakın devam eden müddet-i hayâtiyyesi, kâmilten bigâneler kahır altında geçmiş, lüzûmu veğhîle, birini görememiş, zâten hilkatinde de güzelliğe olan isti'dâdının binde biri kadar kesb-i irfân ü âdâba kâbiliyyet bulunmadığından, sûreti ile sîreti birbiriyle kıyas, kıyas-ı ma'ûl-fârik addolunacak kadar hand ü muhtelif idi.

Güzeldi.O dereceki, hüsnü, âtisi (s.16) için vâkı'a bir çok ümîdler tevellüd etmekle berâber, noksan-ı ahlâkı muktezâsı olarak tahavvüt ü gurûrunun son hadde vüsûlüne bâdi olurdu.

Ahlâksızdı.O kadar ki, hüsn-i âlem-ferîb ile kendisi için pek parlak ümîdler, pek mes'ûdâne istikbâller hazırlamak muhakkak iken o ahlâk ile en velî mevki'de bulunan bir garîb ile bir ay geçinmesine ihtimâl tasavvur olunamazdı.

Bulunduğu yerde geçirdiği on, onbeş senelik müddet zarfında kır-

madığı, incitmediği kimse kalmamıştı.

Hattâ kendisini alan efendilerinden bile korkup ihtiraz ü ihtiyat üzere bulunması lâzım gelirken, her gün akşama kadar tekdîr ü azar ışıttığı ve alalekser dayak da eksik olmadığı halde, hûnundan , hareketinden sarf-ı nazar etmez, yine kendi bildiğini yapardı. (s.17)

Kız on sekiz yaşına geldikten sonra efendisinin istifraş için odalık arayan olursa kendisini vermeğe râzı ve âmâde olduğunu ışıttı.

Onbeş senelik emekten sonra böyle bir teşebbüsün kendisince son derecelerde mûcib-i teessür olması lâzım gelirken bilâkis memnûniyetle telakkî etti.Çünkü, redâet-i ahlâkı muktezeyâtından biri de hevâ ü hevesine kendini zabt-ı kâdir olamayacak derecede mağlûb bulunması idi.

Efendisi ise sinnen yetmişi mütecâviz bir ihtiyar olup kendisinden o yolda mu`âmelât-ı âşıkâne beklemediği ve beklese bile kendisi için o sinnde bir adamı sevmek mümkün olamayacağı evde de başka genç erkek bulunmadığı için orada âdetâ bir zindân-ı azâb içinde vakit geçirir, böyle bir şey zuhûruna çâr-çeşm-i cân ile muntazır idi.(s.18)

Vâkı`a, bu sûretle ya`ni satılarak bir yere odalık olacağını o zamâna kadar aklına bile getirmemişti.Fakat netîce-i izdivâca mûncer olacak olduktan sonra Vuslat için daha şeni` çâreler de olsa, ihtiyârından çekinmek mümkün değildi.

Vuslat`ı Rızâ Bey`e tavsiye eden yine görüştüğü zevattan birisi

oldu. Dadı kalfayı kızın bulunduğu eve gönderdi. Vuslat'ı getirtti. Dadısı ile dâirede bulunanların umûmî beğendiği gibi Rızâ Bey kendisi de o derecelerde muhabbet ve istiyâk peydâ etti.

Hemen o gün pazarlık icrâ olundu. Taleb olunan paradan kısm-ı cüz'î bile tenzîle lüzûm görülmeden tamâmen te'diye edildi. Vuslat o geceden îtibâren orada kaldı. O zamanlık tahsîs olunan bir odada istirahatâta koyuldu. (s.19)

- 4 -

Vuslat, uzunca boylu, nârin, beyaz cildli, koyu elâ gözlü, a'zâsı mütenâsib, etvârı şûhâne, koyu kumru saç ve kaşlı, hakîkaten güzel vasfına sezâ bir genç idi.

Tenâsüb-i endâm ü a'zâsı gibi etvâr-ı harekâtında, tarz-ı tekellümünde, sûret-i tebessümünde de bir nisbet mevcûd idi. Ne fâide ki, huşûnet-i tabi'atından, güldüğünü görmek, herkese nasîb ü müyesser olmaz, gülse de ağlanacak hallere güler. Hiç kimseye karşı dil-nevâze , hattâ alelâde söz söylemek mu'tâdı olmadığından muhatabı olan, inkişâr-ı hâtırdan letâfet-i tekellümünü görmeğe zaman bulamazdı.

Hattâ Rızâ Bey dâiresine intisâbının haftasından îtibâren ki, bîgâneliği hasebiyle ülfet kesbedinceye kadar o istifrâşı ta'lîk ü tevhür olunmuştu, dâirede bulunan (s.20) daha şekl ü şemâilini tamâmıyla öğrenmeden ne yâd-gâr olduğunu öğrendiler. Hattâ efrâd-ı âile arasında :

- Allah hayır versin ama...Zavallı bey, bu kadar çalışıp çabala-

akıktan sonra sonra kızın hâli ona karşı da böyle devâm edecekse bey tâli'sizmiş !

- Evet...Kadın âdem değil âdetâ yılan yavrusu.Lakırdı söylemek kimsenin haddi değil.

Bir diğeri :

- Ya...Ya... Dün ben, bir şey ister misiniz küçük hanım, diye sordum da hiç cevâb vermedi.Sonra, "bir şey istemiyor musunuz ? " dedim.Bana ne cevâb verdi beğenirsiniz ?

Birinci :

- Ne dedi ?...

- Gel halayık.Benim istediğimi senden mi sorarlar?...Bir şey isterim, emredirim, anlarsın, demesin mi ?

- Evet, gûyâ kendisi hanımlıktan gelmiş de câriyelik insanlığını beğenmemek istiyor.

deyip muhâvere burada hitâm buldu. (s.21)

İntihâ

" VUSLAT " HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, Vuslat, Asır matb., İst., 1315, 21 s.

2. Konu : Zengin bir beyin, güzel fakat kötü kalpli bir câriye ile evlenmesi.

Anafikir : Yetişme tarzı, şahsiyet, sosyal hayat, âile ilişkileri maddî imkân v.s. bakımlarından çok farklı olan tarafların arasında yapılan evlilikler, hem gelin ve damadı ve hem de onların âilelerini mutsuzluğa sürükler.

3. Ana Çizgilerle Vak'a :

Zengin bir âilenin çocuğu olan Rızâ Bey, anne ve babası öldükten sonra yüz kişiye yakın mevcûdu olan konağı başarı ile yönetir. Ev halkı çok mutludur ; ancak, Rızâ Bey'in bekârlığından dolayı bedbaht olduğu bilinmektedir. Eş dost tavsiyesi ile çok sayıda kıza görücü gönderen Rızâ Bey, kendisine uygun bir zevce bulamaz ve sonunda bir câriye ile evlenmeye karar verir. Vuslat isimli çok güzel ama kötü huylu, kimsesiz bir câriye ile evlenir. Vuslat eve geldikten sonra konağın âhengi bozulmuş ve konak halkı, mutsuz bir hayat sürmek ile karşı karşıya kalmıştır.

İ Ç Y A P I

FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR

1. BAKIŞ AÇISI : Üç bölümden oluşan hikâyede anlatım tutumu olarak

tasvîr ve tasvîrî nakil'in çok kullanıldığı görülür. Takdîm edici anlatım tutumu -bilhassa şahısların tanıtıldığı paragraflarda- yerini tamâmiyle fizikî ve rûhî tasvîre bırakmıştır .

Hikâyenin birinci bölümünde, aksiyon hâlini almış hiç bir olay yoktur ; bir başka ifâde ile , Vecîhî'nin bir çok hikâyesinde olduğu gibi bu hikâyede de, asıl vak'a, ikinci bölümde başlar. Yazar, birinci bölümde şâirâne ifâdeler ile bilgi vermekte ve daha çok mübâlağalı, masalımsı tasvirler ile hikâyenin mukaddimesini oluşturmaktadır.

"Büyük bir kâşâne-i sa'âdet tasavvur olunsun ki, her katı yirmi odayı mütecâviz olmak üzere dört kattan müteşekkil ve cümlesi mefrûş ü muntazam, cümlesi bir veya bir kaç kişiye mahsûs olacak kadar efrâd-ı mevcûdesi kesretli bulunduğu hâlde cümlesi mes'ûddur !

"Kudret-i bâliğa sâhibi âilenin kesesinde seksen, yüz kişinin kismetini birden cem'etmiş, daha doğrusu hep tâli'inden mazhar-ı mu'âvenet olan seksen yüz kişiyi bir yerde toplanarak onlara bir reis-i âile nasîb eylemiş

"Dâirenin içinde, âileden îtibâren en dûn-ı hizmette bulunan bir seyis çırağına varıncaya kadar zarûret ne demek olduğunu bilen yok. Gûyâ ki, kapısından giren, dünyâdan hâriç bir âleme intikâl eder gibi dünyâ gamını, ma'îşet belâsını dışarıda unutarak giriyor. (s.3)

Yazar, buraya kadar tasvîrî nakil örneği vermektedir. Aşağıdaki iktibasta ise, mübalağalı bir tasvîr ile yazarın giriş bölümünü tamamlamaya çalıştığı görülür :

"Tertîbinde bir derece intizam var ki, san'at-ı beşerin gösterdiği tekemmül sâyesinde yazın kışın tebdilât-ı hevâiyyesinden bile içinde bulunanlar için te-

essür-yâb olmak mümkün değildi.

"Zemheriyerin saçaklarda buzlar sallandığı denizlerde incimâd eserleri peydâ ettiği zaman insan boyundaki ocaklarında yanan kütükler, belâden, iklimden rû-gerdân olan sayf orada saklanmış zannolunacak kadar harâret veriyor. Sobalarında bahar gülleri, yaz çiçekleri yetişiyor.

"Kışlarında yaz sefâsı, gecelerinde seher ziyâsı, şehirlerinde ise binlerce sabâhü'l-ıyd-ı sadet-nümâyân oluyor." (s.5, 6)

Hikâyenin anlatım şekli, teklik üçüncü şahıs ile ifâde edilen ve "o şekli = yazarın ikinci benliği" adı verilen teknikle gerçekleşir.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

Eser, bir klâsik vak`a hikâyesidir ; giriş, gelişme ve son bölümlerinden oluşur. Giriş bölümü, yukarıda anlatıldığı üzere, tasvîr ve tasvîrî nakil tekniğinden faydalanılarak yazılmıştır.

Asıl vak`a, ikinci bölüm olan, gelişme bölümünde başlar; ikinci bölümün bir başka özelliği, sâdece Rızâ Bey`in etrâfında dolmasıdır. Son bölümde ise Vuslat tanıtılır ve hikâye, çok başarısız bir şekilde bitirilir. Böylece, giriş bölümü genel bilgilere, gelişme bölümü Rızâ Bey`e ve son bölüm de Vuslat`a ayrılmış olmaktadır.

Eserde yer alan düğümleri, bölümlere ve özelliklerine göre maddelemeye çalışalım :

G İ R İ Ş 1. Her bakımdan fevkalâde olan konağın içindeki tek mutsuz adamın Rızâ Bey olması... Rızâ Bey`in böyle mutlu bir ortamda mükedder bir hayat sürmesi ne zamâna kadar devam edecek ?

GELİŞME

2. Rızâ Bey için görücüye çıkan sayısız kızların hepsinde bir eksik bulunması... "...zira bey, gâyet müşkil-pesend, gerek ahlâk ve gerek âilece meşrebine muvâfık kız bulmak gâyet müşkil olduğu için altı yedi ay bu sûretle devam olduğu hâlde hiç bir netîce istihsâl edilemedi." (s.15)

Rızâ Bey evlenemeyecek mi ?

3. "Binâenaleyh gerek seved vâlîde, gerek dadı kadın muvaffakiyetten kat'ıyyen nevmîd oldukları gibi kendisi de görmeden kimseyi kabûle cesâret edemeyeceğini anlamış olmalıdır ki, yine bir refîkından gördüğü teşvîk üzerine câriye istifrâşına karar verdi. Vuslat, bu sûretle beyin harem-gâhına girdi." (s.15)

O kadar zengin ve soylu âileler dururken bir câriye ile evlenmeğe karar veren Rızâ Bey mutlu olacak mı ?

(Birinci düğümün pekiştirilmesi.)

- Ana Düğüm : 4. Ev halkı eski uyum ve neş'esini koruyabilecek mi ?
(İkinci düğümün çözümü.)

SON

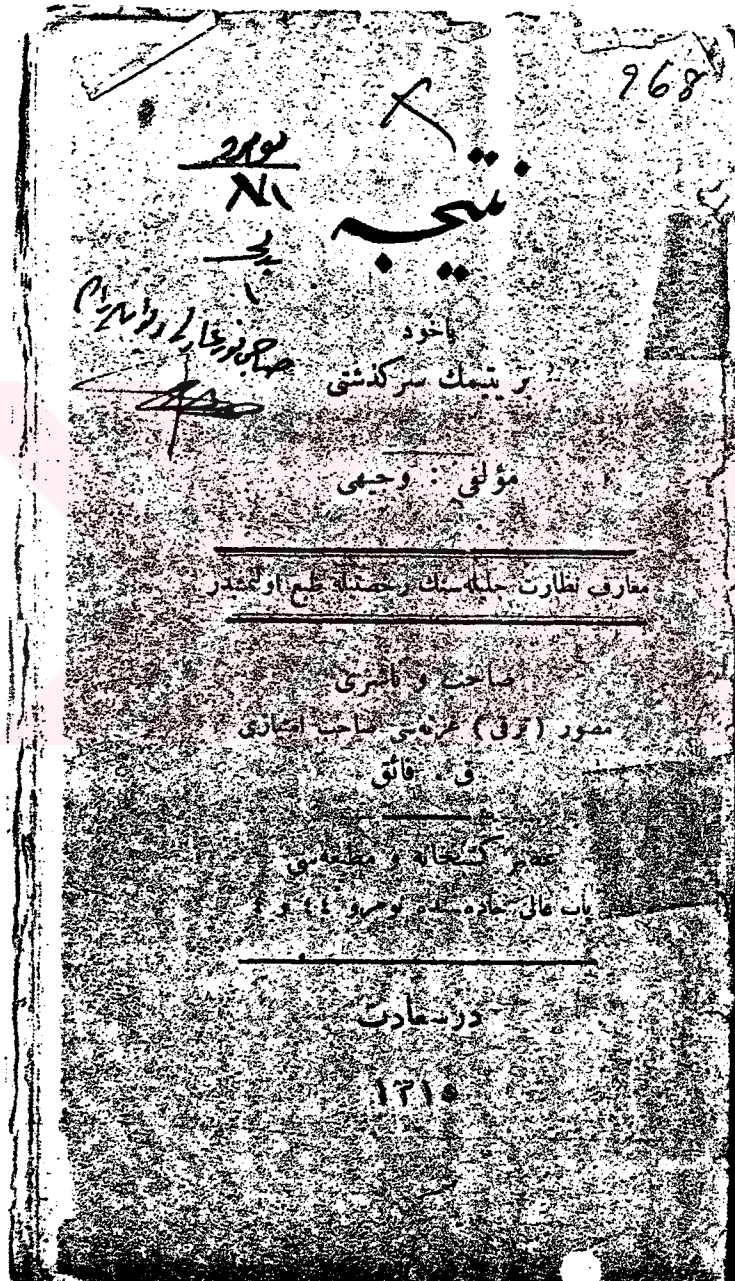
5. Vuslat'ın güzelliği, kurnazlığı, ahlâksızlığı, geçimsizliği âilede ne gibi etkiler yapacak ?
6. Konakta çalışanlara davranışları ile Vuslat'ın konaktaki âhengi bozması, Rızâ Bey'i bedbaht yapacağının anlaşılması ve düğümlerin çözümü.

Her üç bölümdeki düğümler de şahısların etrâfında atılır. Vak'anın merkez kişisi Vuslat'tır. Vuslat'ı merkez kabul eden düğümlerin atılma sebebi, mâzî ve hâlden kaynaklanan olaylara bağlanmış, çözümler ise istikbâle -son bölüme ve okuyucuların hayâline- bırakılmıştır. Ana kahraman etrâfında oluşan düğümlerin en büyük destekçisi, tahlîl ve tasvîr unsurlarıdır. Vuslat'ın konağa gelin olacağının duyulması ile atılan üç numaralı düğüm, Vuslat'ın fizikî ve rûhî portresi ile desteklenmiştir.

Hikâyenin ana düğümü, "Vuslat"ın gelin olduğu konağın ve -ikinci dereceden Rızâ Bey'in- mutlu ve müreffeh hayatları bozulacak mı?" sorusuna cevap aratmak üzere kurulur. Ana düğümü düğümü geliştiren düğümler ise, teknik yetersizlik dolayısıyla görevini tam yapamaz. Giriş bölümünde Rızâ Bey'in mutsuz olması ile ana düğüm zinciri başlar ki , Vuslat'ın olaya katılması ile bu düğüm hükmünü yitirir. Konağın mutluluğu ise, Vuslat olaya dâhil olur olmaz, ana düğümün merkezi hâline geçer. Yazar, Vuslat'ı , ana düğümü kurduktan sonra tanıtır. Bir bakıma Vuslat'ın tasviri ile, düğümün çözülme merhalesi de başlamış olur. Bizi bu hükümlere götüren, yazarın ifâdeleridir: Vecîhî'nin cümleleri öyle kederli, öyle üzücüdür ki, vak'anın seyri içinde atılan düğümler, daha takdîm edilirken, çözüme âit sırlar verirler.

Hikâyedeki vak'anın takdîmi, mensur şiir kutbuna giren tahkiyeli eserler cümlesi içerisinde değerlendirilmelidir. Bilhassa giriş bölümünde mensûr şiir, yer yer masallaşır.

Diğer hikâyelerde olduğu gibi, "Vuslat"ın fiktif yapısını oluşturan unsurlar da üçüncü bölümde değerlendirilmiştir.

N E T İ C E

Yâhûd
Bir Yetîmin Sergüzeşti

Müellifi: VECÎHÎ

Ma`ârif Nezâret-i Celîlesi`nin Ruhsatıyla Tab`olunmuştur.

Sâhib u Nâşiri:

Musavver Terakkî Gazetesi Sâhib-i İmtiyâzı

K. Fâik

Asır Kütübhânesi ve Matba`ası
Bâb-ı Âlî Caddesinde Numara 44, 4

DERSA`ÂDET

1 3 1 5

Sekizinci Hikâye : N E T İ C E

YÂHÛD BİR YETİMİN SERGÜZEŞTİ

- 1 -

Vecdi Bey nâmında bir zâtın uhde-i tasarrufunda ma'mûr ü cesîm bir bağ-ı lâtîf mevcûd idi.

Senelerden beri ırs ü intikal sûretiyle zîr-i temellüğüne geçtiği gevâtın cümlesinden umrân ü intizâmına himmet ü hizmet görmüş, o sâyede Kuvve-i Fâtıra'nın bârân ü bahârânında ne kadar feyz ü bereket, ihtimâm ü isti'dâd-ı beşerin gâye-i kemâlinde ne kadar kuvvet ü kifâyet varsa, hepsini kendinde toplamış da, bulduğu zemîn-i müsâ'id üzerine şühâne uzanmış bir hüsn-i ezeli hâline girmişti.

Tûlen bir deryâ-yı râkid üzerinde süzülüp giden nigâh-ı temâşâ, ufku ne kadar mesâfede görebilirse, hemen ona yakın (s.2) arzen ümîd cihânlarında, hayâl âlemlerinde ne derece vüs'at olursa o derece vasi idi. Dâhilinde, hakîkaten bir kâşâne-i ikbâl, bir ma'mûre-i sa'âdet vasfına sezâ-vâr olan cesîm bir binâ, tam orta yerinde te'sîs ü inşâ olunmuş, bağ onun köşelerinden îtibâren hudûd-ı hâricesine muvâzî hizâlarda dörde taksîm edilerek biri sebze bostanı, biri üzüm ve meyve bağı, üçüncüsü -kısmen kapı ve pencereleri selâmlık tarafına küşâde olan mutfak, ahır, arabalık, hamam vesâirenin işgâl ettiği mahalle terk olunmuş olmak üzere- harem, diğeri de selâmlık bahçesi idi ki, şimdiki mutasarrıf olan Vecdi Bey'in uhde-i tasarrufuna geçtiği zamandan beri en ziyâde bu kısma, ya'ni selâmlık bahçesine himmet ü i'tinâ olunmuştu.

Köşkün mevki'i o derece tenhâ olmakla berâber bahçenin letâfeti bir derece idi ki, izdihamdan kaçmış da tabi'atin (s.3) letâfet-i bedâyi'ini araya araya bedâyi'-i tabi'at gibi hücrâ köşelere saklanmış zannolunurdu.

Kapısından girildiği veyâhûd pencresinden bakıldığı zaman vüs'-at-i tûl u arzına ihâta-i nazar kifâyet etmez müstatilü'ş-şekl, mün-hatt bir zemîn görölürdü.Üzerinden geçen bahârân ile berâber nâzân u hırâmân olarak bir hayâl-i cismânî letâfet gelip geçmiş de onun eser-i pâyinden vücûd bulmuş zannolunan yol münhanîlerinin taksîm ettiği eş-kâl-i muntazamaya ufk-ı seherî kadar âb-dâr çemenler tefrîş olunmuş, üzerleri rengârenk şükûfelerle tezyîn edilmiş, gûyâ o levha-i nazar-rübâ, güneşin te'sîr-i harâretinden esirgenerek üzerine tabi'î şemsi-yeler açılmış gibi taraf taraf sâye-dâr ağaçlar, yapraklı nihâller garsolunmuştu.

Bahçenin orta yerinde tarz-ı 'atîk üzre mücellâ mermerden murabbâ şeklinde cesîm bir havuz mevcûd idi.

Bir buçuk zira'-ı arz ile etrâfını (s.4) dolaşan taşlık, baştan başa renkli ve musanna' saksılarla tezyîn olunmuş, derûnlarından ise hazâne-i bahâr-ı tabi'atin en mûtenâ mahsûlleri yetiştirilmiş, gûyâ müntehabât-ı âsâr-ı kudret-i çîre-destî-i beşerden vücûd bulmuş cevherîn birer zarf içine konulmuş da sâye-i lâtîf-i nazar-rübâlarına â-yinedân olmak üzere -meyyâl gönüller gibi- önlerine gelen bir âb-ı râkid kenârında inzâr-ı temâşâyâ vaz' olunmuştu.Havuzun üzerinde yek-pâre mermerden mürtefi' bir fıskiye mevcûd idi.Bağın müntehâ-yı hudûdunda mukîmânına hâricin münhatt-ı arazisindeki âsârını ibrâz için kadem peydâ etmiş gibi mürtefi', letâfet-nümâ bir resim levhası gösteren dağın tâ zirvesinden koparak birbirini çiğneyen selâleler, kısmen ön-

lerinde buldukları bir hazîneye dolar, oradan istikâmetlerini ince bir yola tatbîk ile fıskiye kadar gelir, tesâdüf ettikleri delikten -mezarından kaçacak bir delik bulmuş gibi- (s.5) bir müsâraât-ı tîz-re -vâne ile hârice fırlar, bir zaman yükseldikten sonra -rûzgârın bâr-ı tâb-sûzuna teslîmiyeti andırır bir vaz'-ı hazîn ile- damla damla havuza dökülürdü.

O sun'î cereyânın ziyâ-yı subh ile aldığı renkte bir derece letâfet vardı ki, göz yaşı gibi birbirini ta'kîb ederek bir nûr-ı nigâh hâline gelen katrelere envâr-ı tulû'un aksiyle altın rengine girdikçe her seher-i meleke-i hüsn, o vâdi'-i tenhâya inerek o havz-ı latîf içinde yıkanlıyord da, nem-nâk olan altın saçlarını başından inen su ile berâber sîne-i billûruna döküyor zannolunurdu.

Geceleri, zalâm-ı leyl arasında siyâh bir mâtem mendili üzerine dökülür eşkâb-ı tahassürü andırırdı. Havuzun bir kenarı köşke müntehî olur bir tarîk, o tarîka mütenâzır olan diğer kenarında da gâyet güzel yapılmış mefrûş u muntazam bir selâmlık (s.6) dâiresi mevcûd idi. Havuzun hemen otuz zira'-ı mîmârîyi kütécâviz tûlû ile kenarlarından îtibâren iki köşke kadar uzanan yolların mecmû'u, arada uzun bir mesâfe vücûda getirmişti. Fakat her iki binânın pencereleri birbirine karşı olduğundan, haremde o ciheti görmek, oranın velvellerini işitmek mümkündü. Selâmlık dâiresi dediğimiz köşk yapıldığı zamandan beri kim bilir kimlerin kâh mâtem-gâhı olmuş, kâh mes'ûdiyet-i gül-hand ile tahtaları, camları bile birer subh-ı rebî'î gibi envâr-ı safâ göstermişti. Fakat son sâhibi olan Vecdi Bey'in yedd-i tasarrufuna geçtiği zamandan beri, dâimâ avâlim-i hevâ-perestâneye, ezvâk-ı hafıyyeye tah-

sîs olunmuş, orada pek çok sa'âtler pek mes'ûdâne, fakat kâl ü kaleme alınmayacak kadar rezîlâne geçmiş, pek çok geceler güzârı hiss olunmayacak kadar sür'atle vâsıl-ı sabah olmuştu. Hâlâ tasarruf (s.7) yine o zâta âid olduğu cihetle, o hayâtı küstühâne devam etmekte idi.

Hikâyeye mebd'e ittihaz ettiğimiz bir Haziran gecesi, müsa'ade-i hava, beyin arzûsuna kifâyet edecek kadar latîf olup, binâenaleyh ey-yâmın, gasb-ı mâzî ile de yâd-ı âteşini perde-i nisyân altına girmek mümkün olmayan leyâlinden birini teşkîl eylemişti. Evâhir-i nev-bahâr ile berâber geçen Arabî aylardan birinin evâsıtına tesâdüf ettiği için bir takım erâzîl ü esâfil ile teşkîl-i bezmi, akşamın ta'âmına mahsûs sefere izhâr ettirmek gibi âdet-i dâime hükmüne koyan beyefendi, yine cem'iyeti toplamış idi. Husûsiyle haremden muhtazır bir hasta, hem de onların cümlesine sâhib bir hasta bulunduğunu nazar-ı îtibâre almamış, dâiresinde bulunan bende-gânının bir kısmı zâten hevâ ü hevese hizmetle orada yer bulmuş oldukları gibi, memleketin te'ârif etmiş mûsikî erbâbı için de dâire (s.8) her akşam bir ticâret-hâne hükmünde idi. Binâenaleyh, bezmi teşkîl eden efrâdın bir kısmı, âheng-i tarâba me'mûr, hasta gönülleri gibi dokunan parmağı bir nâ-hûn-ı sitem tanıyarak inleyen tanburların nagâmatıyla sûrahlarından âteşin âhlar çıkaran nâyın feryâdı, hanendelerin savt-ı lâtîfine karışır, havuzun âheng-i dâimîsi arasında giryân bir sevdâ-keşin feryâdı gibi işitilen kuş sadâlarına dem-sâz olmakta idi. Orta yerde yüksekçe bir sehpa üzerine mevzû, cesîm bir gümüş tepsi, iştretin enva'-ı muhtelifesi ile tezyîn edilmişti. Meclis mevcûdunda ise, hâlet-i mestîde değil, hûş-yâr iken de ihtiyâtını idâre edecek nâdir bulunduğu için, mütemâdiyen dolan boğalan billûr şişelerin, cevherîn kadehlerin istiâb ettikleri mâiyât, katresi cevher-i âkla bedel olmak üzere sarf ü isti'mâl edilmekte idi. (s.9)

Mâh-ı tâbın aksi, etrâf-ı kasrı muhîr olan eşcar u nihâlânın evrâkı-
na, zemînin çemenine, çemenin çiçeklerine, güneşin elvân-ı muhteli -
fe-i gurûbundan ahz ü hülâsa ettiği rengi bahşeyledikten sonra sath-ı
âba su damlalarıyla berâber dokunan nesîm, havuzun içinde şeffaf bil-
lûrdan âlemlerin izhârına başladığı zaman kâh kâh bağın içindeki he-
vâyı hep birden tehzîze çalışan bir sükût îrâs eder, o nâleler, ha-
rem dâiresinde eriştiği kulaklarda kim bilir ne türlü hisler uyandı-
rır idi. Dâirenin adedi otuza bâliğ olan hizmet-kârânı için -iki kişi
müstesnâ olmak üzere- selâmlığa girmek men`olunmuştu ; çünkü bu mec-
lisler, bu âhenkler, dünyânın zevkini yalnız hevesât-ı nefsâniyyesin-
den ibâret bulmuş, hevesât-ı nefsâniyyesini ise haftada hattâ mümkün
olsa günde bir kadın (s.10) değiştirmekle kâbil-i icrâ görmüş olan
Vecdi Bey`in o aralık matmah-ı inzâr-ı iştîyâkı olan bir sefîle kadın,
bir şâhid-i bâzâr, bir fers-pây-ı umûm için teşkîl olunurdu. Vuslat tev-
sîm edilen bu âşûfte,, beyin sahîfe-i fesad ahlâkına kaydettiği esâ-
mi-i muhtelif-i nisvâna şimdilik hatîme olmakta idi. Fakat kuvve-i
şeytânîti sâyesinde gördüğü rağbeti akd-i nikâh ile harem-gâhına duhûl
derecelerine getirdiği için pek çabuk menfûr olmamış olduğu gibi selâm-
lıkta bulunan usakların görünmesine de beyin müsâ`adesi yok idi. Med`-
uvvîn-i sâire gibi mağlûb-ı hevâ bir takım erâzil ile hanende ve sâ-
zende gibi bir muktezâ-yı san`at, her akşam başka bir evi ârâm-gâh
edenlere karşı müsâmaha gösterip de kendi ni`met-kârânından kıskanması
da, beyin geçbînliğine bir delîldir. Vâkı`a, hizmetini medâr-ı ta`ayyûs
ittihaz eyleyerek, kapısını dârü`l-âmân tanıyanlar da meziyyât-ı (s.11)
fârîka-i insâniyyeden yalnız şekl ü kıyâfetten başka bir şeye mâlik o-
lan takımdan değillerdi. Bey ise, Vuslat`ını bir derece kıskanır idi
ki, bir aralık haremden bir lüzûm-ı kat`i üzerine kendisini çağır-
dıklarından, onu ihbâr için gelmiş olan usak, bir türlü içeriye giremedi.

Yarım sa`ât kadar dışarıda dolaşıp beyin çıkmasını bekledi. Fakat bey, arzûsuna bir zevk, zevkine bir sa`âdet tanıdığı o âlemden bir kaç dakika olsun müfâreket edemezdi. Uşak ondan nevmîd olunca beyin mahrem-lerinden birini tavsît ederek o sûretle haremden istediklerini söyleyebildi. Beyi, o bezm-i germâ-germ-i neşattan çağırarak, zevkine zehrîn bir hâlel îrâs etmek demekti. Ancak o küstahlığa mecbûriyyet tevliâ eden nasıl bir sebep olduğunu bildiğinden Vuslat`tan bi`l-istîzan geç kalmamak şartıyla içeriye girdi. (s.12)

Yine o ma`mûr ü muntazam bağın dâhili, yine onun dâhilinde kâin harem dâiresinin bir odası, muhtazır bir hastaya dârü`l-azâb-ı muvak-
kat olmuştu. Yine o leyle-i bahârda geçen sa`ât-i tîz-revân-ı safâ ,
yine o leyl içinde bu bî-çârenin dem-i vâ-pesîn-i ihtizârını teşkîl
etmekte, o cihetle mahdûdü`l-arz bir zemînin bir ciheti dârü`l-tarâb,
bir tarafı bâb-ı âhiret, gene mâtem olmak üzere ahvâl-i âlemden mühim
bir nümûne-i mâhiyyet ibrâz etmekte idi. Bey hareme girdiği zaman, mer-
divenden karşılayan bir câriye, hastanın son dem-i vedâ`ında bulundu-
ğunu söyledi. Vecdî ise, câriyeye hiç cevap vermeyerek, yalnız çizgi-
lerinden "hâlâ gebermedi mi" mefhûmu anlaşılır bir çîn-i infi`âl
ile hastanın yanına girdi. Bulanık bir havada, soluk mâh-i tâb ziyâsı
ile teşhîs olunan ay çiçeğinde nasıl renk tasavvur edilirse öyle so-
luk bir sîmâ ile, perîşân bir giysi içine (s.13) bürünmüş, gözleri-
nin nûr-ı zinde-gânîsi, nûr-ı ümîdi gibi sönmüş, ecel üzerine isti`-
dâd-ı fenâdan bir misâl tasvîr etmişçesine müdhiş, bî-tâb bir çehre
bağlamış, zîr-i berf ü bârânda üzerinin hutûtu bile mahvolarak te`-
sîr-i rutûbet-i hevâ ile sararmış bir seng-i mezâr hâline girmiş bir
vücûd, cism-i nâ-tüvânının bâr-ı muvakkati altında ezile ezile âdetâ
yok olmuş bir döşek üzerinde, cesed ile hissiyât arasında son vâsıta-i

vedâ` olan infâsını ikmâle çalışmakta idi.Vecdi içeriye girdiği zaman nevmîdâne, fakat fart-ı muhabbetten hâsıl olmuş gayz-ı me`yûsâneye delâlet eden bir nigâh-ı bî-tâb ile bir müddet süzdü.Ba`de garkolurcasına boğuk, havl-ı can feryâd-ı kadar dil-hıraş bir sadâ ile :

- Sizi rahatsız ettim, değil mi ?..., dedi.

Vecdi, hastaya o zamânında olsun dil-nevâze bir mu`amele ibrâzına lüzum (s.14) görmediğinden olmalıdır ki, inkâr etmedi.Fakat her ne dense tasdîk cihetini de tervîc etmeyerek suâli sükût ile geçiştirdi. Ba`de yine hasta söze başlayarak :

- Evet...Rahatsız ettiğimi biliyorum.Fakat bundan sonra sizi rahatsız edecek kimse bulunmaz.İstediğiniz gibi eğlenir, arzû ettiğiniz gibi sabâh edersiniz.Yalnız bu akşam bu son sözümü de dinleyin...Şu yatağın içinde kanlar kıusarak geçirdiğim günlerin bu gün doksanıncısıdır.Bu üç ay içinde, belki üç gece zevkinizi, rahatınızı terketmediniz...Üç defa Vuslat`ınızdan ayrılmadınız...İnsan evinde olan bir halayıkla bile hasbe`l-insânîyye böyle yapamaz...Komşusunda hasta olsa bile böyle sabâhlara kadar çalıp çağırılmaz...Siz ise komşunuz, halayığınız değil hareminiz iken hiç (s.15) düşünmediniz...Sokaklarda sürünür bir bî-kes iken bu gün nâil olduğunuz sa`âdet kimin yüzünden olduğunu hâtırınıza getirmediniz...Vâkı`a bunları söylemeğe hakkım yoktur ; çünkü, kendi amelimin cezâsını çekiyorum...Fakat siz de bu günleri bâkî sanmayınız...Bana teveccüh eden mucâzât-ı ma`neviyye sizin de eteğinizi bırakmayacaktır...Size ebedî bir arkadaş olmak üzere yedd-i izdivâcını kabûl etmiş, sizinle berâber on sene yaşamış, fakat bu on sene içinde belki on gün rahat yüzü görmemiş, nihâyet yirmidokuz yaşında mezâliminize kurban olmuş gitmiş bu bî-çârenin kulağınızda bu

kadar nasîhati olsun.Vefâtımdan sonra kardeşimi bulunuz.Ettiğiniz hâ-
inliğe mukâbil benim tarafımdan istihlâl ediniz...Günâhınızı îtirâf
ediniz...Korkmayın...O kadar îtirâfınızdan yüz bulub da gasbettiğiniz
mülkü istirdâda kalkışmaz...(s.16) Zâten neyi istirdâd edecek ? El-
hamdülillâh, elde avuçta ne varsa bitti ! Yüzlerce senede kazanılmış
serveti, beş altı sene içinde mahv ü harâb ettiniz.Elinizde kalan şu
bir kaç parça şey de Vuslat`ınızın arzûsuna sarfolunur gider.Şâyed on-
dan bir şey artırırsanız o da sıracalı pişinize kalır.Babamdan gördü-
ğünüz mu`âvenet, kardeşimden çaldığınız kudret, biraz gecikmesini arzû
ederseniz kardeşimi bulun.Hiç olmazsa hakkınız, hem de benim hakkımı
helâl ettirin.

Vecdi gûyâ hakârete mâni`-i tahammül olacak izzet-i nefsi varmış
gibi dem-i ihtizarda bi-hakkın söylenen şu bir kaç sözü hazmedemedi. -
Mütebâkîsini dinlemeyerek hiddetle odadan dışarıya çıktı.Zemîn-i ifâ-
denin bu türlü tertîb ü iltizâm olunması Vuslat`ın çabuk avdet etmek
husûsundaki emrini icrâya vesîle oldu.Yine onun yanına gitti.Hasta ise
(s.17) o teessürle yatağının içinde yüzü koyun kapanarak hüngür hün-
gür ağlamağa başladı.Bu sûretle aradan iki sa`ât geçti.

Selâmlıktaki hâne-ber-dûşânın kimi olduğu yere yığılıp kalmış,
kimi yatağını dar bulmuş.Vuslat ile Vecdi ise, havuza nâzır bir odanın
penceresi önünde kurulmuş olan karyolalarında sîne-ber-sîne yaslanarak
selâlelerin âheng-i cûşış-efzâsına karışan bir keman feryâdına vakf-ı
simâ` etmişlerdi.Envâr-ı fecr, nevmîd bir hastada görünmüş nûr-ı ümîd
gibi ağır ağır arz-ı şa`sa`a-ı zuhûr etmeğe başladı...Müezzin sabâh
tuyûr-ı seherle berâber uyanarak mevcûdâtın lisân-ı halleriyle hevâ-yı
subha mucib-haş olan velvele-i asvât tehlîlleri arş-ı ilâhiye vâsıl ol-

duğu bir zaman idi.Haremdeki hasta birdenbire yatağının içinde oturdu.Baş ucunda bulunan pencerenin açılmasını (s.18) işâret etti.A - çıldıktan sonra gâyet hazîn, şu'le-i bî-tâb-ı in'itâfından reng-i nev-mîdi nümâyân olur bir nigâh ile etrâfını meşmûl-i temâsâ eyledi.Yirmisekiz, yirmidokuz seneden beri cây-ı ârâmı olan, perveriş-gâh-ı vü-cûdu olan bahçeyi gözden geçirdi.O aralık tabi'î selâmlık ciheti de nazar-ı dikkatinden mahfî değildi.Hep o cihete, hep o ân içinde o cihette teşkîl edilen bezm-i şûrengîz-i mahşer-nümûna, hep onun efrâdına, husûsiyle efrâdı içinde ser-efrâz olan Vuslat'a dâir kim bilir ne gibi efkâr-ı âteşîn ile kalbi pür-dâğ-ı ıztırâb oldu.O zaman Vecdi'nin mutlak Vuslat'la hem-âgûş-ı neşât olduğunu bilirdi.O zaman Vuslat'ın henüz uyumamış, yâhûd henüz bir hâb-ı muvakkatten bîdâr olmuş, Vecdi'nin nigâh-ı iştîyâkına mahmûr bir çeşm-i nâz ile cevâb-gûy-i iltifât olduğunu düşündü.Bir vakit nigâhı o tarafa gizlenmiş bir hiss-i intikam arar gibi (s.19) dikildi kaldı.Ba'de gâyet müessir bir âheng-i sabâ ile perdeleri doladıktan sonra düğâhta karar etmek üzere bulunan kemanın sadâsı ile berâber kesilen nefesi, hâtime-i enfâs-ı vâpesîn oldu.Yanında bulunanlar, hâli anlayarak yatağına uzattılar.O vakit Vuslat da tatlı bir uykuya ârız olmuş, nerm ü nâzik saçlar içinde sakladığı vücûd-ı nâzenîni lâkaydâne bir tarzda Vecdi'nin âgûşuna uzanmış.Vecdi ise, fart-ı mestîden âdetâ bî-tâb düşmüştü.Hastanın vefâtı kendisine tebliğ olunduğu zaman on yıllık hukûk-ı zevciyyet ve vazîfe-i lâzime-i insâniyyetten sarf-ı nazar, âtîde arzolunacağı üzere uryân ü bî-kes iken sâyesinde nâil olduğu ni'met-i refâhı düşünmedi.Ölüm kadar mühim bir vak'anın ihbârına karşı fûtûr etmediği gibi bir kaç sa'ât sonra cenâzeyi kabrine götürren cem'iyet içinde de bulunmadı.(s.20)

Avâlim-i hevâ-perestânedeki rezâilini bu dereceye getirmekle be-râber arzûsunu iorâyâ kudret ü imkâm bulan Vecdi, 'an-asl İstanbul'da Yenibahçe civârında, zamânın hayatlarını başlarına belâ eylediği fe-lek-zede-gâna mahsûs bir odalı zemîn katından ibâret bir evde toprak-lar üzerinde doğmuş, keşe parçalarına sarılmış, binlerce yamadan vü-cûd bulmuş yırtık bir entâri ile mestûr bir âgûşa alınmıştı. İnsan i-çin, husûsiyle gönülleri şefkât-i mâderâne denilir, en müheyyic, en müessir, en tatlı bir hiss-i rûhânîye cilve-gâh olan kadınlar için ev-lâd sâhibi olmak, dünyâyâ evlâd getirmek, hemen kıymetine mu'âdil ta-savvuru kat'iyen muhal olan emellerden, arzûlardan ma'dûd iken Vecdi'nin velâdeti vâlidesi indinde bir (s.21) kevkebe-i idbâr ü felâket tulû'u kadar nefret ve dehşetle telakkî olunmuştu ! Nasıl olunmasın ki, dokuz ayı mütecâviz bir zamandan beri karnında mücessem bir seng-i sitem sıkleti ile taşıdığı o yumruk kadar vüçûdun hulûl-ı ân-ı tevel-lüdünü anlayacak emâreler görünmeğe başladığı zaman, bedbaht kadın ev-lâdının kudûmüne yırtık bir döşek, yamalı bir kundak, hattâ doğacağı gece bir fanila getirmek için ücret bulabilmek değil, ücretsiz fanila celbine imkân tasavvur etse bile haber gönderecek bir adamı bulunmadı-ğı gibi, ilcâ-yı haml ile iki günden beri evden dışarı çıkmaması, kırk sekiz sa'âte yakın aç kalmasını, o ise baygınlıktan müessir bir tûvân-sızlığa intac eylediğinden komşulardan isti'âneye de tâb ü kudret bu-lamamıştı.

Vecdi, yetim büyüdüğü için okumak (s.22) ne demek olduğunu an-layacak kadar bile kimseden ta'rîf ve teşvîk görmemiş, hengâm-ı sebâ-bında ise, her ne işe tevessül ve teşebbüs ettiyse kaderi bir mâni', bir hâil göstermiş, müddet-i ömründe refâh ile yaşadığı bir günü gör-

memiş, nihâyet bir kaç para mukâbilinde bohça vesâire taşımakla temîn-i ma'îsete mecbûr olmuş Küfeci Hasan nâmında bir fakîrin sulbünden hâsıl olmuştu. Küfeci Hasan, o fakr ü fâkası içinde yine teehhül niyetini men'e kâdir olamamış, husûsiyle mâdâmü'l-hayât sokaklarda sürünmek, kaldırımlarda yatmak sûreti ile geçirdiği leyâline bir hatîme vermek tasavvuruyla o arzûnun icrâsına karar vermiş, ba'de Vecdi'nin vâlidelerini almıştı.

Vâkı'a aldığı kadın da kendi gibi fakir kulübesinde sokakta topladığı sigara parçalarının mahsûlünü satmak ve ale'l-ekser tese'ül etmekle perveriş-yâb olarak büyümüş takımdan olduğu için karnı doyacak (s.23) kadar nân ü nemeke, başını sokacak bir odaya kâil ü kâni' olanlardan idi. Halbuki Hasan için doyacak kadar nân u nemek tedârik etmek ve evvelâ leyle-i zifâfı için eline geçen eski parçalarla tefrîş edib de ba'de eyyâm-ı ömrüne bir güzergâh-ıistirâhat ittihaz etmek istediği o virân odanın bedel-i îcârını bilâ-müşkilât i'tâyâ muvaffak olabilmek mümkün olmamıştı. Binâenaleyh, tarz-ı ma'îsetleri birbirlerine ciddi bir muhabbetleri olmakla berâber ikisini de teehhül ettiklerine bin kere nâdîm ü peşîmân eylemişti. Hâl böyle iken bîçâre kadın bir de Vecdi'ye hâmil olunca büsbütün ne yapacağını şaşırmış, bir taraftan da çağırınların tahtalarını silmek, çamaşırlarını yıkamak, o sûretle bir kaç paraya kesb-i istihkâk edib, emr-i ma'îsette zevcine âlî-kaderü'l-imkân-ı mu'âvenet edebilmek için âdet hükmüne koyduğu işlerden de bi'tabi' mahrûm olub geçinimleri bir derece müzâyakaya (s.24) girdi ki, dünyâyâ bir evlâd getirmek değil, hattâ kendilerini dünyâdan kurtarıb da âlem-i ademe nakledecek vâsıta bulsalar, kemâl-i minnetle ilticâ eylerlerdi. Emr-i idârenin büsbütün Hasan'a intikâli müdhiş bir felâket idi. Vâkı'a, bîçâre adam sa'y u amelden çekinmez, sabahleyin güneşle berâber evden çıkarak gecenin sa'ât birlerine kadar uğraşırdı. Fakat,

me`âyiş-i gûnâgûn-ı hayât içinde küfecilikten başka medâr-ı ta`ayyûş göstermeyen tâli`i, ber-vech-i arzû kazancına imkân bırakmazdı ki, ken`dini, haremini mes`ûd edebilsin. Hattâ kadın, ba`zı geceleri aç kalmağa, ba`zı gün komşulardan dilendiği bir kaç lokma ile teskîn-i cû`eylemeğe, hamlinden sonra başlamıştı. Hasan`ın mu`âveneti ise, bir gûnlük nafakalarını ancak iki günde tedârik edebilmek, ya`ni bir akşam evine ekmek getirirse ertesi akşam haremini ya aç yatmağa veya tese`ûle mecbûr etmek (s.25) sûretiyle görüldü. Hayfâ ki, zaman buna da müddet-i medîde müsâ`ade etmedi. Kadının hamlinden dört ay sonra zevci de hastalandı. Kapısından nesîmden başka kimse girmez bir odada iki hastanın ne türlü yaşayabilecekleri ma`lûmdur. Tâli`siz kadın bî-tâb vücûduyla sabahleyin dolaşarak biraz ekmek, yemek istemek, evde hastasına bakmak, bâ-husûs za`f ü meskeneti ile berâber yine kendisince makbûl u mergûb olan refîk-i ömrünün o hâlinden hiç bir arzûsunu icrâyâ muvaffak olamamak gibi ateşlerden müessî, dağlardan acı hisler altında zebûn olduğu zaman vücûdundan bir vücûd-ı diğerin hareketini duydukça -kalbine nâ-kâbil-i tahammül bir bâr yüklenmiş kadar- dilhûn olur ; dergâh-ı ehadiyyete ref` ü i`lâ ettiği dest-i niyâzı, muzlem gecelerin karanlık semâlarında ya kendi veyâ evlâdı için dâmânına erişecek eceller taharrî ederdi. (s.26)

Âlemin, beşerîyyetin, günde bin reng-i inkılâba giren seylâb-ı hayâtın yegâne kıymet-efzâ-yı ezvâkı olan ümîd, tabi`î Hasan`da da bir fikr-i âtî beslerdi. O da elbette o eyyâm-ı bihrûzuna me`mûlünce bir hâtime beklerdi. Ne fâide ki o hâtime, hâtime-i ömr-i şitâbânı oldu. Bir soğuk te`sîriyle başlayan hastalık bir buçuk ay içinde Hasan`ı mahvetti. Haremini, henüz yüzünü görmediği evlâdıyla berâber Allâh`ın dergâh-ı azametîne havâle ederek hâb-gâh-ı ebedîsine çekildi. Kadın için

müzâyakanın en dehşetlisi bundan sonra başladı.Vecdi`yi de o hengâm-ı müzâyakada, bir karanlık odada son ıztırâb-ı nevmîdî ile velvele-endâz olan feryâdının topladığı bir kaç sâhib-i hayr komşunun elinde doğurmuştu.Hattâ Vecdi`ye o nâmı intihâb ü tevsîm eden mahalle kibârından vâlidesi ile çocuğun mümkün mertebe ihtiyaclarını def` ü te`mîne çalışkan bir zat oldu. (s.27) Hülâsâ Vecdi, öyle bir âlem-i sefâlette , öyle bir harâbede, o ihtiyâc-ı şedîd içinde doğmuş, doğduğu günden itibaren süt yerine zehir içmiş, ninni yerine enîn-i mâtem dinlemiş, her iltifâtı düşman istihzâsı gibi vâlidesinin yüreğinde şerhâlar, sûrahlar açmış, her tebessümü gözünden katre katre yaş dökmüştü.

Pederini hiç bilmeyen Vecdi, vâlidesinin sâye-gâh-ı âgûşunda da çok zaman bulunamadı.Henüz yedi yaşını ikmâl etmemiş, ya`ni erbâb-ı hayâta ciddî bir nümûne-i gayret, bir insan için ne kadar mümkünse o kadar mes`ûdâne yaşadıkları halde tabi`atlerinde, gözlerinde topraktan başka hiç bir şeyle doymaya imkân ü isti`dâd olmayan harîsâne hakîkat-ten medâr-ı tesliyyet olan o eyyâm-ı siyâhtan, o sengistân-ı belâdan daha yedi sekiz senelik müddet ü mesâfe kat`etmeden vâlidesinden de ayrıldı.Doğdu doğalı fakr ü zarûretle yetimlik (s.28) yüzünden çektiği mihn ü meşakka büsbütün bî-keslikle berâber bir de öksüzlük munzamm oldu.Vâlidesi sağ olduğu müddetçe oturdukları harâbe yine evvelki kirâ odası olup, vâkı`a pederi vefât edeliden beri sâhib-i hâne, yirmi kuruştan ibâret olan ev kirâsını bağışlamış ise de, vâlidesi de irtihâl ettikten sonra ne Vecdi için yalnız başına bir odada oturabilmek, ne de Vecdi`ye bir başına bir oda teslim olunmak ihtimâli kalmıştı.Evde bulunan mefrûşât ise zâten kâl ü kaleme alınacak şeyler olmayıp, binâen-aleyh Vecdi, ana ve baba mirâsı olmak üzere yalnız arkasında uryân sıfatını ihrâz ettirmekten başka bir şeye yaramayan bin parça bir entâ-

ri ile yırtık bir yorgan, sâd-çâk bir döşek, kırık bir tencereye mâlik olmuş, halbuki sokak ortalarında kaldığı zaman onları da koyacak yer bulunamadığından mal değil, belâ-yı ser tanımıştı. (s.29)

Vâlidesi irtihâl ettiği zaman temmuz ayının evâhiri idi.O cihetle zâten nâz u nagam içinde büyümemiş, oturacağı yatacağı yerlerde biraz olsun esbâb-ı istirahat aramağa alışmamış olan Vecdi, pek müşkilât çekmedi.Mîras nâmıyla ikbâlinin başına belâ olan ufak tefeği kısmen satmak, hemen bir yere emânet etmek sûretiyle dağıttı.Evvelâ bir hafta kadar o civarda bulunanlardan birinin yanında misâfireten kaldı.Ba`de oradan da istiskal gördü.Esâsen güzel terbiye gören bir vâlidenin âgûşunda perveriş-yâb olmadığı gibi, şiddet-i fakr ü zarûret hasebiyle, vâlidesi, günde bin türlü sitem-i tâli` görmekten oğlunun şâyân-ı nush u muâheze ahvâlini görmeğe de zaman bulamamış, ondan nâşi Vecdi ömründe hayr-hâhâne bir nasîhat bile ıslatmamıştı.Terbiyesi gayet nâkıs, ah-lâkı son derecelerde bed, daha doğrusu hem âhirin (s.30) insaf ve himâyetine mecbûr-ı ilticâ olub, hem de hiç kimsenin yanına sığamayacak kadar bed-hû olmakla, tâli`sizliği muzâaf olarak yaratılan bedbaht - lardan idi.Evvelâ bir hafta kadar misâfireten kaldığı yere müsâferet tarîkı ile alınsa da, kendisi imtizaç gösterse barınacak bir yer buluncaya kadar olsun orada ârâm edebilmek mümkündü.Fakat o kadarcık zaman içinde mâhiyetini o derece meydana koydu ki, vâlidesine fakr u fâkasından ziyâde o fakr u fâka ile berâber yedi sene Vecdi`nin kahrını çektiğinden dolayı acımağa başlamışlar idi.

Oradan ayrıldıktan sonra garîb u perîşân, sefîl ü ser-gerdân sokaklarda sürünmekten başka çâresi kalmadı.Sabahleyin kalkardı.Hayât denilen şu seylâb-ı her-dem-i hurûşun, ummân-ı bigerân-ı sefâlet için-

de yuvarladığı felek-zede-gân ile berâber sokak sokak dolaşır, akşam (s.31) nevâlesini tedârik için ya götürecektir yük, ya taşıyacak bohça ara.Ba`zen kazancına mahsûs bir nisbet dâhilinde çokça para alır, ba`zen bir parasız akşamı ederdi.O perîşânlık âlemine ilk düştüğü gün şeh-râh-ı hayât-ı siyeh-rûzuna mûntehâ arar gibi bir duvara dayanarak mûtehayyirâne atfeylediği nigâh-ı tazallum, önünden geçen bir sâhib-i hayra tasadduk cesâreti vermiş, kendisine sadakaten o gün para verilmişti.Bu ilk lûtûf, ilk bî-kes kaldığı geceye nevâle yetiştirmekten ziyâde kendisini zıll-ı suâle alıştırmak için sebep-i mahsûs oldu.Yük taşımaktan, bohça götürmekten ziyâde zevk aldığı bir iş varsa o da dilenmek idi.Daha garîbi, hizmetle çalışmakla eline geçen para, me`mûlûnün bir kaç misli o kadar mûcib-i hazza olmaz da, sefîlâne dest-küşâ olduğu vakit akşama kadar devâm eden zelîlâne intizârına mukâbil az bir şey eline geçeydi, mes`ûdiyyet telakkî ederdi. (s.32) Alelekser , arkadaşlarından ayrıldı.Bilinmedik bir caddeye veya bir sokağa gider, bir kaldırımın üzerine oturur, ba`zen başını bağlamak, ayağını sarmak, gözünün birini kapatmak, ağzını burnunu eğriltmek gibi illet-i vücûd, noksân-ı a`zâ taklîdine yeltenir, vâkı`a bunda şeytânetinden, zekâsından pek ziyâde istifâde ederdi.Bu sûretle akşama kadar hâr u zelîl bekler, gelib geçenler içinde belki beş on para veren bulunur.Onu pek mühim tanırdı.Akşamları ortalık kararınca kadar caddelerde, dükkanların önünde dolaşır, gecenin zulmeti etrâfı ihâta ettikten, herkes müemminlerine çekildikten sonra o da yerine çekilirdi.Müemmini, hâb-gâhı, sabahtan akşama kadar bir lokma ekmek arkasında çektiği meşâkka mukâbil kûşe-iistirâhati cami` avluları, sokak kaldırımları, kapı eşikleri idi.Sabahları bir nûr-ı şeffaf, gündüzleri bir (s.33) reng-i lâci-verdî, geceleri nazarlardaki nûr-ı rû`yetle mûcâdeleye çalışır bir zulmet-i hîçî ile mestûr olan kubbe-i semâdan başka bir sakıf görmek-

ten bir nigâh-ı mâderâneye manzûr olmak kadar mahrûm idi. Ömr-i şitâ-bâtının mesâfe-i râhı nâmiyla tayy u ta`kîb ettiği sengistân-ı belâ üzerinde sürükleye sürükleye parçaladığı kunduraları zaîf ayaklarını harâretin te`sîriyle ateş gibi kızan kaldırımlardan, taşlardan esir-gemez, o ıztırâb ile gece olub da rahat zamânı geldiği gibi başını ko-yacak yere en zaîf hastalardan, en zebûn 'alillerden ziyâde ihtiyâç hisseylerdi. Hayfâ ki, müsâ`adât-ı zamâne başının altına, günde binler-ce ayak altında çiğnenen kaldırımlardan başka bir bâlîn-i istirâhat hazırlamaz, yarım yırtık setresinin bir kısmını yere serer, kısm-ı di-ğerini kifâyet ettiği kadar üzerine örter yatar. Dünyâ, umûm, âile ve ehillâ (s.34) nâmiyla kandine karîb olmak üzere yaratılmak ihti-mâli olanların cümlesine bedel yalnız onu görüb de, muvakkat bir rûyâ-yı ümîd görür yâhûd denizde sâye-i kamer temâşâ eder gibi henüz zevk-ı temâşâsına değil tamâmen idrâk-ı kıymetine bile muvaffak olamadan o-nu da elinden kaçırdığı vâlidesini, o leyâl-i tenhâyisinde dâimâ arar-dı. Öksüzcesine bîgâne tahkîri işitmekten başka bir şeyle me`lûf olma-yan kulağına o zaman nesîmin iniltisi, leylin sükûtu, mevki`in tenef-füs-i nâimâne gibi kâh kâh peydâ olan velvele-i hamûşânesi mütemâdi-yen bir şey söylerdi. Onu dinlerdi. Gûyâ rûzgâr gezip dolaştığı yerler-den bir çok haberler getirir, fakat cümlesi birer musîbet haberi ola-rak sema`ına vâsıl olurdu. Her gün binlerce çîn-i çehre-i infi`al, çîn-i cebîn-i tehdîd, rûy-i istihfâf gören gözlerini, sıkleti, mütemâdiyyen hiss olunur bir te`sîr ile üzerine yüklenen semâya tevcîh eder. Mütemâ-diyyen bir şey arar gibi (s.35) bakar düşünür, öyle bir zulmet-i hî-çîye, öyle bir ka`r-ı ademe attığı vâlidesi, o zamanlarında hiç hatı-rından ayrılmaz idi. Ba`zen bî-keslik, tenhâlık, yalnızlık, tahassü-rüne o derece kuvvet verdi ki, ertesi gün fecr-i kâzible berâber açıl-an gözleri, teşhîs-i eşyâya iktidâr bulur bulmaz gidib o cesed-i ga-âbin tahavvülünden hâsıl olmuş bir avuç torağa yüz sürmek isterdi. Ba`-

zen o tasavvurunu icrâ ederdi. Edirnekapısı civârında tûl u arzına in-
 tihâ tasavvuru tahdîd-i adem kadar mümtenî bir kabristân içinde bir
 köşeye atıldığını bilirdi. Koşarak giderdi. Yerini hayâl meyâl bulurdu.
 Fakat kader eline ne kadar taş geçtiyse hepsini birer seng-i sitem o-
 larak hayâtında başına yağdırmış da, ser-i kabrine dikilecek bir seng-
 pâre kalmamış gibi müdeffini en ufak bir işâretten bile mahrûm, hâkis-
 tânı ise, mâhiyyet-i âlemden nümûne göstermeğe mahsûs bir tarîk (s.36)
 üzerinde sevda-yı müsâbakaya düşmüş birer heykel-i müteharrik gibi
 birbirini ta`kîb eden cenâze alaylarının zîr-i pâyinde çiğnene çiğnene
 zemîn ile tesâvî hâsıl etmişti. Vecdi için vâlidesinin gömüldüğü köşe-
 yi bilse de asıl yattığı noktayı ta`yîn edebilmek hayâline hayâl-hâ-
 ne-i tahassüründe bir müdeffin tedârik eylemek kabîlinden idi.

O senenin yazını bu sûretle geçirdi. Vaktâ ki, mevsim-i şitâ hulûl
 etti, yaz müddetince ba`zen te`sîri pek girân olsa da yine harâretten
 ibâret bulunan hava yakarcasına soğuklar, karlar, yağmurlar birbirini
 ta`kîbe bağladı. Kaldırım üzerleri, câmi` avluları, sokak köşeleri, cüm-
 lesi birden Vecdi için bâb-ı ümîd gibi kapandı. Dışarıda gece yatmak
 değil, gündüz dolaşmak bile pek nâdir tesâdüf olunur vuslat zamanları-
 na mütevakkıf kaldı. Artık Vecdi`ye yersizlik, yetimlikten, çâresizlik-
 ten, anasızlıktan daha ziyâde icrâ-yı (s.37) te`sîr eder oldu. Arka-
 sındaki bin parça libâsı, vücûdunu berf ü bârândan değil, inzâr-ı ağ-
 yârdan bile tamâmiyle setre kâfi olmadığı için, gökten düşen her dam-
 la düşman tarafından in`itâf etmiş nazar-ı teşkîk gibi vücûdunda ili-
 secek pek çok üryân yer bulur, bürûdetin infâz ettiği her şiddet, muk-
 bil-i istihzâsı gibi ciğerinin en âteşîn noktalarına işlerdi.

O mevsim için dört beş aydan beri geçirmekte olduğu sûrette im-

râr-ı ömrün, adem-i imkânını anladı. Bâ-husûs havanın müsâ`adesizliği bir taraftan kazanca da mâni` olmakta idi. Sabahtan akşama kadar dolaşıp akşam nevâlesini tedârik edecek kadar bir şeye mâlik olamamak, kışın uzun gecelerinde ise sıcak altlarında küllâbın av`avelerine demsâz olmaktan ise, hizmet-kârlık, gıraklık sûreti ile bir yere intisâb etmeği tasavvur etti. Bu imkânı kendi (s.38) gibi bir nigâh-ı himâ-yetten mahrûm ba`zı bî-gârelerde gördüğü için, kendince eshel bulurdu. Vâkı`a ümidinde tehî-dest çıkmadı. İki uç mürâcaat üzerine geceleri dükkanda yatmak, hevâyic-i zarûriyyesi oradan te`mîn ü tedârik edilmek, hattâ haftada bir kaç gurus harçlık da verilmek üzere bir bakkalın yanına kabûl olundu ki, ümidine bir dereceye kadar fâik bulunan muvaffakiyet vâkı`ası, kendisine ihtiyaçtan ziyâde hâline merhamet netîcesi idi. Hulûlünün ilk ayı henüz eyyâmını ikmâl etmemiş olan şitânın yirmi, yirmibeş günü içinde gösterdiği te`sîrde Vecdi`yi canından bîzâr etmek tâli`sizliğini vâlidesinin vefâtından ziyâde kendi hayâtından bildirerek topraklarda yer aratmak için kifâyet etmişti. On gece mütemâdiyyen tûfân-ı belâyâ garkolur gibi sular içinde feryâd ü enîn ile sabâh etmiş, oniki gün bilâ-fâsıla yerinden kımıldanacak hâli olmadığı hâlde (s.39) büsbütün dermânını kesen açlıktan kurtulmak için beş on para arkasında sürünerek dolaşmıştı. Öyle bir zamân-ı felâkette kabûl olunduğu dükkân bir bakkal dükkânı olmakla berâber, kendisine bir sa`âdet-kâr-ı âmâlden kıymet-dâr geldi. İlk orada yattığı akşam iliklerini donduracak derecede icrâ-yı hükmeden bürûdete mâni` bir harâret gördüğü için, üzerinde uzandığı pikelerini, anasının toprak altında mahvolan âgûsu zannetti. Fi`l-hakîka, Vecdi gibi bir bî-gâreye bir bakkal dükkânı değil, bir arabalık bile kader-i nâ-kâbil-i inkâr bir cây-ı ârâm idi. Vâ-esefâ ki, insanlar ba`zen mevki`-i şükrandaki küfrâna sevkeyleyen isti`dâd-ı mel`ânet Vecdi`ye o cây-ı ârâmda pek muvaffak bir müsâ`ade

gösterdi. Zâten müddet-i ömrü içinde terbiye değil, terbiyesine me'mûr olan vücûd ile ondan işittiği sözleri anlayacak kadar berâber bulunma-ğa bile muvaffak olamamış, bu (s.40) noksana bir de tab'ındaki denâ'et, cibilliyetindeki sefâlet munzamm olmuş bir çocuktan bâ-husûs o sinn ü sâlinde ne meziyyet beklenebilir ? Ustasının ilcâ-yı merhametle verdiği haftalık, hiç bir ihtiyâcı onda dâhil olmamak üzere sokaklarda sürünüyorken bir ayda eline geçen paradan ziyâde olduğu halde, Vecdi, ustasından gizli ba'zı istifâdelerden de tecrîd-i nefsi bir türlü tervvüc edemedi. Evvelâ usta dükkânda bulunmadığı zamân sattığı şeylerin kısmen esmânını yedd-i kitmânına geçirmek sûretiyle başlayan irtikâbı mürûr-ı zamân ile dükkândan vakti boş buldukça sıkletine tahammül edeceği şeylerin cümlesini aşırarak derecesine vardı. Kusuru bir iki defâ görülemedi. Bir kaç kere müsâmaha olundu. Ondandır adem-i intibâhı anlaşılarak ibtidâ nasîhat, sonra tekdîr, daha sonra ise mükerreren darb sûretleriyle cezâlandırıldı. Vecdi, o mu'ameleleri görünce mütebennih olmağa bedel (s.41) ustasına husûmet peydâ etti. Hattâ meselâ yüz gurusluk bir sirkat için ducâr-ı mucâzât edildiyse, ertesi günü bir kurusluk şey aşırarak, ona muvaffak olamazsa bâri o kadar bir şey ziyân ederek, bî-çâre ustayı izrâr etmek sûretiyle ahz-i sâra kalkıştırdı. Fakat bu ahlâk ki, erbâbı için tâlî'sizliğin ebediyyetine delâlet eder bir ser-nüvişt hükmündedir. Tabi'î bir el adamı nazarında çok zaman şâyân-ı tesâmüh görülmez. Ilcâ-yı merhametle başladığı hayrı ikmâl için olanca kuvvetini kalbinde toplamış olan usta, Vecdi'nin icrâatına üç ay dayanabildi. Üç ay sonra yine Vecdi, yine bir mağmûm günün karlı, yağmurlu gecesini sabâha kadar dolaşmakla geçirmeğe mecbûr kaldı.

Dükkândan koğulmak Vecdi için eski hâl-i sefâlete avdet demek olduğundan fi'line gûyâ fenâ halde nâdim ü peşîmân oldu. (s.42) Fakat muktezâ-yı cibilliyetine nazaran nedâmeti, hırsızlık ettiğinden ziyâ-

de, ettiği hırsızlığı anlattığına mebnî olmalıdır ki, az müddet sonra yine çiraklık sıfatıyla kabûl olunduğu bir kahveden daha evvel tard edildi.Hattâ bu kavli müeyyed olmak üzere yalnız o kiş içinde dört yere kabûl olunub dördünden de tardedildiği, kendisinde hiç bir iyiliğin kadrini bilmekle imkân, binâenaleyh hiç bir yerde ârâm ü ikâmete isti`dâdı olmadığına delîl-i kâfi idi.

Dördüncü mültecâsından tardolunduğu zamân bahârın avdeti kendisine tûl ü arzı gayr-i mahdûd bir dârü`-t-tenezzüh demek olan sokakları küşâd ettiğinden artık ilticâya, dehâlete lüzûm görmez olmuştu.Husûsiyle kış müddetince bulunduğu yerlerde sirkate pek güzel alışmış idi.Yazın medîd ü müsâ`id günleri, eyyâm-ı mahsûsasını icrâ-yı ef`âline daha kâfi buldu.Fakat (s.43) altı ay içinde o yolda icra`âtı üzerine o derece sû-i şöhret kazandı ki, kış avdet edib de yine üryân ü perîşân sokak ortalarında kaldığı zaman bir gece misâfir olmasına müsâ`ade gösteren, hattâ yüzüne bakan olmadı.Bir dükkânın önüne gidib de boynunu bükerek reng-i tazallum gösterecek olsa, hâline acımdan ziyâde bir şey aşırırmamasına dikkat ederlerdi.O sene dükkân, kahvehâne çiraklığından nevmîd oldu.Şiddet-i bürûdetten aldığı bir soğuk üzerine bir aralık hastalandı.Kat`iyyen ayakta duracak hâli kalmadı.O vakit bir ıztırâb-ı şedîd üzerine evvelâ ilticâ ettiği bakkala dehâlet eyledi.Ne fâide ki, adamcağız yüzünden pek çok zarâra uğramış, ahlâkından ise o nisbette gözü korkmuş olmalıydı ki, rûy-ı kabûl göstermedi.

Rûy-i dehâlet gösterdiği yerlerin cümlesinden, tâli`inden gördüğü kadar (s.44) şefkat ve merhamet görmesi, bu ân-fersâ bir za`f ü ıztırâb içinde bulunan Vecdi`yi hayâtından büsbütün rû-gerdân eyledi.Henüz dokuz yaşında idi.Herkese gösterdiği germ ü serd-i tahavvülâtın

zamân-ı temâşâsını çocukluk, gençlik, kâmillik, pîrlik gibi aksâm-ı muhtelifeye münkasım bir hengâmeye sığdıran hayat ona, dokuz senelik bir müddet içinde o derece çîn-i infî'âl göstermişti ki, meşhûdâtından istidlâl-i mâhiyyete tab'ından imkân-ı kâbiliyyet olsa sabâve-tinde pîr olmuş kadar intibâh ü tecrübe kesbetmekle bir hârika-i hilkat olurdu. Vecdî'de ise, ona değil, hattâ geçtiğinden ibret-bîn olub da ef'âl-i sâbıkasına nedâmet etmek isti'dâdı bile mefkûd idi, olmamak lâzım gelse ilticâ ettiği yerde fevka'l-me'mûl rahât ü huzûra kavuşmak sonra oradan kendi muktezâ-yı harekâtı olarak tardolunub sokaklarda yine mâsebek-i ahvâlini (s.45) ta'kîbe bağlamak, başından bir kerre iki kerre geçmiş kazâlardan olmadığı için şimdiye kadar tenassuh ü intibâhını ihtizâ ederdi. Halbuki o vakte kadar, zehirlerden, âteşlerden müessir bir ıztırâbı külliye unutup da geçtiğini rûyâ nev'inden bir kerre hâtırına olsun getirmemek için bir haftadan ziyâde vakt ü zamâna muhtâç olmadığı gibi ondan sonra nâil olduğu bir ni'meti de pek çabuk pâ-yı küfrânı altına aldı.

Vecdî, vefat eden refîkasının evine çocuk iken evlâdlık sûretiyle kabûl olunmuştu. Âile sâhibi, gâyet merhamet ve insâniyet ile mecbûl, âkil, müdebbir, şefîk, âlîcenâb bir zât olduğundan onu evlâdı gibi büyü-tüb hattâ hîn-i vefâtında evlâdını ona vermeğe çekinmemişti. Ne fâide ki, herifin vefâtından sonra vicdâna, insâniyyete yakışmaz ne kadar rezâil varsa, cümlesini irtikâb ü ihtiyâr ettiği (s.46) gibi en sonra da mel'ânete meyl idi ki, vak'adan nümâyân olur.

Ma'mâfih Vecdî'nin bu halleri, kendi yanına kalmamış, nihâyet o da sefîl ve ser-gerdân bir sûrette vefât etmiştir. (s.47)

" NETİCE " HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

D I Ş Y A P I

1. Künye : Vecîhî, Netîce, Asır Kütübhâne ve Matbaası, Dersaâdet, 1315, 47 s.
2. Konu : Sefil bir hayattan, evladlık olarak girdiği evin kızıyla evlenerek kurtulan bir adamın, zevk ve eğlence yüzünden karısının ölümüne sebep olması; âilenin bütün servetini yok ettikten sonra perişanlık içinde ölümü.
- Anafikir : Âilenin içinde bulunduğu fakirlik, câhillik, ahlâksızlık ortamında doğarak sokaklarda yetişen insanlar, hem kendilerini, hem de çevresindekileri felâkete sürüklerler.

3. Ana Çizgilerle Vak`a :

Çok fakir bir âilenin çocuğu olarak dünyâya gelen Vecdi, günübirlik iş tutmağa alışan babasının ve arasına dilencilik, hizmetçilik gibi işlere giren annesinin ölümü üzerine sokakta kalır. Dokuz yaşından itibaren bakkal çıraklığı, kahvehâne yamaklığı gibi işlerde çalışır. Vecdi, kışın iş aramakta, yazın ise dilenmektedir. Serseri tabiatı, hırsızlığı ve her türlü ahlâksızlığı yüzünden bütün işlerden atıldıktan sonra dilenciliği kendisine meslek edinir. Bu arada hayırsever bir zat Vecdi`yi evladlık olarak yanına alır; daha sonra da kızını kendisi ile evlendirir. Bu zâtın ölümü üzerine servet sâhibi olan Vecdi, yine kötü ahlâkını takınır, Vuslat isimli bir ahlâksız kadın ile yaşamaya başlar. Her gün içki âlemleri yapar. Vecdi`nin karısı daha fazla dayanamayıp kahrından ölür. Bir müddet sonra Vecdi de bir köşede, beş parasız, küçüklüğünde olduğu gibi sefil bir hayâta başlar ve o halde can verir.

İ Ç Y A P I

A- FİKTİF YAPIYI HAZIRLAYAN UNSURLAR :

1. BAKIŞ AÇISI :

Hikâyedeki anlatıcının kimliği, teklik üçüncü şahısla olayları nakleden "o anlatıcısı" dır. Bu şahıs, hikâyedeki kahramanların nerede, ne zaman, nasıl hareket edeceklerini bildiği gibi onların bütün özelliklerini de bilir ; bir yaprağın yere düşmesinden, bir çiçeğin nasıl jâleler peydâ ettiğine kadar tabiatteki bütün oluş ve hareketleri sebep ve neticeleri ile değerlendirir. Yazarın, diğer kahramanların yanı sıra, olayları görecekt, bilecek, yorumlayacak bir başka kahraman daha tasarlayarak, nakli, onun bakış açısından yansıtmayı, yazar-anlatıcının üçüncü şahısla olayları okuyucuya sunması, bu değerlendirme ile ilgilidir.

Hikâyede, yazar-anlatıcının benimsediği anlatım tutumu, tasvîr ve tasvîrî nakil başta olmak üzere, tesbît ve taraf tutucu takdîm olarak belirlenebilir. Yazar, tamâmiyle tasvîre ayırdığı giriş kısmında, ayrıntının içinde öylesine boğulur ki, burada biz, boşboğuna olay ararız. Bu bölümde, daha sonraki olayların geçtiği mekânın adı zikredilirken koyu bir tasvîr başlar :

"Kapisından girildiği veyâhûd penceresinden bakıldığı zaman vûs'at-i tûl ü arzına ihâta-i nazar kifâyet etmez müstatilû's-şekl, münhatt bir zemîn görûlürdü. Üzerinden geçen bahârân ile berâber nâzân u hınâmân olarak bir hayâl-i cismânî letâfet gelib geçmiş de onun eser-i pâyinden vücûd bulmuş zannolunan yol münhanîlerinin taksîm ettiği eş-kâl-i muntazamaya ufk-ı seherî kadar âbdâr çemen-

ler tefrîş olunmuş, üzerleri rengârenk şükûfelerle tezyîn edilmiş, gûyâ o levha-i nazar-rübâ, güneşin te'sîr-i harâretinden esirgenerek üzerine tabî'î şemsiyeler açılmış gibi taraf taraf sâyedâr ağaçlar, yapraklı nihâller garsolunmuştu. " S.4

Tasvîre ağırlık veren bir hikâyenin anlatım tutumunda taraf tutulması ve olayların tasvîrî nakil ile sunulması tabî'dir; zira, yazar, objektif ölçüyü kaybetmiştir.

2. ANLATIM TEKNİĞİ :

Hikâyenin vak'a tertîbi, Maupassant tarzı düzenlenmiştir. Olayların ön plânda değerlendirildiği klâsik vak'a hikâyesinde, diğer elementler olayların sunulmasını desteklerler. NETİCE'de ise olaylar ön plânda ele alınmamıştır. Birinci bölümde olay yok, tamâmen tabîat tasvîri vardır. Gelişme ve son bölümlerinde ise, olayların aksiyoner bir şekilde kahramanların arasında geçmesi tercih edilmemiş, özetlemeye gidilmiştir. Geriye dönüş şeklinde düzenlenen ikinci bölüm de yine olay yok, özetlemeler vardır. Son bölümde ise, hikâyenin genel bir değerlendirmesi, genel bir özeti yapılır:

"Vecdi, vefat eden refîkasının evine çocuk iken evladlık sûreti ile kabûl olunmuştu. Âile sâhibi, gâyet merhamet ve insâniyyet ile mecbûl, âkil, müdebbir, şefîk, âlîcenâb bir zat olduğundan onu evlâdı gibi büyüdü, hattâ hîn-i vefâtından evlâdını ona vermeğe çekinmemişti. Ne fâide ki, herifin vefâtından sonra vîcdâna, insâniyyete yakışmaz ne kadar rezâil varsa cümlesini irtikab ü ihtiyâr ettiği gibi en sonra da mel'anete meyl idi ki, vakadan nümâyân olur." (s.46)

Bu açıklamadan sonra ibret dersi verilir ki, aşağıdaki cümle, hem ibret dersini oluşturmakta ve hem de son bölümü meydana getirmektedir :

"Ma'mâfih Vecdi'nin bu halleri, kendi yanına kalmamış, nihâyet o da sefîl ve ser-gerdân bir sûrette vefât etmiştir." (s.47)

Merak Unsurları :

Giriş bölümündeki tasvîrin sonunda bir hazîran gecesinde olayın başladı şu şekilde belirtilir : "Hikâyeye mebd'e` ittihaz ettiğimiz bir hazîran gecesî..." Bu ifâdeden sonra tam olay başlayacak derken yine koyu bir tasvîr ve özet bilgi ile karşılaşırız.Olayın doğrudan doğruya kendisi olmayan, fakat olaya ışık tutan özet bilgiler bize ilk merak unsurunu ulaştırır :

1. "Husûsiyle haremde muhtazır bir hasta (..) bulunduğunu ana-zar-ı îtibâre almamış..." (s.8)

Hasta kimdir ? Ana kahramanla ilişkisi nedir ?

2. Vecdi'nin sâhip olduğu servet nereden kaynaklanıyor ? Bu serveti kazanmasına sebep karısı mıdır ? (s.15)

(Birinci düğümün çözülüşü.)

3. Vuslat kimdir ? Vecdi ile ilgisi nedir ?

4. Vecdi'nin karısının ölümünden sonra a n a d ü ğ ü m'ün atıldığı görülür: Vecdi'nin sonu ne olacak ?

(Üçüncü düğümün çözülüşü.)

5. İkinci bölümde geriye dönülerek Vecdi'nin çocukluğunun anlatılması iki numaralı düğümü çözer ve ana düğümü pekiştirir.

6. Vecdi'nin sefâleti ve ölümü.

(Sonuç ve çözüm.)

Dikkat edilirse iki numaralı merak unsuru mâzîden, diğerleri hâlden kaynaklanır.Hikâye atılan bütün merak unsurları şahısların etrâfındadır.Birinci ve ikinci merak unsurları Vecdi'nin karısı ve cariyesi etrâfında düğümlenirler ; diğer merak unsurlarının hepsi Vecdi etrâfında döner.

Ana düğümü geliştiren ve pekiştiren tahlîl ve tasvîr unsurları,

Vecdi'nin perişan çocukluğu anlatılırken çizilen acıklı tabloda canlandırılır.

Hikâyedeki tasvîr unsurları, bahâr, şebâb, aşk, neş'e , tarâb v.s. kavramlar ile desteklenirken, yazarın dünyâ görüşünün anahtar tâbirlerini ortaya çıkarır. Bu ve buna benzer kavramların olaylar ile doğrudan değil, tasvir ve takdîm yolu ile dolaydan ilişkisi olduğundan merak unsuru taşımaz.

Hikâyedeki merak unsurlarının en önemli özelliği, şahısların etrafında atılan düğümlerden kaynaklanmalarıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELERDEKİ FİKTİF

YAPIYI OLUŞTURAN

UNSURLAR

A- F İ G Ü R A T İ F Y A P I :

Hikâyelerin figüratif yapısını "insan" oluşturur ; hayvana ve eşyâya şahsiyet verilmez.

Fakirlik ve sefâlet çekerek perîşân olan insanlar (Hakikat, Per-vîz, Netîce), veremli babalar (Teessür), kahrından ölen anneler (Netîce), arkadaşını perîşân eden sahte dostlar (Tekâbül), zifaf gecesinde ölen damatlar, felç olan gelinler (Heyhât) `den oluşan şahıslar kadrosu ile hikâyeler, kan, göz yaşı, ölüm, sefâlet ikliminin temsilcileri ile örülen bir figüratif yapıya sâhiptir.

Şahıslar, bazen, "küçük kız" , "anne" , "baba" , "câriye" v.s. kelimeler ile isimlendirilir.Şahısların "karakter" veya "şahsiyet" olamaması, yukarıda isimler ile birlikte anılan temsilcilik özelliği sebebiyledir.Vecîhî`nin hikâyelerindeki şahıslar ya tam iyi, ya tam kötü kahramanlardır.Şahısların hepsi, sosyal hayat içindeki birim, dilim ve grupların bir kısmını, bir veya daha çok sathî özellikleri ile temsil eden t i p l e r d i r.Bu gruplar içinde, cehâlet, fakirlik ve kimsesizliğin acılarını çeken çocuklar, önemli bir yer tutar.

Vecîhî`nin hikâyelerindeki şahısların büyük bir kısmı, geleneğe bağlı halk hikâyelerimizdeki kahramanların, Tanzimat ve Servet-i Fûnûn dönemlerindeki kavram kargaşası ve arayışlar içinde olan edebiyat anlayışlarına yansımalarından elde edilmiş tiplerdir.

H a k î k a t hikâyesinde olaylar, biri ana kahraman olmak üzere

üç kişinin etrâfında gelişir: Ahmet, müşteri, hayırsever zat...Bundan başka şahıslar yelpâzesinde görülen Ahmet'in annesi, arkadaşları, müşterinin dostu ve İstanbul halkı, kademeli olarak sülietleşir ve figüran özelliği taşırlar.

Ahmet'in kesin çizgilerle fizikî ve rûhî portresinin çizildiği giriş bölümü, bir bakıma, ana kahramanın takdîmini yapmak, onu tanıtmak üzere tertip edilmiştir.İlk paragraf, Ahmet'in içinde bulunduğu genel durumu anlatmaktadır :

" Seyl-i hurûşân-ı meşîyyetin en müdhîş, en cesîm dalgaları arasında yuvarlana yuvarlana mesâfe-i hayâ-tiyyesini kat` u ta`kîbe çalışırdı.Ömrünün daha sekiz hande-i bahârına tesâdüf etmiş, daha sekiz kışın, yerleri inleten, gönülleri ağlatan leyâl-i mahşer-nümû - nunda, kaldırımlar üzerinde tâ-be-sabâh na`ra-ı dehşet-nâk-i rûzgâra dem-sâz olmuştu.Fakat beşâset-i mes-ûdâne ile güzerân etmiş bir fecr-i rebi`î kadar bile imtidâdı hiss olunmayacak olan o müddet-i kalîle zar - fında, tâli`-i nâ-sâzı, çehre-i nisâbına dâimâ bir tûfân-ı felâket tevcîh etmiş, onun dağlar gibi devri- len şelâlelerinden pek çok sille-i sitem yemişti.Dikkatli nazarları, rikkatli kalbleri bir câzibe gibi perîşânlığında cem`eden hâli, insanı dâimâ düşündürürdü." (s.3)

Ahmet'in perişan görünüşü altında "nişâne-i zekâ" hemen farke - dilmektedir.Pantolonu ya dar ya da boldur.Püskülsüz fesi arkaya doğru eğilmiş, "perîşân saçları sîmâ-yı hazînine" dökülmüştür.Uzunca saçları, fesi, bir noktada çakılı kalan gözleri, Servet-i Fünûn dönemindeki genç şâir portresine çok benzemektedir⁽¹⁾ .

(1) Hikâyenin kahramanı Ahmet ile Hâlid Ziyâ'nın Ahmet Cemil'i arasın- da bu noktada bir ilgi kurulabilir.

Ana kahramanın portresi etrâfında giriş bölümünde anlatıcının, tahlîl ve tasvîr ile konuyu ortaya koyması ispat eder ki, yazar, birinci derecede vak'ayı değil, anlatmayı, dolayısı ile kahramanı işler. Olayların gelişmesiyle şahıslar hakkında mesajlar sunmak yerine, şahısların (özellikle Ahmet'in) tasvîr ve tahlîlleri ile olaylara varılır. Tanıtma -tahlîl ve tasvîr- vak'anın devamlı önünde seyrederek. Olayların meydana getirdiği vasat içerisinde kahramanlar, davranışları ile değil, doğrudan doğruya anlatma ile tanıtılır. Kahramanların fizikî ve yâ rûhî portreleri çizilirken, olaylar yardımcı unsur olarak kullanılır. Böylece tekniğin çok zayıf olduğu ortaya çıkar.

Eserde bizzat rol alan şahıslar, Ahmet ve müsteridir. Ahmet'in anne ve babası, Ahmet'e sâhip çıkan hayırsever zat ve şehir halkı, kendilerinden bahsedilerek, aktif paylaşmanın dışında pasif bir halde olaya dâhil edilirler; Ahmet'in arkadaşları ise tek bir diyalogla olaya katılırlar. Müsteri de dâhil olmak üzere bu şahısları figüran olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Hikâyedeki süliet şahısların en önemlisi Ahmet'in annesidir. Ahmet'in annesi aksiyonda rol almaz, ancak, Ahmet'in ruh hâlini çok iyi yansıtır. Hikâyede genel bilgiler ve tasvîrlerle üzerinde durulan Ahmet'in annesi -olaylar örgüsünde yer alan bir şahıs olarak değil- "ana" kavramını yorumlamak vazifesini üstlenen bir sembol olarak kullanılmıştır.

Eserdeki figüratif yapının oluşumu, aynı zamanda olayların, düğümlerin ve zaman unsurunun yorumu, Ahmet'in şahsı etrâfında gelişir.

Şahısların, bölüm, zaman ve düğümler ile ilişkisini gösteren tablo incelendiği zaman görülecektir ki, figür aralığındaki her üç karede, merkez olarak Ahmet'in etrâfında teşekkül eder :

GİRİŞ	GELİŞME	SON	Plân Aralığı
MÂZÎ	HÂL ve İSTİKBÂL	İSTİKBÂL	Zaman Aralığı
MERKEZ KİŞİ İLE İLGİLİ OLARAK ATILAN DÜĞÜM	ANA DÜĞÜM ve DİĞER DÜĞÜMLER	ÇÖZÜLME	Düğüm Aralığı
AHMET ANNESİ BABASI FİĞÜRANLAR	AHMET MÜŞTERİ HAYIRSEVER ZAT FİĞÜRANLAR	AHMET MÜŞTERİ	Figür Aralığı

Giriş bölümünde mâzî ile ilgili olarak merkez kişi etrâfında o-
luşan düğüm, Ahmet'in annesi ve babasına olan hasreti ile pekiştirir-
li. Ahmet, "kendi te'sîr-i iştîyâk ile fikrinde tasvîr ettiği ha-
yâl-i mevhûmdan başka baba görmemiş" tir. "Henüz üçbuçuk dört yaşın-
da iken gömdüğü vâlidесinin hayâl-i meytini, gece kaldırımlarda yat-
tığı zaman nûr-ı nigâhına nokta-i in'itâf olan semâ-yı muzlimde, o
makber-i hîçîde" görmektedir. "... Ba`zen, yanından geçen arkadaşla-
rının 'Ahmet yine uyuyor musun ?' yollu îkazlarına ihtiyaç" gös-
termektedir. Böylece giriş bölümünde Ahmet etrâfında atılan düğümler,
mâzîdeki âile kavramından kaynaklanmaktadır.

Gelişme bölümünde, Ahmet, müşteri ve hayırsever zat ile birlik-
te, hâl ve istikbâle âit olarak atılan düğümün merkez kişisi dir. Fi-
güranlar, İstanbul halkı ve yoldan gelip geçenlerdir ki, olaylara
süliet olarak girer ve o ölçüde etkili olurlar. Çözülme ise son bölüm-

de Ahmet ile müşterinin tesâdüfen karşılaştıkları zaman gerçekleşir.

Hikâyenin merkez figürü olan Ahmet, bir t i p` tir. Onun tipinin bâriz özelliklerini şöyle sıralayabiliriz : Fakir, zekî, çalışkan, namuslu, fart-ı hassâsiyet sâhibi, azimli... Bu hikâyede figüratif yapıya eşya ve hayvan dâhil edilmediği de düşünülürse, diğer şahısların pasif vazifeleri yanında, olayda işlenmeye çalışılan asıl figürün Ahmet olduğu bir kere daha ortaya çıkar.

T E E S S Ü R hikâyesindeki şahıslar kadrosu, anlatan (kahraman-anlatıcı), "bir zevce, bir zevce, bir hizmetçi, bir de dört-beş yaşlarında kız" çocuğundan meydana gelir; ayrıca, kaptan, hasta baba, tayfalar ve yolcular, figüran olarak olaya katılırlar.

Yazarın, kahraman-anlatıcı hakkında doğrudan bilgi veremeyeceği açıktır; zira, olaylar, "ben şekli" ile nakledilmektedir. Biz, hikâyenin tamâmına bakarak, kahraman-anlatıcının, aşırı hassas, küçükleri seven bir insan olduğunu anlarız. Ayrıca, kahraman-anlatıcı, tabîî ve ictimâî olayları en ince teferruata kadar algılayıp değerlendiren münevver bir şahıstır.

Olayların gelişmesinde merkez kişi olarak kabul edebileceğimiz küçük kız, "ma` sümâne bir çehre, saf bir kalb-i tabî`î, bir tegâ - fül ü tecâhül ile" (s.19) konuşmaktadır. "Hâlik-i Azîmü`ş-şân, en büyük isti`dâd-ı hüsn ü ân ile yarattığı o küçük vüçûdda, o kadar melâ-hât" toplamıştır ki, çocuk sevmenin ne demek olduğunu bilmeyenler dahi bu çocuğu sevebilirler : Küçük kız çok güzeldir.

Olayda öne geçen şahıs olarak gördüğümüz küçük kız bir t i p` -

tir. Küçük kız, çocukların bütün özelliklerini taşır. Bu tipin bâriz vasıfları şunlardır: Güzellik, ismet, oyuncak sevgisi, insanlara hemen alışma (cana yakınlık), büyüklere sınırsız güven, neş'e... Hikâyede, küçük kızdan başka diğer şahıslar, bâriz çizgiler ile değerlendirilmemişlerdir.

H E Y H Â T hikâyesinde, Leylâ vü Mecnûn, Ferhad ü Şirin, Vâmık u Azrâ v.b. gibi âşık kahramanların özelliklerini taşıyan Mâlike ve Râik isimli şahısların ana kahramanlar olarak seçildiklerini görüyoruz. Birbirlerini çalgınca seven bu iki şahsın en büyük özellikleri, birbirlerine olan âşıkâne tavırlarıdır. Mâlike ve Râik'i daha yakından tanımak istersek yazarın şu yorumuna kulak verelim :

"... Hicâb-ı iffet, perde-i arâû hayâ, altın telinden ma'mûl bir duvak içinde humret-nûmûn-ı ibtisâm olan Mâlike..." çok güzeldir. "Râik ise, erkek olmakla berâber henüz melâhat-ı uzlet-nişînânesi içinde pûyân olur bir bâkire-i hüsn ü ân kadar mağlûb-ı hicâb, müsta'idd-i hayâ" dır.

Mâlike ve Râik'in psikolojik zenginliklerine göre t i p kategorisinde incelenmeleri gerekmektedir. Günümüzde yaşayan âşıklara pek benzememekle berâber, hikâyenin yazıldığı zaman îtibâriyle ve san'ata yansıdığı şekliyle klişe âşık tipinin bütün özelliklerini taşırlar. Bu bâriz vasıflar şunlardır : Her şeyden çok birbirlerini severler, çok fedâkârdırlar, kız melekler kadar güzel, erkek yakışıklı ve kibardır, her ikisi de bâkir, her ikisi de çok utangaçtırlar...

Bilindiği üzere, Tanzimat ile birlikte (1839 ve devâmı) halk hikâyelerindeki şahıslar, batıdan gelen edebî nev'ilerde işlenmişlerdir.

Bu yeniliğin ilk temsilcileri Emin Nihat, Nâmık Kemâl, Ahmed Midhat, Sözüyü gibi yazarlardır. Vecihî de. bu değişme silsilesinin bir halkasını teşkil etmektedir ; zira, diğer hikâyelerinde olduğu gibi, bu eserinde de, geleneğin içindeki âşık tipleri, batı tarzındaki bir edebî türün imkânları içinde yorumlamıştır.

T E K Â B Ü L hikâyesinde, olaya katıldığını mektuplardan anladığımız Kerîm, Hüsnâ, Şerîf ve Abdullah'ın fizikî tasvîrlere âit hiç bir bilgi yoktur; yazar, tahlîl değeri taşıyan psikolojik portre çizmekten kaçınmıştır. Mektuplardaki -geçmişin özetine dayanan- olaylar ve suçlamalardan çıkardığımızı göre Kerîm, iyi kalpli, çalışkan, insanlara önceleri güvenen sonra nefret duyguları besleyen, şefkatli, âilesine bağlı bir insandır; ancak, iyi niyeti istismâr edildiğinden öfke doludur. Hüsnâ, saman altından su yürüten, kibirli, yalancı, paraya tamah eden, ihtiraslı özellikleri ile negatif bir tiptir. Çocuklar Şerîf ve Abdullah'ın çok az bilinmesine rağmen, Şerîf'in mirasyedi, Abdullah'ın çalışkan, vakarlı ve mânevî değerlerine bağlı insanlar olarak vasıflandırılmaları mümkündür. Forster'in tasnifine göre bu şahısların hepsi "yalıncat kişi" dir; hepsi, kendi grubunun özelliklerini taşıyan t i p' lerdir.

P E R V İ Z hikâyesindeki şahıslar da, diğer hikâyelerde olduğu gibi, cemiyetin bir kesitini, bir veya bir kaç özelliği ile temsil ederler. İsim tesbiti ile şahısların değerlendirilmesi yapılırsa, karşımıza, üç kategoride inceleyebileceğimiz gruplar çıkar :

Birinci grubu -ana kahraman- Pervîz, Pervîz'in kocası ve Nebahat oluştururlar ki, hikâyenin düğümleri ve şahısların kesin çizgileri bu grupta belirir. İkinci grup, süliet şahıslardır: Pervîz'e sâ-

hip çıkan âile (anne ve baba), konaktaki câriye ve hizmetçiler, Nebahat`in zevci ve gelin gittiği konak halkı...Bu şahısların hepsi olaylar örgüsünün içinde bazı küçük roller alırlar ; aksiyona dâhil - dirler.Üçüncü grup ise, özet bilgilerle okuyucuya aktarılan, olayla - rın içinde sâdece bahsi geçen, aksiyonda yer almayan şahıslardan mey - dana gelir.Bu şahıslar, Pervîz`in anne ve babası, evladlık olarak gittiği âilenin çocukları ve hizmetçileridir.

Birinci gruptaki Pervîz, Pervîz`in kocası ve Nebahat`in fizikî veya rûhî portreleri, tasvîrî nakil tekniğine göre çizilir ; doğrudan tasvîr değil, fakat, özet bilgi ile şahıslar tanıtılır :

" Henüz otuzbeş yaşını ikmâl etmemiş, mu`âvenet-i tâ - li`den, müsâ`adât-ı zamânedен müstefîd, mes`ûd bir genç idi.Fakat mâzîsine doğru imâle eylediğimiz fikr-i cüst - cûy-ı tahayyûlde serâir ü vekâyî tedkîk olunsa, otuzbeş senelik bir ömr-i güzêrân içinde pek garîb, pek mütebed - dül hâdisâta ma`rûz ü müsâdûf olduğu anlaşılırdı." (s.46)

Yukarıdaki ifâdelerden başka, Pervîz hakkında okuyucuya sunulan ta - nıtıcı bilgiler şunlardır :

"...fakri, ihtiyâcâtı, bî-vâlığı ne kadarsa, ahlâ - kindaki, cibiliyetindeki redâet de o nisbette idi.Gûyâ, kânûn-ı hilkat ihyâ ettiği vücûduna beş seneden ziyâde bir baba nazarını, on seneden ziyâde bir ana âgûşunu çok gördüyse, anasız babasız bir bî-kes için dârü`l-âmân o - lacak enzâr-ı merhamete kendini sevdirebilecek her tür - lü mehâsini tab`ından tayy, her türlü müsâvî ile isti` - dâdını telvîs eylemiş, sonra yine kendi yedd-i lütfûn - dan iki çeşm-i ağmaz-kâr-ı mürüvvet vücûda getirmiş de onların zir-sâye-i tesâmühlerine sevkeylemişti.(s.50)

"... kendi, (...) gösterilen rûy-ı dîli gayr-i ma`kûl kabul eder de vazife-i hâtır yapmaktan ziyâde, can yakmağa gönül kırmağa müte`allik addeylêrdi." (s.53)

"...Sabahtan akşama kadar konağın içinde kıracak hâtır, hâtır kıracak sebep aramakla ıstigâl ettiği esnâda hiç bir şey bulamazsa, vâkı`a, sebebsiz aklına gelen hezeyânı etmekte mahzûr-ı tasavvur etmezdi." (s.54)

"...sonraları karının redâit ü mel`anet-i vicdânı , sâhib-i nâmus bir adam için hazm ü tahammül olunamayacağı yollar temâyül göstermeğe başladı." (s.57)

Pervîz, baş figür olarak, tek yönlü işlenen bir t i p` tir.

Birinci grupta kabul ettiğimiz Pervîz`in kocası, "bir bî-kesi kendi eliyle îsâl ettiği refah ü sa`âdetten yine kendi eliyle tard ü tenzîle hak kazanmak için nakise-i iffetten başka bir sebep tasavvur edemeyecek kadar ulûvv-i efkâr ashâbından olduğu için" (s.52) pozitif yönde tipleştirilmiştir.

Nebahat ise, tıpkı İntibah`ın Dilâşub`u gibi, güzel, vicdanlı, anlayışlı, sabırlı bir genç câriyedir ; hikâyenin sonunda ölmeyen Nebahat, mutlu bir evlilik yapması dışında bir çok yönü ile İntibah`ta gizilen câriye tipini andırır.

Nebahat oniki, onüç yaşında olmasına rağmen, tâliplerini başına toplaması, hikâyenin, geleneksel halk hikâyelerindeki şahısların özelliklerini taşıyan kahramanları yorumladığına delildir: Bilindiği üzere Türk müziğinin klâsik formunda düzenlenen şarkı güftelerinden tahkiyeli eserlerimize kadar bir çok san`at eserinde, evlenecek genç kızların yaşları belirtilmektedir. Bu işâretlere dikkat edilirse, on-

dokuzuncu asrın ortalarından 1985 yılına gelene kadar kızlarda evlilik yaşı onikiden yirmibire çıkmıştır. Sosyal hayatın değer yargılarını böylesine değiştirmesi, ekonomik ve psikolojik şartların değişikliği ile oniki yaşındaki çocukların kesinlikle evlenememesi günümüzün yaşanan bir gerçeğidir. Nebahat'ın bu yaşta evlilik çağına gelmesi, eserdeki figüratif yapının da, hikâye geleneğimizden ne derece etkilendiğini gösterir.

İkinci gruptaki şahıslar, Pervîz'in yaşadığı şartları daha iyi yansıtmak için birer pekiştirme vasıtası olarak kullanılmışlardır. Eserin figüranları olarak adlandırdığımız bu şahısların, Pervîz'in şahsiyetinden yansıdığı kadarıyla tanıtıldığı ve üzerinde fazla durulmadığını biliyoruz.

Üçüncü grup ise, olaylar örgüsü ile figüratif yapının son retuşlarını oluşturur. Bu şahıslar, ya Pervîz'in anne ve babasının verilmesi gibi olayların özetinde anılmışlar veya ikinci grupla beraber zikredilerek olaya renk katmışlardır ; ama, kesinlikle, olaylar örgüsündeki aksiyona dâhil edilmemişlerdir.

Hikâyenin bütün şahısları, sosyal hayatta örnekleri bulunan grupları bir veya bir kaç yönde temsil eden t i p özelliği taşırlar.

H A S B İ H Â-L hikâyesinde, olaya aktif olarak katılan üç kişi vardır: Kahraman-anlatıcı, çocuk ve yaşlı kadın...Eser birinci teklik şahsın ağzından anlatıldığı için, kahraman-anlatıcı hakkında fizikî ve rûhî hiç bir bilgi mevcûd değildir ; fakat, tabiate bakışı, olayları değerlendirışı ve nakledişinden anlaşıldığına göre o, fart-ı hassâsiyet sâhibi münevver grubun temsilcisidir.

Yaşlı kadın, hikâyenin ana düğümünün çözülmesinde sâdece bir motif olarak kullanılmıştır ve şahsiyetinin çizgileri belli değildir.

Eserde, özellikleri, fizikî ve psikolojik plânda belirtilen tek şahıs, küçük çocuktur. Bu ifâdeleri tesbit etmeğe çalışalım :

"Çocuk, dokuz-on yaşlarında, pejmürde ve pe-rîşân bir libâs-ı kühen içinde uryân-ı ser, bürâh-ne-pâ bir ma`sûm, bir erkek çocuk idi.." (s.25)

"Her gün sabahdan akşama kadar kim bilir han-gi sokakların sengistân-ı sefâletini ta`kîb ede ede şerhâlar, cerîhalar peydâ eylemiş olan zayıf ayak-larını yerlere basa basa..." (s.25) yürümektedir.

"Dest-i nedâmetten başka şâne, yolunmaktan baş-ka tanzîm ü terbiye görmemiş olan saçları toprakla-ra döküldü. Toprak doldurmak için hazırlanmış gibi çâk-çâk bulunan pirâheninden içeriye doldu." (s.26)

" Fakr ü fâka, sefâlet, inkisâr-ı hâtır gibi tehâcümât-ı ahvâlin en gîdânlarına tecelli-gâh o-lan bu âciz-i ma`sûmun hâli" (s.28) içler acısı idi.

Hikâyedeki küçük çocuk, kimsesiz, fakir ve iyi kalpli çocuk gru-bunu temsil eden bir t i p ` tir.

V U S L A T hikâyesinde, Vuslat isimli -sonradan konağın ha-nımı olacak-câriye ile konağın beyi Rızâ Bey`in dışındaki şahıslar grup hâlinde tanıtılmışlardır. Genel bir değerlendirme ile figüratif yapının artı-eksi özellikte mozayîği oluşturulurken, olaylar örgüsü, iki şahıs grubunun etrâfında vukû` bulur. Bu grupların eksi tarafında Vuslat tek başına görülürken, artı kutbunda Rızâ Bey ve grup hâlinde

konak sâkinleri ve beyin arkadaşları rol alırlar.

Vuslat'ın fizikî ve rûhî portreleri, aşağıdaki ifâdelerle çizilir :

"Vuslat, henüz ondokuzuncu bahâr-ı ömrü içinde , hüsn ü ân ile şöhret-yâb olmuş, hattâ bulunduğu yere pek küçük iken evlâd gibi büyütülmek üzere alınmış iken bilâhare hüsnünde görülen kâbiliyet üzerine istifâde ümîdi, sâhiplerine kendisini fedâ etmeğe kadar sevkeylemiş bir yegâne-i hilkat idi."

"Güzeldi..."

"Ahlâksızdı.O kadar ki, hüsn-i âlem-ferîb ile kendisi için pek parlak ümîdler, pek mes'ûdâne istikbâller hazırlamak muhakkak iken o ahlâk ile en velî mevki'de bulunan bir garîb ile bir ay geçinmesine ihtimâl tasavvur olunamazdı." (s.16,17)

"Vuslat uzunca boylu, nârin, beyaz cildli, koyu elâ gözlü, a'zâsı mütenâsib, etvârı şûhâne, koyu kumru saç ve kaşlı hakîkaten güzel vâfına sezâ bir genç idi."

"Tenâsüb-i endâm ü a'zâsı gibi etvâr-ı harekâtında, tarz-ı tekellümünde sûret-i tebessümünde de bir nisbet mevcûd idi.Ne fâide ki, huşûnet-i tabi'atinden güldüğünü görmek herkese nasîb ü müyesser olmaz, gülse de ağlanacak hallere güler.Hiç kimseye karşı dîl-nüvâze, hattâ alelâde söz söylemek mu'tâdı olmadığından muhatabı olan, inkisâr-ı hâtırdan letâfet-i tekellümünü görmeğe zaman bulamazdı." (s.20)

Rızâ Bey'in tanıtılması ise şöyledir :

"Heves nâmıyla insanı bağlayacak ne kadar gayr-i ma'kûl eğlence varsa, kendisi için âdetâ azâb-ı rûh idi."

" Henüz genç idi. Tecrübesizdi, hevesâtına inhimâk edeceği bir zamanda idi. Fakat sülûku lâzım gelen tarîk-ı istikâmet, dünyâya gelmeden ta'yîn ü irâe olunmuş veyâhûd tarîk-ı istikâmetten inhîrâfın vehâmet-i encâmını levh-i mahfuzda okumuş gibi harekâtına bir haâd-i ma'kûl ta'yîn etmişti ki, iblis bile ifsâ ü iğvâ için şekl-i insânîye girip refâkate hasr-ı vü-cûd etse, bir muvaffakiyet-i istihsâl edemezdi ! Ah-vâl-i beşerîyyeyi fikren pek güzel, pek dakîk sûrette muhakeme etmişti. Efrâd-ı beşere âdetâ bir mâder-i felâket olmak üzere arzolan hevesât-ı merdûdeyi zâten sevebilecek bir fikre mâlik değildi." (s.10,11)

" İnsan için veremden sonra dehşette ikdâm-ı `1-
lel makâmında olup sağlık için de müdhîş ölüm azab-
ları çektirmekteki şe`âmeti bütün dünyâ halkınca mü-
sellem olan kumar, nazarında, bir servet-i rezîlâne-
den başka hiç bir şey değildi. " (s.11)

"Beşerîyyetin âlenî birer mezbah u makteli makâ-
mında olan sefâlet-hânelerin ise indinde câlib-i na-
zar bir ehemmiyeti varsa o da beşerîyyet âleminde gö-
rünür bir hâtır-gâh-ı belâ olub da binlerce evlâd-ı
insânîyyete hevâ ü heves yolunda teshîlât gösterdik-
leri cihetle yara gibi her gün yüreğini cızılatan hâ-
tira-i dil-sûzdan ibâret idi." (s.12)

Ana kahraman Vuslat`ta iyilik nâmına fizikî güzellikten başka hiç bir pozitif özellik yoktur; o her türlü psikolojik özellikleri kötü seçilmiş olan bir tipi temsil eder. Böyle aşırı mübalağalı seçilmiş bir "îtibârî şahsın", hikâyedeki "îtibârî âlem" den başka bir yerde bulunması oldukça zordur ; Vuslat, fiktif yapının bir parçası olarak aşırı sivriltilmiş özelliklere sâhiptir.

Vuslat`ın aksine Rızâ Bey, pozitif yönleri ile kendi grubunun temsilcisidir ; ancak bu mümessilliğin tek üyesi Rızâ Bey değildir. E-serde Vuslat`ın negatif özelliklerine karşı tezat teşkîl eden konak

sâkinleri ve Rızâ Bey, pozitif yönleri ile t i p ` leştirilirler. Hikâyenin düğümü ve anafikri de Vuslat ile Rızâ Bey`in değil, Vuslat ile konakta yaşayan -Rızâ Bey`in de içinde olduğu- insanların etrafında oluşturulur. Bu yönü, ile hikâye, diğer yedi hikâyeden ayrı bir özellik arzeder.

N E T İ C E hikâyesinde, ana kahraman Vecdi`den başka hiç bir şahsın fizikî ve rûhî portreleri bariz vasıflarla çizilmemiştir. Vecdi`nin tanıtıldığı ifâdeler aşağıdadır :

"...nâz u nagam içinde büyümemiş, oturacağı, yatacağı yerlerde biraz olsun esbâb-ıistirâhat aramağa alışmamış olan Vecdi..." (s.30)

"...esâsen güzel terbiye gören bir vâlidenin âgûşunda perveriş-yâb olmadığı gibi şiddet-i fakr u zarûret hasebiyle vâlide, günde bir türlü sistem-i tâli` görmekten oğlunun şâyân-ı nush u muâheze ahvâlini görmeğe de zaman bulamamış (..) , ömründe hayr-hâhâne bir nasîhat bile işitmemişti." (s.30)

"...ziyâde zevk aldığı bir iş varsa o da dilenmek idi." (s.32)

"...bu ahlâk ki, erbâbı için tâli`sizliğin ebediyyetine delâlet eder bir ser-nüvişt hükmündedir." (s.41)

"...dünyânın zevkini yalnız hevesât-ı nefsâniyyesinden ibâret bulmuş, hevesât-ı nefsâniyyesini ise haftada, hattâ, mümkün olsa günde bir ka- değıştirmekle kabil-i icrâ görmüş Vecdi..." (s.10)

Ana kahraman Vecdi`nin hiç bir iyi tarafı yoktur. Sosyal hayatta, her türlü kötü iş yapmış grubun temsilcisi olan Vecdi, figüratif ya-

pının en bâriz elemanıdır; Vecdi bir t i p ` dir.

Vecdi'nin şahsiyeti ile kontras teşkîl eden karısı ve Vecdi'ye uyum sağlayan kötü kadın Vuslat, olaylar örgüsünde davranışlarının yansıttığı kadarıyla bilinirler. Vuslat, "Vecdi Bey'in matmah-ı in - zâr-ı iştîyâkı olan bir sefîle kadın, bir şâhid-i bâzâr, bir fers- pâ-y-i umûm" olan kötü yola düşmüş grubun temsilcisidir. Vecdi Bey'in karısı ise, derdinden mum gibi eriyen, yataklardan kalkmayan ve acı- larla rûhunu teslim eden ince, nâzik, fart-ı hassâsiyet sâhibi, ih- mâl edilmiş kadın grubunun temsilcisidir.

B- Z A M A N :

Hikâyelerde geçen olayların zamânı tahmînen ondokuzuncu asrın son çeyreği olarak tesbât edilebilir.

Bütün hikâyelerdeki olaylar kronolojik bir zaman çizgisi üzerinde vukû` bulur. "Tekâbül" , "Vuslat" , "Pervîz" ve "Netîce" geriye dönüşlü kronolojik zaman çizgisinde oluşturulurken, diğer dört hikâyede, geriye dönüşlü teknik benimsenmez.

H A K î K A T hikâyesinde geçen olaylar, yirmi senelik zaman dilimini ihtivâ eder : Müşteri küçük çocuğu karşısında büyümüş görünce şöyle seslenir : "Birâder, size bundan yirmi sene evvel söylediğim bir söz beni düşündürüyor." Yirmi sene evvel müşteri, fakirliğinden dolayı Ahmet`e hakâret etmiş ve olaylar örgüsü başlamıştı, kronolojik zamânın ibresi de bu andan îtibâren yürümekteydi.

Kronolojik zamânın işlemesi, önce geriye dönüş şeklindedir. Daha sonra zaman, müşahhas dünyânın kullandığı ve yaşadığı çevrede seyreder. Giriş bölümünde, Ahmet`in doğumundan îtibâren bilgi verilmesi ve genel çizgileriyle olayların sıralanması, vak`anın başladığı gelişme bölümüne göre bir geriye dönüş sayılabilir ; ancak, son bölümde zaman tekrar gerçek hayâtın zamânı ile birleşir. Hikâyedeki flashback (ânî geriye dönüş) tekniği, gelişme bölümünde Ahmet`in ana hasreti belirtilirken kullanılır.

T E E S S Ü R`deki olaylar, üç aylık bir zaman dilimini kronolojik olarak tâkip eder. Bu hikâyede şuur akışı, flashback ve geriye dönüş teknikleri kullanılmaz. Zaman bildiren kelimeler ise, bilhassa,

tabîat tasvîrine mukâddime teşkîl eden cümleler içerisinde kullanılmıştır :

"İstanbul'u muvakkaten terkettiğim günkü kânûn-ı sâninin ya dördüncü, ya beşinci günü idi, sayfın şûle-i ibtisâmı, hazânın çehre-i infî'âline mağlûb olmuş....."

"Yazın devre-i inşirâhında harâret-i şems-i tâbân ile öksüz du'âsı gibi gönüllere i'tilâ eyleyen buharlar..." (s.16)

Tabîat tasvîrine zemîn hazırlayan zaman ifâdeleri kesinlik taşımaz. Biz tasvîrde belirtilen mevsim isimleri ile "şems-i tâbân", "temeyyü", "incimâd etmek" gibi terkip ve kelimeler ile zaman tâyini ne çalışırız.

H E Y H Â T hikâyesinin zamânı değil, zaman dilimi kesinlik arzeder : "Bu mes'ûdâne muhabbet, dört sene devam ettikten sonra izdivâca münceş oldu." (s.29) Geriye dönüşlü olmayan bir kronolojik zaman çizgisi üzerinde dört yıl devam eden olaylar, bir günlük zifaf gecesi ile uzadıktan sonra biter.

Bu hikâyede de bahar tasvîri, zaman ifâdelerinin vazgeçilmez yardımcısıdır :

"Dört senelik müddet-i intizâr, hengâme-i hicrân içinde, dem-sâzî-yi sadâ-yı andelib ile tanzîr-i şebnemle geçmiş ne kadar baharlar, yirmidört sa'âtten ibâret bir vakt-i mahdûd içinde, bir kaç türlü reng-i tebeddül gösteren eyyâmın sehâyif-i güzârânı içinde saklanmış ne kadar yâdlar, ümîd-i kâviye karşı açılmış ne kadar handeler, meserretler, bir teessür-i mütehasssürâneye mübnî dökülmüş ne kadar katreler, eşk-âblar varsa hepsi orada toplanmış, o cây-ı zifâfı bir gülşen-i şebâb-pirâ-yı emel hâline koymuştu." (s.30)

Kozmik zaman, tabîat tasvîrleriyle kronolojik zaman çizgisinde bârizleştirilen ifâdeler ile temsîl edilir: Bahar, gün, saat, mevsim, gece....gibi. Ancak, kozmik zamanın olaylar üzerindeki yeri, kronolojik zaman çizgisinin sınırlarına bağılı olarak tâyin edilir.

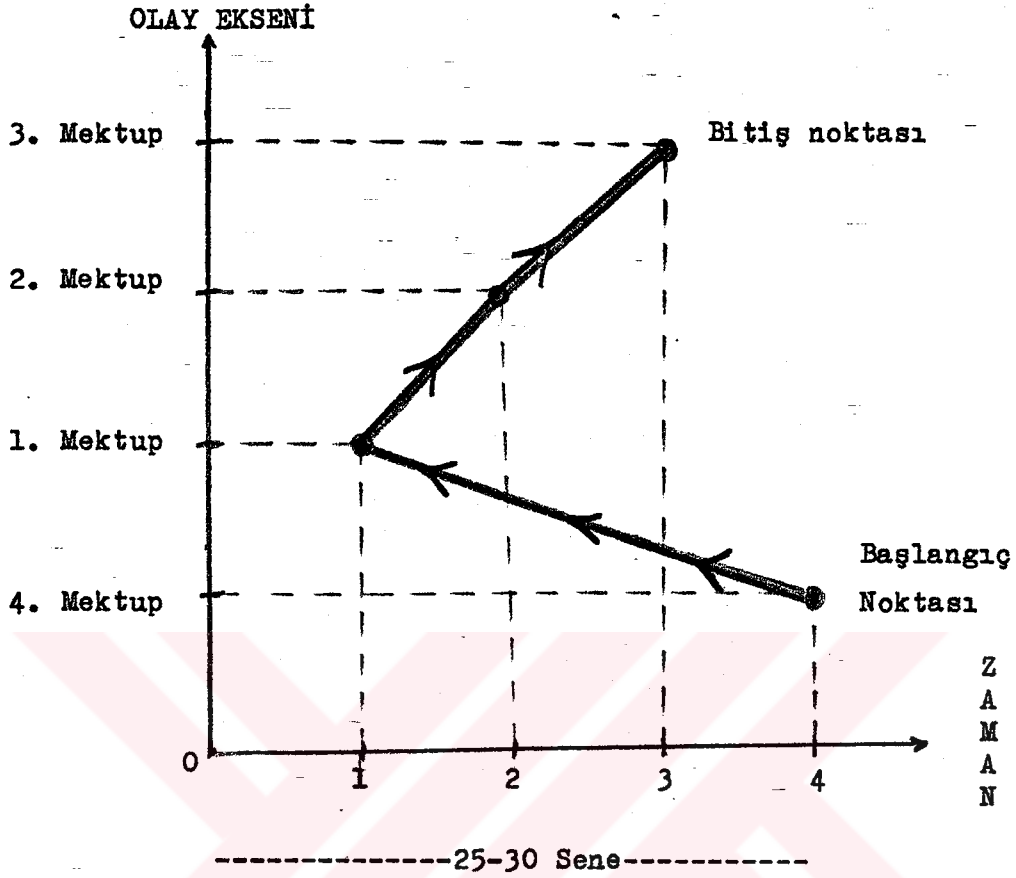
Hikâyedeki şuurakışı tekniği, hayâlin pembe tülleri arasında gizlenmiş gibidir :

"Mâlike, güzârına intiha ta'yîn ve tasavvur etmek hatırından bile geçmeyen müddet-i ömrü için ne kadar sa-fâ-yı bâl, ne kadar âzâdegi-i rûh hepsini birden tâli'-inin elinden -çeke çeke- almış gibi düşünecek, her türlü gâileden uzak bir hâl ile kirpiklerini birbirine kavuşturduğu zaman, uyuyuncaya geçirdiği müddet-i kalîle zarfında Râik ile ondan sonra devam edecek sa'âdet hâlini, sûret-i güzêrân-ı ömrünü düşünmüştü. O gece ne kadar mes'ûd olmuştu; ondan sonra ne kadar mes'ûd olacaktı. Sabahları kalktığı zaman Râik`i nasıl giydirecek, onu me'mûriyetine gönderdiği vakit akşamlara kadar nasıl sabr u tahammül edecek, akşamları nasıl karşılayacak, onunla yaşayacak ? Hep bunları düşünmüştü." (s.33)

Görüldüğü üzere, şuurakışının yönü ileriye doğrudur.

Kısaca belirtmek gerekirse yazar, bu hikâyede, kronolojik zaman anlayışını ihlâl etmeden, kozmik zaman unsurlarını kullandığı gibi, şuurakışı kategorisine sokacağımız ruh hallerini de kahramâna yaşatmıştır.

T E K Â B Ü L hikâyesindeki olaylar, geriye dönüşlere dayanan kronolojik zaman çizgisi etrafında vukû bulur. Aşağıdaki şema ile izah etmeğe çalışalım :

ZAMANA VE OLAYLARA GÖRE AKSİYON GRAFİĞİ

Zaman dilimine göre ve olayların seyri üzerinde tesbit edilen aksiyon grafiği, hikâyenin geriye dönüş çizgisini göstermektedir. Yazar önce dördüncü mektubu görmüş ve ilk üç mektubu sonradan tedârik ederek hikâyeyi düzenlemiştir. Hikâyedeki olaylar, yirmibeş-otuz senelik bir zaman dilimi içerisinde vukû` bulmuştur ; ancak, takvim târihi belli değildir. Hikâyenin ilk cümlesi, zaman dilimi hakkında bize bir fikir verir :

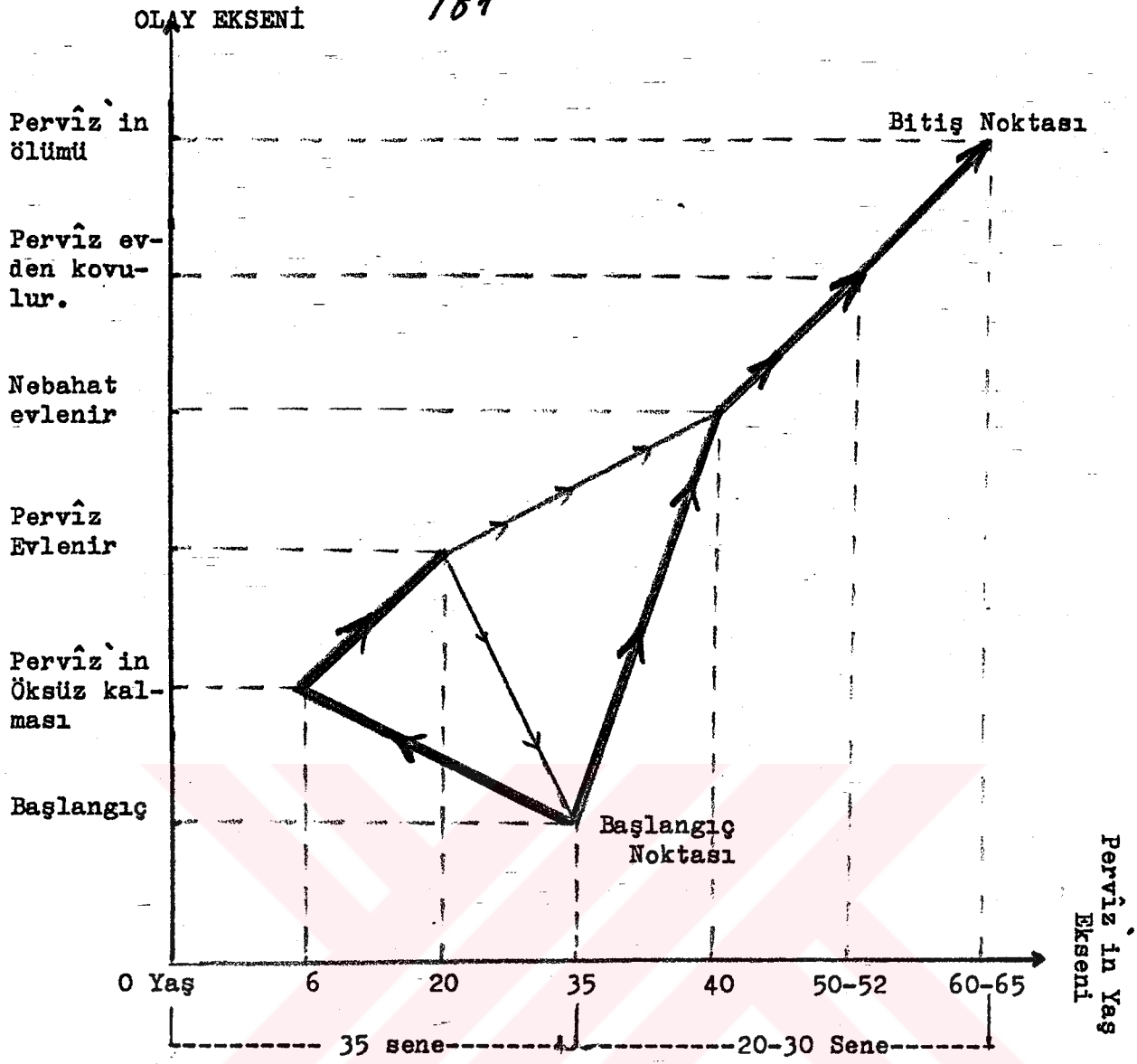
" Son mektûbun mealini işrâb eder bir mektûb görmüş, yirmibeş-otuz sene içinde cereyân eden tafsîlâtını suâl etmiş idim ki, netîce-i hülâsâsı şu üç kâğıdın muhteviyâtından ibârettir." (s.36)

Yazarın dördüncü mektuba dayanarak olayı başlatması ve sonra geriye dönmesi, yirmibeş-otuz senelik bir zaman dilimi içinde vukû` bulan olayları sondan başlayarak anlatmak istediği içindir; ancak, yazar, yukarıdaki açıklamayı yaptığı halde, ilk önce nakletmesi gereken elindeki dördüncü mektubu hikâyenin sonuna koyması düşündürücüdür. Eğer yazar, baştaki giriş cümlesini yazmasa idi, olayda geriye dönüş olmayacak ve olaylar normal seyrini tâkip edecekti. Biz, dördüncü mektup sonda olsa da, giriş cümlesine dayanarak, hikâyenin geriye dönüşlü kronolojik zaman ölçüsüne göre yazılmış olduğunu kabul etmek mecbûriyetindeyiz. Geriye dönüşlü bir hikâyede, olayları başlatan elemanı giriş bölümüne yerleştirmek, yazarın teknik zaaflarından bir tânesidir.

P E R V Î Z hikâyesi de, yirmi-otuz senelik bir zaman diliminin kronolojik seyri etrâfında oluşan olaylar örgüsü üzerinde kurulmuştur. Kronolojik çizgi, önce geriye dönüşlüdür, sonra normal seyrini tâkip eder. Olay, ana kahraman otuzbeş yaşında iken başlar ve tahmînen yirmi-otuz sene devam eder. Hikâyede şuurakışı ve flashback tekniği kullanılmaz. Olayların zaman dilimine göre seyri, genellikle kahramanların yaşları ile ifâde edilir :

Pervîz, "...henüz otuzbeş yaşını ikmâl etmemiş.." iken olay başlar. Cârîyesi Nebahat, oniki-onüç yaşında konağa gelir, beş sene sonra evlenir. Pervîz, otuzbeş yaşından itibaren "bulunduğu dâireye on-oniki seneden ziyâde " sığmadığı ve "felek-zede bir vâlide olarak" Nebahat`in evinde öldüğü hesap edilirse, karşımıza yirmi-otuz senelik bir zaman dilimi çıkar.

Bir şema ile izah etmeğe çalışalım :

OLAYLAR VE PERVİZ'İN YAŞ EKSENİNE GÖRE AKSİYON GRAFİĞİ

Hikâyenin başlangıcında Perviz otuzbeş yaşındadır. İlk otuzbeş sene, özet bilgi şeklinde geriye dönülerek anlatılır. Sonra tekrar başlangıç noktasına gelinerek, olaylar, yirmi-otuz senelik bir zaman diliminde devam eder. Yukarıdaki şema -hikâyedeki zaman birimi Perviz'in yaşı olduğu için- ana kahramanın yaşlarına göre düzenlenmiş zaman ölçüsünü esas almıştır.

H A S B İ H Â L hikâyesinin zamânı ise, dört-beş senelik bir zaman diliminden oluşur. Kesin takvim zamânı belli değildir. Bu hikâyede de, tabiat tasvîrlerinde kozmik zamânı bildiren ifâdeler (bahâr,

gündüz, akşam v.s.) kullanılır.Yoğun olayların sıkıştırılarak anlatıldığı özet bilgiler, geriye dönüş zamanı kullanılırken nakledilir.Hikâyenin dört-beş yıllık seyri, kronolojik zaman çizgisi üzerinde oluşur.

V U S L A T hikâyesindeki kronolojik seyir, altı-yedi ay içerisindeki zaman dilimini tâkip eder: "Fakat,bey, gâyet müşkil-pesend, gerek ahlâk ve gerek âilece meşrebine muvâfık kız bulmak gâyet müşkil olduğu için altı-yedi ay bu sûretle devam olunduğu halde hiç bir netîce istihsâl edilemedi." (s.15) Hikâyedeki kronolojik zamân seyrinin en önemli özelliği, geriye dönüşlü olmasıdır.Hikâyedeki olayların geçtiği kesin takvim zamânı belli değildir.

N E T İ C E hikâyesinde de takvim zamânı belli değildir.Olaylar, tahmînen kırk-elli yıllık bir zaman dilimi içerisinde vukû` bulur.Hikâyedeki kronolojik zamânın özelliği, geriye dönüşlü olmasıdır; flashback ve şuurakışı tekniklerine, hikâyede yer verilmemiştir.

X
X X
X

Görüldüğü üzere, bütün hikâyelerdeki olaylar, sosyal hayatın özelliklerine göre, tahmînen ondokuzuncu asrın sonlarında geçer.Hikâyelerdeki olayların hepsi, kronolojik bir seyr tâkip eder.Hiç bir hikâyede takvim târihi kesin olarak belli değildir.Elimizdeki en kesin zaman ölçüsü, "zaman dilimleri" dir.

"Tekâbül" , "Vuslat" , "Pervîz" ve "Netîce" , aksiyon olarak kronolojik zamânın geriye dönüşlü çeşidinde yazılmışlardır; "Hakikat" ve "Hasbihal" de ise özet hâlinde geriye dönüşler görülür; "Teessür" ve "Heyhât" ta ise geriye dönüşlü teknik benimsenmez.Bir iki istisnâ dışında hikâyelerde flashback ve şuurakışı teknikleri kullanılmamıştır.

C - M E K Â N

Hikâyelerdeki olayların geçtiği yer isimleri şunlardır :

İstanbul, Galata, Yeni Câmî, Haliç, Boğaz, Kanlıca Körfezi, Gök-su, Göksu Deresi, Kandilli, Hisar, Lübnan...Coğrafî yer isimleri ve semtler, İstanbul ve çevresinden dışarı çıkamamıştır; sâdece, "Teessür"-deki kahraman Lübnan'a gidebilir.Bütün hikâyelerde ondokuzuncu asrın hayâtına uygun olarak konaklar, bahçeler, selâmlıklar, sofalar, mağazalar, câmî avluları, vapur güverteleri v.s. dar mekânlar olarak olayın geçtiği yerleri gösterirler.

Hikâyelerdeki mekân tasvîrleri çok önemli bir yer tutar.Genellikle bütün hikâyeler mekân tasvîri ile başlar.Bu tasvîrin bakış açısı ise âşıkâne, romantik ve aşırı mübalağalı ifâdeler üzerine binâ edilirler.Yazar, olaylar evvel öyle bir mekân tasvîri yapar ki, hikâyenin toptan bir mekân (ve tabiat) tasvîrinden ibâret olduğu sanılır.

Vecîhî'nin hikâyelerinin bir önemli özelliği, şâirâne mekân (ve tabîat) tasvîrlere çok yer verilmesidir ; ayrıca, olayların hepsinin İstanbul'da geçmesi de yazarın , Tanzimat dönemi tahkiyeli eserlerinin etkisinde olduğunu gösterir.

Ç - KAVRAMLAR- TESBİTLER- KABULLER- YORUMLAR ve HİKÂYELEDE İŞLENEN

T E Z L E R

Hikâyelerde en çok işlenen kelime ve kavramlar şunlardır :

Bî-kes, bî-vâye, bî-vâ, kimsesiz, öksüz, yetim, felek-zede, aşk,

vâlîde, peder, evlâd, evlâdlık, ölüm, vefat, irtihâl, mezarlık, çocuk, sâbi, hastalık, verem, nüzûl, felâket, perişânlık, fakr ü fâka, fukara, zenginlik, servet ü yesâr, câriye, evlilik, konak, kulûbe v.s....

HAKİKAT hikâyesinin tezi fakirlik ve kimsesizliktir. Hikâye kahramânına sokak kaldırımların, câmi avlularından başka ev kapısı açılmamıştır. Fakirliğin acıma hissini sonuna kadar istismar ettiren bir üslûb ve bakış açısı ile işlenmesi, Vecîhî'nin karakteristik yönlerinden birisidir. Diyebiliriz ki, bütün hikâyeler acıma hislerine hitap eder. Hakikat'te fakirliğe bağlı olarak eğitim ve anne sevgisi tezleri de işlenmiştir.

Eserde, anafikri destekleyen kavramlar, kabuller, tesbitler ve yorumlar, cemiyetin geçim şartları, ahlâk yapısı, âile v.b. değerlerden alınan örneklerle birlikte kullanılmıştır. Cemiyeti en küçük birimi sayılan âilenin yokluğu, Ahmet'in perişanlığına sebep olan unsurdur. Sıcak bir yuvanın hasreti, özellikle ana hasreti, kahramanın rûh hâlinin en belirgin vasfıdır. Eserde işlenen kadın kavramı ile anne kavramının bu noktada Ahmet'in şahsında birleştiği görülür. Yazarın bu hikâyesinde kadının en büyük özelliği annelik vasfıdır. Ahmet'in annesi, rüyâlar ikliminde, hasret ülkesinde yaşayan ideal kadın tipini temsil eder.

Ahmet, perişan bir vaziyetten, zengin bir adamın yardımı sayesinde kurtulur (fakirlik-zenginlik). Bu adam, onu okutacaktır. Olayların bu şekilde gelişmesinden sonra, tahsil ve eğitim üzerine yorumlar yapılır. Âlim olmak isteyen Ahmet, kendisine hakâret eden müşteriye ancak eğitim sayesinde bir ibret dersi verecek ve ancak eğitim sayesinde olayın ana düğümü çözülecektir.

Hikâyede, edebiyata da bir yer ayrılmış, Ahmet açlıktan kurtulmak için İstanbul'da hikâyeler satarak ana düğümün atılmasını sağlamıştır.

TEESSÜR hikâyesinin tezi, "veremli baba"nın âile ve bilhassa çocuklar üzerindeki etkileridir. "Müteverrim bir babanın âkıbetinden ümîd bekler öyle bir ma'sûm-ı bî-haberin intizâr-ı gâfilânesi, gaflet-i tıflânesi" hikâyesinin acıma hislerini uyandıran merkez noktasıdır. Veremli baba tezine bağlı olarak, ölüm, âile ve seyâhat da, ana tezi destekleyen tezler olarak işlenmişlerdir.

HEYHÂT 'ta işlenen temel tez aşktır. Bu tez, öylesine mübalağalı bir şekilde işlenmiştir ki, hikâye, âdetâ bir masal hüviyetine bürünmüştür.

"Râik'in cây-ı ârâmını der-âgûş eden bahçe
Mâlike için bir tavaf-gâh-ı nazar, Mâlike-
yi zîr-i perde-i küşâdında gösteren revzen
Râik için bir levh-i emel-nümâ idi." (s.25)

Aşk temasına bağlı olarak işlenen evlilik ve ölüm tezleri de, masallarda olduğu gibi, damâdın zifaf gecesinde ölmesine ve gelinin üzüntüden felç olmasına mukaddime teşkil eder.

TEKÂBÜL 'de dostluğun istismârı tez olarak yorumlanır. Kerîm ile Hüsnâ birlikte çalışmaya başlamışlardır. Hüsnâ Kerîm'i aldatır ve beş parasız bırakır. Bu sebeple Kerîm, "şeref, haysiyet" kavramlarına âit îmâlar ile Hüsnâ'ya bir mektup yazar:

"Eğer servet, kudret, nâiliyyet, bekâ benim için en büyük şeref olan meziyyet-i insâniyyet-

yemi pâ-yı kahr altına aldirmek isti`dâdını hâ-
 izse vereceği refah, ta'alluk ettireceği imkân,
 bahşeyeyeceği neşve-i muvaffakiyetle berâber
 yüzbin kere lânet olsun da yerin dibine geçsin."
 (s.38)

Hikâyede asıl teze bağlı olarak işlenen tezler şunlardır: Geçim
 derdi, evlat sevgisi, âile, fakirlik, zenginlik ve ölüm...

PERVİZ hikâyesinin ana tezi fakirlik ve kimsesizliktir; Pervîz
 fakirlikten kurtulduktan ve evlendikten sonra cariye tez işlenmeye
 başlar. Nebahat isimli bir câriyenin Pervîz`den görmediği eziyet kalmaz.
 Yazarın karakteristik olarak işlediği tezlerden biri de câriyeliktir.

HASBİHÂL`in merkez kabul ettiği tez yine fakirlik ve kimsesizlik-
 tir (bî-keslik, bî-vâlık); buna bağlı olarak, ölüm ve âile kavramları
 da acıklı bir duygu istismârı ile işlenir.

VUSLAT hikâyesinde işlenen tez de, evlilik ve konak hayatı yorum-
 lanırken evvelkilerden farklı bir yapı göstermez.

NETİCE hikâyesinde, yine fakirlik ve eğitimsizlik sebebi ile pe-
 rişan olan kahramanların hâli, acıklı-ağlatıcı olaylar içerisinde an-
 latılır. Buna bağlı olarak câriyeli-metresli kadın erkek ilişkileri, eğ-
 lence, işret ve evlilik gibi tezler de yorumlanır.

X
 X X
 X

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Vecîhî`nin hikâyelerinde Tanzimat dö-
 nemindeki hikâye ve roman konuları ile tezleri, kavramları ve yorumları
 aynen işlenmiştir. Vecîhî`nin tezlerinin en büyük farkı, son derece üz-
 gün kahramanların, duygu istismârını sonuna kadar kullanmalarıdır.

SONUÇ VE TOPLU DEĞERLENDİRME

Mehmet Vecîhî bey, Servet-i Fûnûn Topluluğu'nun pek revaçta olduğu yıllarda yaşamakla birlikte, bu devrin müstakil şahsiyetlerinden biridir. Rûmî 1310 tarihinde İkdâm'da tefrika edilen Mîhr-i Dil isimli ilk eseri kitap olarak basıldıktan sonra bir müddet daha tefrikalara devam etmiş ve 1311'de neşredilen Mehcûre romanı ile şöhrete ulaşmıştır. Ölüm tarihi olan 1321/1904'e kadar devamlı yazmış, tefrikaları ile müstakil kitapların yayımlanması için bu târihe kadar elinden kalem düşmemiştir.

Yazdığı romantik eserleri ile şöhret bulan Vecîhî Servet-i Fûnûn Topluluğundan bu ölçüde etkilenmemiş, Namık Kemal'in müzeyyen tasvirlerinin tesirlerini ölümüne kadar sürdürmüştür. Vecîhî tahkiyeli eserlerinde figüratif yapının artı ve eksi kutuplarda toplanması, harç-ı âlem konuları populist bir hassasiyetle birlikte felâletle yoğurarak işlemesi, olayların akışına müdahale etmesi, kahramanlara acıması veya kızması v.b. özellikleri ile Tanzimat romanının yeni bir örneğini vermiştir. Bunun yanında Servet-i Fûnûn devrinin dilinden, ağır tumturaklı üslubundan da etkilendiğini söyleyebiliriz.

Vecîhî, Namık Kemâl'den tasvirler, Ahmet Midhât'tan popülarist özellikler ile etkilenmesi bir kenara, Hüseyin Rahmi ve bir kısım popüler yazarları da etkilemiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi Hüseyin Rahmi, Vecîhî gibi yazmak istemiş ve sonunda İffet'i (1897) yazmıştır.

Bu çalışmada Vecîhî'nin kısa hikayelerinin veya uzun hikayelerinin tamamını değil, Hikâye-i Müntehabe Mecmûası'ndaki hikayeler ile; Vuslat, Hasbihâl ve Netice isimlerinde müstakil kitap olarak yayınlanan hikâyeleri, fiktif yapıları bakımından inceledik.

Vecîhî'nin hikayelerinde figüratif yapıyı insan oluşturur, eşya ve hayvana şahsiyet verilmez. Bu eserlerdeki şahıslar, psikolojik zenginliklerine göre hiçbir zaman karakter veya şahsiyet özelliği göstermezler; onlar, kendi gruplarını temsiletmek için çizilmiş tiplerdir.

Vecîhî'nin hikâyelerindeki şahısların büyük bir kısmı geleneğe bağlı halk hikâyelerimizdeki kahramanların Tanzi-mat ve Servet-i Fünûn dönemlerindeki kavram kargaşası ve arayışlar içinde olan edebiyat anlayışlarına yansımalarından elde edilmiş tiplerdir.

Hikâyelerdeki olayların kronolojik bir zaman çizgisi üzerinde vuku bulduğunu söyleyebiliriz. Vuslat, Netice, "Te-kâbûl" ve "Perviz" hikâyeleri, geriye dönüşlü kronolojik zaman çizgisinde oluşur. Diğer dört hikâyede ise geriye dönüş tek-niği benimsenmez. Olayların geçtiği takvim zamanı tahminen 19. Asrın 2. yarısı olarak belirlenebilir.

Vecîhî'nin hikâyelerinin önemli bir özelliği de şâirâne mekân ve tabiat tasvirlerine çok yer verilmesidir, ayrıca Vecîhî'nin bütün hikâyeleri İstanbul'da cereyan eden olay-lardan oluşur.

Vecîhî'nin incelemeye çalıştığımız hikâyelerinde uzun tasvir ve takdimlerle anlatılan felaketli olaylar, iyinin ve kötünün, sonunda karşılıklarını almaları ile biter; çocuk kahramanlar bu felaket sahnelerinin vazgeçilmez figüratif mozaikleridir.

Vecîhî Bev. olay örgüsü. figüratif yapısı. tahlil ve tasvirleri anafikir ve konuları bakış açısı, mekan ve zaman unsurları ile halk için yazan popüler bir yazardır.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

1. Aktaş, Doç.Dr.Şerif, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Birlik yay., Ank., 1984.
2. Aytür, Ünal, Henry James ve Roman Sanatı, DTCF yay., Ank., 1977 .
3. Banarlı, N.Sâmi, Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, f.13, Millî Eğt.Basmv., İst., 1978, s.63-66 ; f.14, s.1059-1061.
4. Baypınar, Yrd.Doç.Dr.Yüksel, "Yığın Edebiyatı Kavramı Üzerine" , Millî Kültür Der., Kültür ve Turizm Bak.yay., nu.47, Aralık 1984, s.81-84.
5. Bursalı Mehmet Tâhir Efendi, "Vecîhî Bey, İstanbulî" , Osmanlı Müellifleri 1299-1915, c.2, İst., 1972, s.432.
6. Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I, Varlık yay., İst., 1965, s.252-262.
7. Elçin, Prof.Dr.Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bak.yay.,Ank.,1981.
8. Emil, Doç.Dr.Birol, Mizancı Murad Bey, Hayâtı ve Eserleri, İst.Ünv.Edebiyat Fak.Basmv.,İst., 1979, s.450.
9. Escarpit, Robert, Edebiyat Sosyolojisi, (Çeviren: Ali Türkay Yazıcı), Remzi Kitb.,Yükselen Matb.,İst.,1968.
10. (Göktulga),F.Celâleddin, "Mehmed Sâlih Vecîhî Bey", Servet-i Fünûn Mec.,c.56, nu.1450, 18.Mart.1336, s.238.
11. (Gövsa), İ.Alâaddin, Meşhûr Adamlar,Hayatları, Eserleri, c.4, y.y.y., İst., 1933-1936, s.98.
12. Gürpınar, Hüseyin Rahmi, "Muharrirler Nasıl Ölür?", Cumhuriyet Gazetesi, 7.Kânûn-ı Evvel.1939, s.5.
13. İnal, İbnü'l-Emin M.K., "Vecîhî" , Son Asır Türk Şâirleri, f.11, Maarif Matb., İst., 1941, s.1963-1966.
14. Kaplan, Mehmet, Hikâye Tahlilleri, Dergâh yay., İst., 1979.
15. Kurdakul, Şükran, "Vecîhî", Şâirler ve Yazarlar Sözlüğü, Bilgi yay., 2.b.Ank., 1973, s.403.
16. Özön,M.Nihat, Son Asır Türk Edebiyatı Târîhi, y.y.y.,İst.,1941, s.257.
17. Tural, .Dr.Sadık Kemâl, Zamânın Elinden Tutmak, Ötüken yay., İst., 1982.

18. Tural, Doç.Dr.Sadık Kemâl, Ömer Seyfeddin'in Hikâye Dünyâsı, -basılmamış doçentlik tezi-, Ank., 1982.
19. Uşaklıgil, Hâlid Ziyâ, Kırk Yıl, İnkılap ve Aka yay., İst., 1969, s.675.
20. Uygur, Prof.Dr.Nermi, "Yığın Edebiyatı", İnsan Açısından Edebiyat, İst.Ünv.Edebiyat Fak.yay., nu.1468, İst., 1977, s.104-119.
21. Yeni Türk Ansiklopedisi, c.12, Ötüken yay., İst., 1985, s.4607-4608.
22. Yetkin, Suut Kemâl, "Değer ve Tutulma" , Denemeler, Türkiye İş Bankası Kültür yay.,Edebiyat Dizisi, nu.29, İst., 1972, s.133.
23. Yücebaş,Hilmi, Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi, İnkılap ve Aka yay., İst., y.t.y., s.52.

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi